

Tartu Ülikool
Majandusteaduskond
Rahvamajanduse instituut
Majanduse modelleerimise õppetool

Veronika Kuranova

**SUBJEKTIIVSET HEAOLU SELGITAVAD
TEGURID: EESTI TEISTE RIIKIDE VÕRDLUSES**

Magistritöö sotsiaalteaduse magistri kraadi taotlemiseks majandusteaduses

Juhendaja: professor Tiiu Paas

Tartu 2015

Soovitan suunata kaitsmisele

(prof. T. Paas)

Kaitsmisele lubatud “ “ 2015. a.

Majanduse modelleerimise õppetooli juhataja

(vanemteadur J. Masso)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....
(Veronika Kuranova)

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1. SUBJEKTIIVSE HEAOLU OLEMUS JA SELLE HINDAMINE.....	9
1.1 Subjektiivse heaolu mõiste ja selle erinevad käsitlused.....	9
1.2 Subjektiivset heaolu selgitavad tegurid varasemate uuringute põhjal.....	15
1.3 Subjektiivse heaolu hindamine ja selle võimalikud kitsaskohad	23
2. SUBJEKTIIVSET HEAOLU SELGITAVATE TEGURITE ANALÜÜS ERI	
SISSETULEKU EBAVÕRDSUSEGA RIIKIDE NÄITEL	30
2.1 Ülevaade kasutatavatest andmetest ja metoodikast.....	30
2.2 Subjektiivset heaolu selgitavate tegurite esmane analüüs	35
2.3 Subjektiivset heaolu iseloomustavad näitajad ja nende seos selgitavate	
teguritega.....	42
2.4 Subjektiivset heaolu selgitavate tegurite analüüs erineva ebavõrdsuse tasemega	
riikide gruppide lõikes.....	48
KOKKUVÕTE.....	55
VIIDATUD ALLIKAD	59
LISAD	67
Lisa 1. Gini indeksid CIA maailma faktiraamatu viimaste andmete alusel.....	67
Lisa 2. Hinnangud õnnelikkusele ja eluga rahulolule	67
Lisa 3. Analüüsi kaasatud tegurid ja nende kodeering.....	68
Lisa 4. Korrelatsioonanalüüs usaldust iseloomustavate muutujate kohta.....	72
Lisa 5. Korrelatsioonanalüüs subjektiivset heaolu iseloomustavate muutujate kohta	72
Lisa 6. Subjektiivse heaolu eri mudelite parameetrite hinnangud 10 riigi andmete	
põhjal	73
Lisa 7. Subjektiivset heaolu selgitavad tegurid kõrge Gini indeksiga riikides	
järjestatud logit mudeli põhjal.....	75

Lisa 8. Subjektiivset heaolu selgitavad tegurid keskmise Gini indeksiga riikides järjestatud logit mudeli põhjal.....	76
Lisa 9. Subjektiivset heaolu selgitavad tegurid madala Gini indeksiga riikides järjestatud logit mudeli põhjal.....	77
SUMMARY	79

SISSEJUHATUS

Käesolevaks sajandiks on tavapäraseks kujunenud riikide majandusliku käekäigu, heaolu ja arengutaseme hindamine ja võrdlemine erinevate makronäitajate alusel. Seetõttu on andmete hulka inimeste materiaalsete elutingimuste kohta hinnatud palju suuremaks võrreldes informatsiooniga inimeste tajutava elukvaliteedi ehk heaolu kohta (Huppert, Marks *et al.* 2009: 302). Heaolu hindamiseks on sellegipoolest vaja kaasata usaldusväärseid subjektiivseid mõõdikuid ning sel põhjusel on aina rohkem hakatud tähelepanu pöörama andmetele, mis peegeldaksid võimalikult tõepäraselt seda, kuiõrd rahulolevad on inimesed ise oma eluga.

Riikide majandusliku olukorra võrdlemiseks on kõige enamkasutatavaks näitajaks kujunenud sisemajanduse kogutoodang – SKP. Tihtipeale tehakse SKP ja teiste majanduslike näitajate alusel järeldusi ka inimeste heaolu kohta. Varasemate empiiriliste uuringute käigus on aga leitud, et mõningates riikides ei ole sissetuleku suurenemine kaasa toonud tõusu inimeste heaolus või on lausa vähendanud seda (Layard 2005: 2; Egyptians', Tunisians' ... 2014). See viitab asjaolule, et ainuüksi riikide majanduslike makronäitajate põhjal saadud ülevaade ei pruugi heaolu osas anda alati adekvaatseid tulemusi. See on tingitud vajaduse kaasata lisaks majanduslikele teguritele kaasata ka mittemajanduslikke. Seega võib väita, et riigi majanduslike näitajate suurus omab väärtust vaid siis, kui on teada et ka sealsete elanike tajutav heaolu on kõrge.

Kuigi eraldiseisva uurimisvaldkonnana on inimeste heaolu välja kujunenud eelmise sajandi keskpaigal, püüdsid juba antiikaja filosoofid jõuda ühtsele arusaamale, milles seisnevad õnn ja hea elu. Üks vastus peitub selles, et inimene ise peab oma elu ihaldusväärseks olenemata sellest, kuidas teised seda näevad (Diener 2009: 1). Aegade jooksul on õnne ja heaolu valdkondadest omakorda välja kujunenud mitu erinevat uurimist vääriivat suunda. Nendest üks on subjektiivne heaolu, mida kohati on arvatud kolme olulisima näitaja hulka elukvaliteedi hindamiseks, lisaks sotsiaalsetele ja

majanduslikele näitajatele (Diener, Suh 1997: 304). Teised autorid väärtustavad subjektiivset heaolu veelgi enam, tuues esile, et heaolu, mis on määratletud inimese enda poolt peaks olema sotsiaalteaduste olulisim näitaja (Helliwell, Putnam 2004: 1435). Käesolevas töös käsitletaksegi subjektiivse heaoluna inimese tajutavat heaolu ja töö autor leiab, et inimeste heaolu suurendamine võiks olla tänapäeva üheks globaalseks eesmärgiks poliitikate kujundamisel ning elluviimisel.

Kõige enimuuritamaks seoseks antud valdkonnas võib pidada subjektiivse heaolu ja sissetuleku vahelist seost, kus sissetulekut käsitletakse eelkõige absoluutsena. Inimeste hinnangud heaolule ei pruugi olla seotud ainuüksi sissetuleku absoluutse tasemega, vaid ka sellega, milline on nende sissetulek võrdluses teistega, teisisõnu suhtelise sissetulekuga. Võib eeldada, et riigis, kus suurem osa elanikest peab enda sissetulekut teistega võrreldes madalaks, on ka sissetuleku ebavõrdsus riigis suurem ning vastupidi. Seetõttu kaasatakse käesolevas töös ka Gini indeksit, mis iseloomustab sissetuleku ebavõrdsust riigis. Täpsemalt näitab Gini indeks, mil määral erineb sissetulekute jaotus üksikisikute ja leibkondade puhul täiesti võrdsest jaotusest. Gini indeks väärtusega 0 viitab täielikule sissetulekute võrdsusele, samal ajal kui väärtus 100 näitab täielikku ebavõrdsust. (GINI index 2014) Võimalikult kaasaegse ülevaate andmiseks subjektiivsest heaolust kasutab töö autor uusimaid kättesaadavaid andmeid, mis pärinevad Euroopa Sotsiaaluuringu kuuendast voorust.

Käesoleva töö raames käsitletakse sissetuleku ebavõrdsust vaid grupeeriva tunnusena, mille alusel võrreldakse esmalt selle alusel moodustatud riikide grupe ja seejärel riike omavahel, kusjuures viimases keskendutakse just Eesti võrdlemisele teiste riikidega. Sissetuleku ebavõrdsuse ehk Gini indeksi alusel on moodustatud kolm riikide gruppi¹, kusjuures Gini indeksi andmed pärinevad CIA maailma faktiraamatust (CIA *World Factbook*):

- Madala Gini indeksiga riigid: Rootsi, Taani, Norra, Soome;
- Keskmise Gini indeksiga riigid: Eesti, Poola, Leedu;
- Kõrge Gini indeksiga riigid: Portugal, Venemaa, Bulgaaria.

¹ Riikide jaotus madala, keskmise ja kõrge GINI indeksiga gruppi on moodustatud lähtuvalt töö autori subjektiivsetest hinnangutest ja võrdlusest teiste Euroopa Sotsiaaluuringu VI voorus osalenud riikidega.

Varasemalt on uuringud käsitlenud sissetuleku ebavõrdsuse ja inimeste subjektiivse heaolu seoseid nii üksikutes riikides (Wu, Li 2013) kui ka teatud riikide grupis (Zagorski *et al.* 2014). Käesoleva töö omapära võrreldes eespool viidatutega seisneb selles, et alustades valitud riikide grupist jõutakse nende riikide individuaalse heaolu ja seda selgitavate tegurite käsituseni.

Eelnevalt esitatud taustinformatsiooni põhjal on püstitatud ka käesoleva magistr töö eesmärk: võrrelda Eesti elanike subjektiivset heaolu selgitavaid tegureid erineva ebavõrdsuse tasemega riikide kontekstis.

Eesmärgini jõudmiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

- selgitada subjektiivse heaolu mõistet ja tuua välja selle erinevad käsitlused;
- tuua välja subjektiivset heaolu selgitavad tegureid varasemate empiiriliste uurimuste alusel;
- esitada subjektiivse heaolu hindamise võimalused ning võimalikud kitsaskohad;
- anda ülevaade kasutatavatest andmetest ja meetodikatest edasise analüüsi läbiviimiseks;
- viia läbi esmane analüüs subjektiivset heaolu selgitavatest teguritest;
- anda ülevaade subjektiivset heaolu iseloomustavatest näitajatest ja nende seostest selgitavate teguritega;
- viia läbi analüüs subjektiivset heaolu selgitavatest teguritest erineva ebavõrdsuse tasemega riikide gruppide lõikes, keskendudes võrdlusele Eestiga.

Käesolev magistr töö koosneb kahest peatükist: teoreetilisest ning empiirilisest, kus kumbki jaguneb omakorda kolmeks alapeatükiks. Töö teoreetilises osas tutvustakse subjektiivse heaolu olemust, erinevaid käsitusi ja nende arengut, jõudes tänapäevase arusaamani subjektiivsest heaolust. Taoline ülevaade on oluline ka subjektiivse heaolu mõõdiku valimisel ning valiku põhjendamisel. Selles osas tuuakse välja subjektiivset heaolu selgitavad tegurid ja nende tegurite seosed subjektiivse heaoluga varasemate empiiriliste uurimuste tulemuste põhjal, mis võimaldab töö empiirilises osas saadud tulemusi võrrelda varasematega. Lisaks annab töö autor ülevaate subjektiivse heaolu hindamise üldpõhimõtetest ning tuntuimatest subjektiivset heaolu hindavatest institutsioonidest. Viimatinimetatud ülevaade võimaldab välja selgitada primad

kättesaadavad andmed töö püstitusest lähtuvalt ning arvestada võimalike probleemidega tulemuste tõlgendamisel.

Empiirilises osas tutvustab töö autor kõigepealt kasutatavaid andmeid Euroopa Sotsiaaluuringu kuuendast voorust ja nende analüüsimiseks kasutatavaid meetodeid. Seejärel viiakse läbi esmane analüüs subjektiivset heaolu selgitavate tegurite kohta kirjeldava statistika näol. Kuna käesolevas töös mängib olulist rolli ka sissetuleku ebavõrdsus, keskendutakse selgitavate tegurite analüüsimisel ka erineva ebavõrdsuse tasemega riikide gruppide erinevustel. Riikidevaheliste erinevuste esiletoomiseks viiakse lõpuks läbi subjektiivset heaolu selgitavate tegurite analüüs valitud riikide lõikes, kus keskendutakse Eesti võrdlemisele teiste riikidega. Käesolevas töös kasutatavad andmed pärinevad Euroopa Sotsiaaluuringu kuuendast voorust ning on kogutud aastatel 2012 ja 2013. Töö autori poolt kasutatava kuuenda voo üheks fookuseks oli ühelt poolt uurida inimeste arusaamasid demokraatiast ja hinnangud sellele ning teiselt poolt hinnata nende isiklikku ja sotsiaalset heaolu. (ESS Data 2014). Analüüsi läbiviimiseks on töö autor kasutanud põhiliselt tarkvarapaketti STATA 11.

Märksõnad: subjektiivne heaolu, Euroopa Sotsiaaluuring, faktoranalüüs, Eesti, järjestatud logit mudel, hinnangud, magistritööd

1. SUBJEKTIIVSE HEAOLU OLEMUS JA SELLE HINDAMINE

1.1 Subjektiivse heaolu mõiste ja selle erinevad käsitlused

Subjektiivse heaolu mõiste selle tänapäevases tähenduses pärineb eelmise sajandi lõpust, kuigi kõneainet pakkuva teemana on see inimeste tähelepanu pälvinud juba kaugematest aegadest. Subjektiivse heaolu defineerimisel eksisteerib mitu erinevat lähenemist, ning ühtset ja domineerivat arusaama ei ole tänaseks veel esile kerkinud. Seda võib taoliste subjektiivsete mõistete puhul ka loomulikuks pidada. Sellegipoolest annab subjektiivse heaolu teoreetiliste käsitluste uurimine ühelt poolt laiema pildi selle olemusest ja ajaloolisest arengust ning teiselt poolt võimaluse tõestada või ümber lükata empiiriliste uuringute tulemuste seostatust varasemate teoreetiliste seisukohtadega.

Heaolu üle juurdlemine arvatakse olevat esile kerkinud inimkonna tekkimise algusajal, kuid see on säilitanud oma aktuaalsuse tänaseni. Heaolu liike saab eristada mitmete tunnuste alusel, kuid kõige lihtsama ja üldisema liigituse järgi eristatakse objektiivset ja subjektiivset heaolu (Ceriani, Gigliarano 2013: 1; Arneson 1999: 114; Sumner 1996: 27). Objektiivset heaolu hinnatakse enamasti toodete ja teenuste kättesaadavuse ja jaotuse järgi ning täpsemad näitajad võivad olla järgmised: sissetuleku tase ja selle jaotus, haridustase, juurdepääs tervishoiule ja selle kvaliteet. Samas subjektiivse heaolu hindamiseks eelnimetatud näitajad ei sobi, mistõttu leiab subjektiivse heaolu mõõtmise aset läbi enesehinnangu, st inimene ise hindab enda õnnelikkust või eluga rahulolu. (Ceriani, Gigliarano 2013: 1) Sellisest jaotusest lähtub, et heaolu tervikuna on mitmetahuline mõiste, ning kõige parem hinnangu healust annaks nii objektiivse kui subjektiivse heaolu kaasamine. Seetõttu ka käesolev töö keskendub eelkõige subjektiivsele healule, kuid ka objektiivsust ei jäeta seejuures tähelepanuta.

Lisaks eelpool toodud heaolu liigitusele on osa autoreid tunnistanud eraldiseisvaks heaoluks psühholoogilist heaolu. Seda defineeritakse kui head vaimset tervist või kui inimese poolt tajutavat toimetulekut eluliste väljakutsete osas, mis puudutavad näiteks enda eesmärkide järgimist, isiklikku arengut ning heade suhete loomist teistega (Hird 2003: 15; Keyes *et al.* 2002: 1007). Sellegipoolest jäetakse käesoleva töö raames psühholoogiline heaolu kõrvale seoses antud mõiste majandusliku aspekti puudumisega ning kuna käesolev töö keskendub subjektiivsele heaolule, jätkatakse siinkohal selle kirjeldamisega.

Teekonnal, mis viis subjektiivse heaolu kui eraldiseisva uurimisharu tekkimiseni, on oluline mainida 18.sajandi utilitarismi esindajaid. Neid peetakse subjektiivse heaolu uurijate eelkäijateks, kuna nad keskendusid emotsionaalsetele, vaimsetele ja füüsilistele naudingutele ja valudele, mida inimesed kogevad. Õigusteadlane ja filosoof Jeremy Bentham, kes oli ka utilitarismi rajaja väitis, et naudingute olemasolu ja valu puudumine ongi põhilised heaolu määratlevad tunnused. Esimesed subjektiivset heaolu käsitlevad empiirilised uuringud hakkasid kujunema 20.sajandi alguses. (Diener *et al.* 2002: 63-64) Sel ajal tegelesid antud valdkonnaga vaid vähesed teadlased, kuid nende fookuses oli ainult õnnelikkus, mille uurimisel pöörati tähelepanu vaid inimeste meeleoludele (Diener 2009: 1). Näiteks hakkas psühholoog ja psühhoanalüütik John Carl Flügel uurima inimeste meeleolusid, lastes neil üles märkida nende emotsionaalsed hetked ja hiljem teha kokkuvõtte nende hetkede üle. Flügelit tööd peetakse kaasaegse valimipõhise lähenemise teerajajaks subjektiivse heaolu mõõtmisel. (Diener *et al.* 2002: 63)

Pärast Teist maailmasõda hakati inimeste käest uurima arvamusi nende õnnelikkuse ja rahulolu kohta kasutades selleks lihtsaid rahvusvahelisi küsimustikke. Järgnevalt hakati võtma vaatluse alla suuremat hulka inimesi, et saada eri rahvustele esinduslikke valimeid uuringute tarvis. Näiteks panid tuntud uurijad nagu George Gallup, Gerald Gurin ja Hadley Cantril oma uurimistegevusega aluse laiaulatuslikele küsitlustele. (Diener *et al.* 2002: 63-64) Nimekaks uurijaks peetakse ka Warner Wilson'it, kes jõudis enda uuringus järeldusele, et õnnelik inimene on noor, terve, haritud, omab hästi tasustatavat tööd, lisaks on ta ekstravertne, optimistlik, muretu, usklik, abielus inimene, kellel on kõrge enesehinnang, moraal ja intelligentsuse tase, kuid tagasihoidlikud püüdlused. Tema teine panus seisnes arusaamas, et antiikajast alates on õnnelikkuse

teoreetilistes käsitlustes toimunud liiga väike areng. (Diener 1984: 542) Subjektiivse heaoluga on läbi aegade tegelenud mitme erineva valdkonna teadlased ning tähelepanu väärib ka asjaolu, et subjektiivse heaolu mõiste põimub tihedalt läbi ka õnnelikkuse mõiste ja selle erinevate käsitlustega.

Lisaks väärib antud töö autori arvates tähelepanu ka Norman Bradburn ning tema oluline järelalus 1969.a subjektiivse heaolu vallas: heaolu mõjutavate negatiivsete tegurite eemaldamise arvelt ei pruugi heaolu paraneda positiivsemas suunas, mistõttu negatiivseid ja positiivseid tegureid tuleb heaolu uurimisel eraldi vaadelda (Diener *et al.* 2002: 64) Antud järelalus viitab sellele, et heaolu kujundavad positiivsed ja negatiivsed tegurid on teatud viisil üksteisest sõltumatud ja ei ole alati teineteise vastandid. Töö autor leiab, et peale Bradburni järelalust võib subjektiivse heaolu kui eraldiseisva uurimisvaldkonna kujunemise ajalugu jagada kahte järku: enne ja pärast Edward Dieneri uurimusi. Edward Dieneri panuse olulisust kinnitab ka asjaolu, et eelnevalt ja ka järgnevalt viidatud allikatest moodustavad üsna suure osa just tema kirjutised.

Vaatamata sellele, et üldise definitsiooni järgi tähistab subjektiivne heaolu inimeste hinnangut oma elule, on püütud välja töötada erinevaid viise selle defineerimiseks, millest üks on komponendipõhine lähenemine. Enim subjektiivse heaolu definitsioone on pakkunud Illinoisi ülikooli professor ja psühholoog Edward Dieneri kas iseseisvalt või koostöös teiste autoritega. Esimese definitsiooni kohaselt, mis kuulub vaid Dienerile (2000: 34), koosneb subjektiivne heaolu neljast komponendist, milleks on:

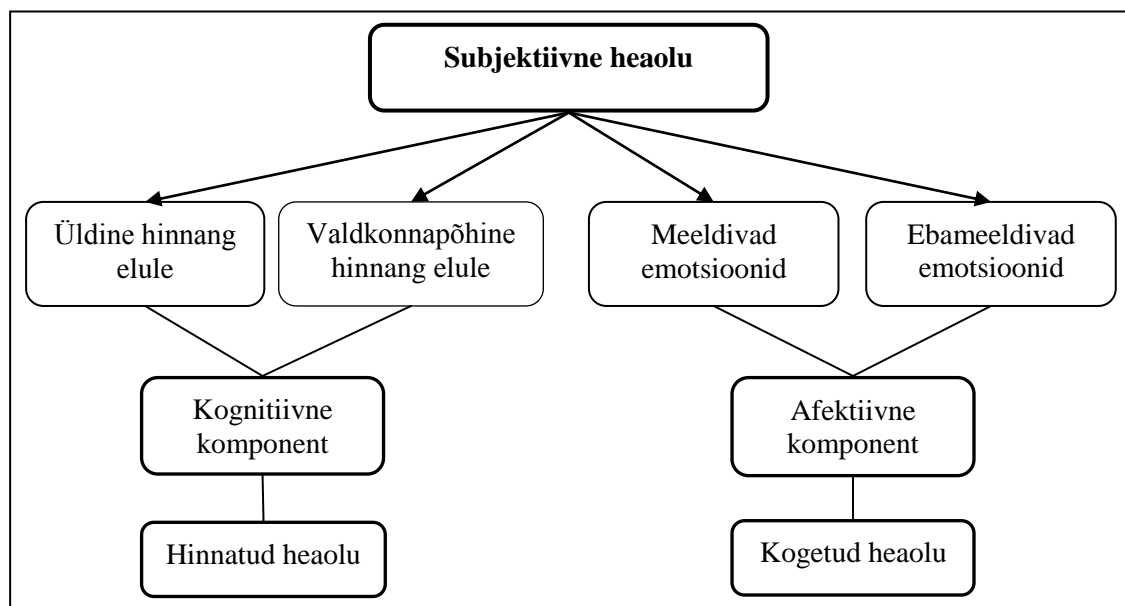
- üldine eluga rahulolu;
- rahulolu elu olulisemate valdkondadega (nt tööga rahulolu);
- positiivsed emotsioonid (paljude meeldivate emotsioonide ja meeleolude kogemine);
- negatiivsed emotsioonid (väheste ebameeldivate emotsioonide ja meeleolude kogemine).

Teise definitsiooni puhul on töö autori arvates eelpool loetletud komponendid kokku võetud. Leiti, et subjektiivne heaolu kujuneb inimese kognitiivsetest ja afektiivsetest hinnangutest enda elule (Diener *et al.* 2002: 63). Kognitiivne ehk tunnetuslik komponent sisaldab inimeste hinnangut sellele, kui võrd nad on üldiselt rahul oma eluga

või teiste eluvaldkondadega, näiteks abielu, töö ja sissetulek (Andrews, Withey 1976, viidatud Realo, Dobewall 2011: 87-88 vahendusel). Afektiivne ehk emotsionaalne komponent viitab aga inimeste kalduvusele kogeda sagedamini positiivseid ja harvemini negatiivseid emotsioone (Bradburn 1969, viidatud Realo, Dobewall 2011: 88 vahendusel).

Lisaks Edward Dienerile on omapoolse tõlgenduse subjektiivsele heaolule pakkunud ka teised autorid. Kahneman ja Riis (2005: 287) on öelnud, et subjektiivne heaolu on hübriidmõiste, mis koosneb kahest osast: kogetud heaolust ja hinnatud heaolust. Esimene väljendab teatud perioodil kogetud emotsionaalseid hinnanguid ning teine samale perioodile omistatud üldhinnangut. Töö autor leiab, et neid osasid ei saa pidada üksteisest sõltumatuks, kuna inimeste füüsiliste ja emotsionaalsete kogemuste põhjal kujunevadki hinnangud oma heaolule. Kahneman ja Riisi definitsioon on töö autori arvates loodud Dieneri põhimõtte järgi, kuna kogetud heaolu võib samastada afektiivse komponendiga Dieneri käsitluses ja hinnatud heaolu on tõlgenduse järgi sarnane kognitiivsele komponendile.

Kolm käsitlust, millest esimene kuulub vaid Dienerile, teine Dienerile ja tema kolleegidele ning kolmas Kahneman ja Riisile, on autori arvates omavahel seotud ning töö autor on neid seoseid kujutanud alljärgneval joonisel 1.

Joonis 1. Kolme käsitluse: Edward Dieneri, Diener *et al.* ning Kahneman ja Riisi seosed (autori koostatud).

Lisaks komponendipõhisele lähenemisele eksisteerib käsitlus, mis jagab subjektiivse heaolu teooriad vastavalt sellele, mille läbi heaolu saavutatakse. Täpsemalt on määratletud kolm kategooriat (Diener *et al.* 2002: 66):

- vajaduste rahuldamise ja eesmärgi teooriad;
- tegevus- ja protsessiteooriad;
- geneetilised ja isiksuse eelsoodumuse teooriad.

Vajaduste rahuldamise ja eesmärgi teooriate järgi saavutab inimene heaolu eesmärgi poole püüdlisel ja eelkõige selle saavutamisel. Nende teooriatega on seotud ka Maslow' inimvajaduste hierarhia, kus madalama astme vajaduste rahuldamise järel liigutakse üha kõrgema astme poole. Tegevus- ja protsessiteooriate kohaselt peitub heaolu just eesmärgi poole püüdlamise protsessis ja sellega seotud tegevustes, mitte eesmärgi saavutamises teatud tegevuste tulemusena. Samuti on leitud, et üks osa inimeste heaolus esindab stabiilsust, mida ei saa seletada väliste tingimuste muutumisega. Isiksuse eelsoodumuse teooriate kohaselt on heaolu tugevasti mõjutatud inimese loomusest, mis tähendab, et osadel inimestel on kaasasündinud kalduvus olla õnnelik või õnnetu. (Diener *et al.* 2002: 66-67) Töö autor leiab, et heaolu kujunemisel omab rolli iga eelpool mainitud aspekt – nii inimese loomus, eesmärgid kui ka viisid nende poole püüdlisel, ning erinevus seisneb vaid nende aspektide osakaaludes.

Omapärasema käsitluse järgi jagatakse teooriad põhjuse ja tagajärje alusel kaheks: alt-üles teooriad (*bottom-up theories*) ja ülevalt-alla teooriad (*top-down theories*). Alt-üles teooriates kujuneb inimese heaolu kogemuste summana. See tähendab, et heaolu üle otsustades mõtleb inimene oma läbielatud kogemustele ja sellega kaasnevatele emotsioonidele. Ülevalt-alla põhimõtte järgi on tegemist vastupidise olukorraga – inimese heaolu mõjutab seda, millist tähendust omistab ta oma kogemustele ja emotsioonidele. Tegemist on inimese häälestatuse positiivsusele, mis võimaldab tõlgendada saadud kogemusi ja emotsioone heas valguses. (Diener 1984: 565) Töö autor leiab, et empiirilisel on antud käsitluse paikapidavust keeruline tõestada, kuna inimesed ise ei pööra tähelepanu sellele, millest on tingitud nende hinnang enda heaolule ning selle uurimine vajab pigem psühholoogia valdkonda jäävat analüüsi.

Võttes aluseks eelnevalt toodud lähenemised subjektiivse heaolu kirjeldamisele, on koostatud eelpool olev kokkuvõtlik tabel 1.

Tabel 1. Subjektiivse heaolu kirjeldamise võimalused

Lähenemine subjektiivse heaolu kirjeldamisele	Uuritav küsimus	Võimalikud käsitlused
Komponentide määratlemine	Millest koosneb subjektiivne heaolu?	Üldine ja valdkonnapõhine hinnang elule ning meeldivad ja ebameeldivad emotsioonid Tunnetuslik ja emotsionaalne komponent Hinnatud ja kogetud heaolu
Heaolu allika määratlemine	Millest on tingitud subjektiivne heaolu?	Vajaduste rahuldamise ja eesmärgi teooriad Tegevus- ja protsessiteooriad Geneetilised ja isiksuse eelsoodumuse teooriad
Põhjuslikkuse määratlemine	Kas heaolu on põhjus või tagajärg?	Alt-üles teooriad Ülevalt-alla teooriad

Allikas: autori koostatud Diener 2000: 34; Diener *et al.* 2002: 63, 66; Kahneman, Riis 2005: 287; Diener 1984: 565 põhjal.

Lisaks eelpool olid toodud tuntuimatele lähenemistele subjektiivse heaolu defineerimisele esineb erialakirjanduses ja teadusartiklites ka teiste autorite käsitlusi subjektiivse heaolu osas, mis erinevad eelkõige terminoloogia kasutamise osas. Nimelt käsitlevad paljud autorid subjektiivse heaoluga (*subjective well-being*) samatähenduslikult õnnelikkust (*happiness*), rahulolu (*satisfaction*), kasulikkust (*utility*), heaolu (*well-being, welfare*) kui ka elukvaliteeti (*quality of life*) ja eluga rahulolu (*life satisfaction*) (Easterlin 2001: 465; Drabsch 2012: 3). Samas on mitmete käsitluste (nt OECD) kohaselt need mõisted eristatud (A Short ... 2014). Seetõttu on subjektiivse heaolu kirjanduse läbitöötamisel oluline jälgida, mida autorid täpsemalt käsitlevad ühe või teise mõiste all.

Töö autor on leidnud, et olenemata subjektiivse heaolu suhteliselt hiljutisest jõudmisest teadlaste uurimisvaldkonda, ulatuvad selle juured antiikaega, mil keskenduti heaolu tagava universaalse põhjuse leidmisele. Olukord muutus eelmise sajandi keskpaigas, mil jõuti arusaamale, et heaolu ja seda selgitavad tegurid on suures osas subjektiivsed. Subjektiivse heaolu puhul eksisteerib mitu lähenemist, mille tulemusena üritatakse leida kas subjektiivse heaolu komponente, selle kujunemise allikaid või jõuda arusaamale,

milline on seos subjektiivse heaolu ja seda selgitavate tegurite vahel. Erinevate lähenemiste uurimine loob laiema raamistiku subjektiivse heaolu defineerimisele, ometigi jääb täpsemate seoste väljaselgitamine empiiriliste uurimuste valdkonda. Seda enam, et subjektiivse heaolu mõiste avamisel ei ole varasemas kirjanduses tähelepanu pööratud selle majanduslikele aspektidele, mis on käesoleva töö üheks rõhuasetuseks. Seetõttu on subjektiivset heaolu selgitavatele majanduslikele ja mittemajanduslikele teguritele pühendatud järgmine peatükk.

1.2 Subjektiivset heaolu selgitavad tegurid varasemate uuringute põhjal

Saamaks subjektiivse heaolu olemusest põhjalikuma ülevaate on oluline uurida selle seoseid erinevate selgitavate teguritega. Selgitavate tegurite uurimisel on autori põhieesmärgiks saada kindlustunnet omapoolsete empiiriliste analüüside läbiviimisest saadud tulemustest adekvaatsete järelduste tegemiseks. Lisaks annab see võimaluse võrrelda omapoolsete analüüside käigus saadud tulemusi varasemate uurimuste tulemustega. Tegureid, mis mõjutavad inimeste hinnangut oma healole, on tegelikult loetamatu hulk ning nende kõigi hõlmamine antud töö raames ei ole vajalik ega ka võimalik. Seetõttu on autor siinkohal piirdunud vaid nende selgitavate teguritega, mida kaasatakse empiirilisse analüüsi või mis on vähemalt seotud edasisse analüüsi valitud teguritega.

Enam kui subjektiivsele healule üheselt arusaadava definitsiooni määramisele, on teadlased tähelepanu suunanud subjektiivset heaolu selgitavatele teguritele. Juba 1967.a leidis Warner Wilson õnnelikku inimest kirjeldavas uuringus, mida mainiti eelmises alapeatükis, et heaolu mõjutavad nii majanduslikud ja demograafilised tegurid kui ka isiksusega seotud omadused. Väga põhjaliku ja mitmekülgse ülevaate subjektiivset heaolu kirjeldavatest teguritest on oma magistritöös andnud Ave Mäe (2013) ning Dolan *et al.* (2008), millele tuginetakse teatud määral ka käesolevas peatükis.

Käesolevas peatükis on käsitletud vaid neid selgitavaid tegureid, mille seost subjektiivse heaolu hinnangutega hakatakse uurima töö empiirilises osas, et tagada piisav, kuid samas optimaalne ülevaade ning vältida liigse ja ebavajaliku informatsiooni esitamist. Lähtuvalt selgitavate tegurite mitmekesisusest ka käesoleva töö raames, on nad jaotatud järgmiselt:

Tabel 2. Subjektiivset heaolu selgitavad tegurid töö autori käsitluse järgi

Subjektiivsed hinnangud	Hinnang sissetulekule Religioossus Tervis Huvi poliitika vastu Usaldus
Sotsiaal-demograafilised tegurid	Vanus Sugu Haridus Staatus tööturul Laste olemasolu Elukoha asustustüüp Sissetuleku ebavõrdsus

Allikas: (autori koostatud).

Esimene ja teadlaste poolt kõige enimuuritud seos on subjektiivse heaolu seos sissetulekuga ning ühtne seisukoht nendevahelise seose osas puudub isegi tänapäeval. Esimesed sissetuleku ja heaolu vahelisi seoseid käsitlevad empiirilised uuringud leidsid aset 1970-ndatel, ning nende läbiviimise tulemusena tunnistati samasuunalise seose olemasolu sissetuleku ja heaolu vahel. Teisisõnu suurema sissetulekuga inimesed on rohkem rahul enda eluga kui inimesed, kelle sissetulek on väiksem. Sel ajal kerkis esile põhjuslikkuse küsimus, mille kohaselt võivad hoopis suurema heaoluga inimesed olla enam motiveeritud kõrgema sissetuleku teenimiseks. (Easterlin 1974: 99-100; 103)

Teised autorid on leidnud, et sissetuleku seos heaoluga pole ainult absoluutne, vaid ka suhteline ning ainuüksi sissetuleku absoluutse suurusega ei ole võimalik selgitada inimeste heaolu taset (Blanchflower, Oswald 2004: 1378). See tähendab, et subjektiivset heaolu ei pruugi suurendada niivõrd sissetuleku kasv teatud summa ulatuses kui võrd selle suurenemine teiste ühiskonnaliikmete suhtes. Näitena võib tuua Ameerika Ühendriigid, Jaapani ja Euroopa, kus viimaste aastakümnete vältel on toimunud elustandardi paranemine, samas ei ole täheldatud sellega kaasnevat heaolu tõusu

(Layard 2005: 2). Tegemist on efektiiviga, mille puhul heaolu tõusu inimese individuaalse sissetuleku kasvust tasakaalustab negatiivne efekt elustandardi üldisest tõusust, mis kaasneb kõigi inimeste sissetuleku tõusuga (Easterlin 1995: 36). Selgub, et isegi kui ühe riigi piires eksisteerib positiivne seos sissetuleku ja heaolu vahel, ei pruugi see paika pidada riikidevahelises võrdluses. Seda seaduspära nimetatakse ka Easterlini paradoksiks.

Samas on tõestatud, et sissetuleku ja heaolu vaheline korrelatsioon on tugevam vaestes riikides. Sellel on omakorda mitu põhjust: näiteks suurem varieeruvus bioloogiliste vajaduste (põhivajaduste) täitmisel vaestes riikides, paremal tasemel sotsiaalhoolekanne jõukates riikides ning suurem sissetulekute ebavõrdsus, mis on iseloomulik just vaesematele riikidele. Sarnane tulemus on välja tulnud ka riigisiseste uurimuste tulemusena, kus sissetulekust tulenev mõju heaolule on aeglustuva kasvuga, st mida kõrgem on inimese sissetulek, seda väiksemat mõju avaldab selle tõus inimese heaolule. (Diener, Biswas-Diener 2002: 129) Töö autor arvab, et sissetuleku ja heaolu vaheline seos jääb teadlaste uurimisvaldkonda veel pikaks ajaks ning huvipakkuvaks võiks olla sissetuleku ja heaolu uurimine „põhjuse-tagajärg“ vaatenurgast.

Religioossuse ehk usklikkuse ja subjektiivse heaolu seoste uurimisele on mitmeid lähenemisi. Üheks võimalus on uurida ja võrrelda religioossete ja mittereligioossete inimeste subjektiivse heaolu hinnanguid ja nende erinevusi. Religioossuse võimalikeks mõõdikuteks saavad seejuures olla näiteks kirikute külastamine, palvetamine ja nende tegevuste sagedus. Põhjalikumalt saab andud seoseid uurida ka erinevate usundite ja usulahkude esindajate võrdluses. Käesolevas töös on religioonile lähenetud lihtsamalt ning religiooni osas vaadatakse inimese enda hinnangut sellele, kuivõrd usklikuks ta end peab.

Uuringud, kus varasemalt on religioossuse osas silmas peetud inimese hinnanguid ning on uuritud religioossuse hinnanguid subjektiivse heaolu hinnangutele, näitavad suuremas osas üksmeelselt, et usklikud inimesed on õnnelikumad kui mitteusklikud, olenemata nende religioonist (Dolan *et al.* 2008: 106; Hovard, Sibley 2013: 189). Siiski kinnitavad mõningad uuringud, et riigiti on tulemused erinevad – täheldatud on nii positiivset kui negatiivset seost ning ka seose puudumist religioossuse ja heaolu vahel (Smith 2003: 86). Viimatinimetatud tulemused viitavad asjaolule, et religiooni ja heaolu

seosed on varieeruvad riigiti ja eelkõige kultuuriruumiti. Siit võib järeldada, et religioossuse ja heaolu seoste uurimisel on vaja kaasata rohkem tegureid.

Sarnaselt eelnevaga on ka tervise ja heaolu vahelisi seoseid võimalik hinnata erinevalt. Tervise näol on tegemist mitmekülgse mõistega ning seetõttu on ka uuringutes kasutatud selle hindamiseks erinevaid mõõdikuid. Üheks võimalikuks teguriks võib olla piiratus igapäevastes tegevustes, mis võib olla tingitud kas inimese füüsilisest või vaimsest puudest või haigusest. Teiseks tervist iseloomustavaks teguriks olla inimese subjektiivne hinnang enda tervisele, mida kasutatakse ka käesolevas töös. Põhjalikemas tervise ja heaolu vahelisi seoseid käsitlevates uuringutes võib kohata ka spetsiifilisemaid näitajaid. Töö autori arvates tervist iseloomustavad näitajad võivad, kuid ei pruugi olla omavahel tihedalt seotud, mistõttu on oluline avada tervise all käsitletavat mõistet.

Varasemad uuringud on järjekindlalt kinnitanud tugevat seost subjektiivse heaolu ning inimeste füüsilise ja vaimse tervise vahel (Dolan *et al.* 2008: 100). Samas on nendevahelise seose uurimisel esile kerkinud kausaalsuse küsimus – mitte ainult hea tervis ei pruugi suurendada inimeste heaolu, vaid ka suurema heaoluga inimesed võivad olla parema tervisega (Diener, Chan 2011: 19-20). Sellele vaatamata on välja selgitatud, et kuigi mõju on mõlemasuunaline, avaldab tervis suuremat mõju subjektiivsele heaolule, kui heaolu tervisele. On leitud, et nii tervis kui ka subjektiivne heaolu võib olla seotud inimese isiksuseomadustega, ning isiksuseomadused võivad teatud juhtudel tugevdada korrelatsiooni heaolu ja tervise vahel. Uuringutes, kus kasutatakse fikseeritud efektiga mudeleid, on kinnitatud, et lisaks tervisele mõjutab heaolu mitu ajas muutuvat ja mittejälgitavat tegurit, nt meeleolu. (Dolan *et al.* 2008: 100)

Ühe subjektiivset heaolu selgitava tegurina võetakse käesoleva töö raames vaatluse alla huvi poliitika vastu. Töö autor ei leidnud varasemalt läbiviidud uuringutes taolise seose hindamist ega selle tulemusi. Poliitikat on heaolu uurimisse kaasatud aga teisel moel. Näiteks on uuritud subjektiivse heaolu seost inimese poliitilise eelistusega kas nõu parem- või vasakpoolse suhtes. Selle tulemusena on leitud, et vasakpoolsete (liberaalsete) poliitikavaadetega inimeste heaolu on väiksem võrreldes parempoolsete (konservatiivsete) pooldajatel. Teisisõnu valitsuse sekkumist majandusse toetavatel inimestel on ka kõrgem subjektiivne heaolu, samas kui riigi tasandil on tulemused

vastupidised – hoopis liberaalsete riikide elanike heaolu on suurem kui. (Okulicz-Kozaryn *et al.* 2014: 1305)

Huvi poliitika vastu võib iseloomustada ka poliitikas osalemise aktiivsus ning täpsemalt valimistel osalemine. On leitud, et aktiivsemad valimistel osalejad hindavad ka oma heaolu kõrgemaks. Samas on selline seos nõrgem nendes riikides, kus poliitilistel valimistel osalemine on kohustuslik. Ka siinkohal on püstitatud kausaalsuse küsimus, kuna hoopis suurem valimistel osalemise aktiivsus võib olla tingitud kõrgemast heaolust. (Weitz-Shapiro, Winters 2011: 101) Seetõttu on töö autori arvates huvipakkuv kaasata empiirilise ossa tegur, mida autorile teadaolevalt uuritud selle näitajaga, mida võetakse vaatluse alla käesolev töö empiirilises osas. Sellegipoolest töö autor leiab, et huvi poliitika vastu võiks omada seost subjektiivse heaoluga vaid siis, kui inimesed on rahul poliitikaga, mis omakorda eeldab poliitiliste otsuste vastavust inimeste ootustele.

Teadagi on inimene ka sotsiaalne olend, kes vajab enda kõrvale teisi inimesi. Selleks, et ümbritsetus teiste inimestega tagaks ka heaolu, on olulisel kohal ka inimestevaheline usaldus. On leitud, et usaldus teiste inimeste vastu on seotud suurema subjektiivse heaoluga (Helliwell 2002: 21; Helliwell, Putnam 2004: 1439). Lisaks inimestevahelisele usaldusele on tihtipeale uuritud seost subjektiivse heaolu ja usalduse vahel riiklikesse institutsioonidesse – nt valitsusse, politseisse, õigussüsteemi, poliitilistesse parteidesse ja poliitikutesse. Varasemates uuringutes on näidanud positiivset seost heaolu ja usalduse vahel avalikesse institutsioonidesse – politseisse, õigussüsteemi ja valitsusse (Helliwell, Putnam 2004: 1439; Hudson 2006: 55). Seos subjektiivse heaolu ja institutsionaalse usalduse vahel võib viidata rahulolule riigi toimimisega ning on töö autori arvates peaks selline seos olema tugevam majanduslikult arenenumates riikides.

Sotsiaal-demograafiliste tunnuste ühe osana on vaadeldud tegureid, mis iseloomustavad seda kes me oleme ja millised on meie geneetilised tunnused. Selliste tunnuste hulka kuuluvad sealhulgas ka vanus ja sugu. Vanuse osas on täheldatud selle negatiivset seost heaoluga, mis tähendab, et vanuse kasvades heaolu väheneb. Samas on vanuse ruut positiivselt korreleerunud heaoluga. (Ferrer-i-Carbonella, Gowdy 2007: 511) Paljud uuringud on välja tulnud komplekssema seose leidmisega, mida nimetatakse U-kujuliseks seoseks. Selline seos viitab sellele, et noorematel ja vanemaealistel inimestel on heaolu suurem kui keskealistel, kelle vanus jääb sõltuvalt uuringust vahemikku 32-

50 eluaastat. (Dolan *et al.* 2008: 98) Soo puhul on ühelt poolt leitud, et keskmiselt hindavad naised enda heaolu paremaks meestega võrreldes (Alesina *et al.* 2004: 2020). Teiselt poolt on jõutud järeldusele, et just meeste heaolu on naistega võrreldes kõrgem (Boye 2009: 516-517) Ühese tulemuse puudumine viitab sellele, et heaolu hinnangu kujunemisel on inimese sool tõenäoliselt vähetähtis või isegi ebaoluline roll.

Tänapäeval mängib olulist rolli inimese haridus kui pidev enesetäiendamise viis. Hariduse osas on ühest küljest leitud, et iga lisanduva haridustaseme omandamine suurendab inimeste heaolu (Blanchflower, Oswald 2004: 1370, 1371). Teisest küljest arvatakse just keskkharidusega inimesed olevat enim rahul enda eluga (Stutzer 2004: 27). Samas ei pruugi haridusalane kompetents suurendada heaolu mitte läbitud õpinguaastate kaudu, vaid siin võivad määravaks olla mittejälgitavad tegurid: intelligentsus, motivatsioon ja perekondlik taust, mida ideaalis tuleks samuti uurida seose paremaks arusaamiseks (Dolan *et al.* 2008: 98). Töö autor leiab, et hariduse näol võib olla tegemist ka kaudse efektiga heaolule, kus kõrgema haridustaseme omandamine mõjutab esmalt näiteks sissetulekut ja seejärel mõjutab sissetulek omakorda heaolu. Hariduse otseste ja kaudsete seoste eristamisele võiks tulevastel subjektiivset heaolu käsitlevates uuringutes põhjalikumalt keskenduda.

Töö autor kaasab empiirilisse analüüsi ka inimese staatust tööturul, ometigi ei leidnud autor uuringuid, mis käsitleksid erinevate tööturu staatuste seoseid subjektiivse heaoluga. Varasemad uuringud on tihtipeale vaatluse alla võtnud näiteks töötuse seoseid subjektiivse heaoluga, kusjuures töötust on võimalik käsitleda nii inimese tööturu staatuseks kui ka ühiskonna sotsiaalse nähtuseks. Domineeriva seisukoha järgi vähendab töötuna olemine inimese heaolu (Lelkes 2006: 10-11; Stutzer 2004: 28). Hea ülevaate töötuse ja heaolu vahelistest seostest on oma uuringus andnud Clark ja Oswald (1994: 657), kes uurisid seoseid ka teiste tunnuste lõikes. Näiteks vanuse lõikes on leitud, et keskealisi mõjutab töötus rohkem kui nendest nooremaid ja vanemaid inimesi. Töö autor leiab, et selline seos võib olla põhjustatud sellest, et nooremad võivad olla optimistlikumad ja enesekindlamad uute töövõimaluste suhtes, samas kui vanemate inimeste puhul võib olla pehmemdavaks asjaoluks peamine tööturult lahkumine pensionile (sõltuvalt kehtestatud pensionieast ja/või inimese vanusest). Varasemalt on välja tulnud ka hüpoteesiga, mille kohaselt väiksema heaoluga inimesed jäävad töötuks

suurema tõenäosusega, eriti kui nad on seejuures vähem produktiivsemad või on neil halvem tervis (Dolan *et al.* 2008: 101). Ka viimatinimetatud hüpoteesis võib olulist rolli mängida vanus, mille suurenemisega võib kaasnedä väiksem produktiivsus või halvem tervis.

Töötamisega on tihedasti seotud ka töötundide arv. Autor küll ei vaatle edaspidi osas seda näitajat, samas on töötundide arv seotud tööturu staatusega, mida autor aga kaasab käesoleva töö empiirilises osas. Tööturu staatuse ja töötuse sarnasus seisneb selles, et mõlemad iseloomustavad tööturul osalemise intensiivsust. Töötatud tundide uurimisel subjektiivse heaoluga on leitud erinevaid tulemusi. Nimelt kinnitavad ühed uuringud, et töötundide arvu suurenemisega kaasneb ka heaolu suurenemine ning osalise tööajaga töötajate heaolu on leitud olevat väiksem kui täistööajaga töötajatel just meeste puhul (Weinzierl 2005, viidatud Dolan *et al.* 2008: 102 vahendusel; Schoon *et al.* 2005: 313). Teisest küljest on leitud, et erinevusi inimeste heaolus ei kirjeldagi osalise või täistööajaga töötamine (Bardasi, Francesconi 2004: 20).

Inimestevahelised suhted ja sellega seonduv on oluline isikliku elu seisukohalt. Varasemad uuringud on siinkohal tihtipeale vaadelnud näiteks perekonnaseisu ja laste olemasolu, kuid käesoleva töö raames võetakse vaatluse alla vaid viimane. Laste olemasolu puhul on leitud positiivne seos eluga rahuloluga ning seose puudumist õnnelikkusega. Seda on selgitatud kahe põhjusega: ühelt poolt sellega, et laste saamine ja kasvatamine on seotud täiendava vaeva ja koormusega ning teiselt poolt sellega, et kui lapsed suureks kasvavad ja vanemate kodust lahkuvad, siis väheneb vanematega suhtlemise sagedus ja intensiivsus. (Haller, Hadler 2006: 186) Töö autor peab huvitavaks tulemuseks, et laste olemasolu osas on saadud eri tulemused eluga rahulolu ja õnnelikkuse lõikes, mistõttu on ilmselge, et siinkohal ei ole tõmmatud paralleele nende mõistete vahel ning antud seos väärrib kindlasti uurimist ka käesoleva töö empiirilises osas.

Inimeste subjektiivne heaolu ei ole mõjutatud vaid inimteguritest, vaid suurel või väiksemal määral ka ümbritsevast keskkonnast. Globaliseerumise käigus on aina kasvavaks nähtuseks inimeste kolimine maapiirkonnast linna. Uuringud, mis on keskendunud ka subjektiivse heaolu ja linnastumise seostele, on välja toonud, et linnades elamine vähendab heaolu ning elamine maapiirkondades suurendab seda

(Hudson 2006: 54). Vastukaaluks eelnimetatud seose on leitud, et õnnelikkust ei mõjutavat rahvastiku tihedus (Rehdanz, Maddison 2005: 118). Tuleb silmas pidada ka seda, et paljudes uuringutes on kontrollmuutujana sisse toodud sissetulek ja kuna eeldatavasti on maapiirkondades sissetulek väiksem, võib see anda petliku pildi maakohase elamise suuremas heaolust (Dolan *et al.* 2008: 110). Järjekordselt on ühese seose puudumine vihjeks edasise uurimise vajaduse järele, kusjuures oluline on eristada elukoha asustuse otsest ja kaudset seost.

Laiema poliitilise, majandusliku ja sotsiaalse keskkonna all on ühe tegurina vaadeldud sissetuleku ebavõrdsust, mis on ka käesolevas töös tähtsal kohal. Taolistes uuringutes on kõige enimlevinumaks osutunud seisukoht, mille kohaselt suurema sissetuleku ebavõrdsusega ühiskonnas on inimesed kaldunud hindama enda subjektiivset heaolu madalamaks (nt Alesina *et al.* 2004: 2009; Zagorski *et al.* 2014: 1101, Verme 2011: 17). Sellegipoolest ei ole eelnimetatud seos ainus, kuna täheldatud on ka seda, et suurema ebavõrdsusega riikides hindavad inimesed enda heaolu paremaks kui riikides, kus sissetuleku ebavõrdsus on väiksem (Rözer, Kraaykamp 2013: 1009; Berg, Veenhoven 2010: 7). Seega tuleb välja, et seosed inimeste subjektiivse heaolu ja riigi sissetuleku ebavõrdsuse vahel on eri uuringutes on erisugused. Siinkohal võib välja tuua järjekordse mõjuva põhjuse sissetuleku ebavõrdsuse kaasamiseks autori poolt läbiviidavasse empiirilise analüüsi. Lähtudes eelnevalt käsitletud teguritest võib neid vaadelda omakorda kahel tasandil: indiviidi ja ühiskonna tasandil. Selline jaotus on näitab ühtlasi ka seda, et indiviidi tasandi tegurid on need, mis mõjutavad inimeste hinnangut enda heaolule otseselt ning ühiskonna tasandi tegurid need, mis mõjutavad pigem kaudselt.

Subjektiivset heaolu käsitlevate varasemate uurimuste tulemusena on ilmnenud seda selgitavate tegurite mitmekesisus ning enamasti ühese seoste puudumine ja kohati vastuoluliste seoste ilmumine. Eri seoste ilmumine viitab ühelt poolt vajadusele uurida subjektiivset heaolu ja seda selgitavaid tegureid komplekselt. Mõningate selgitavate tegurite osas ei olnud autorile teadaolevalt uuritud nende seoseid subjektiivse heaoluga. See aga paigutab nende hindamise töö empiirilises osas veel tähtsamale kohale. Saamaks täielikumat ülevaadet subjektiivsest heaolust, on oluline teada ka hindamise metoodikat ning hindamisega kaasnevatele võimalikele raskustele, millele on pühendatud järgnev peatükk.

1.3 Subjektiivse heaolu hindamine ja selle võimalikud kitsaskohad

Majandusteadlased on juba varasematest aegadest pidanud teooriate ja hüpoteeside paikapidavuse tõestamiseks läbi viima mitmeid empiirilisi uuringuid ja analüüse. Sellest on tingitud ka subjektiivse heaolu hindamise vajadus, mis omakorda eeldab vastavate mõõdikute väljatöötamist ning rakendamist. Eelmises alapeatükis ilmnunud asjaolu ühtsete seoste puudumisest subjektiivse heaolu ja seda kujundavate tegurite vahel viitab vajadusele võimalikult mitmekülgselt uuringute ja hindamismeetodite järele. Eelnevalt selgus, et subjektiivse heaolu puhul on tegemist inimese enda hinnanguga enda elule. Seega seisneb ka selle mõõtmine enamasti inimeste endi küsitlemises, kuid nagu käesolev peatükk tõestab, ei ole see siiski ainus võimalus.

Eelnevas peatükis sai selgeks, et küsimustikel põhinevat heaolu hindamist kasutati juba 20. sajandi algul Flügeli poolt. Tänapäevaks on subjektiivset heaolu hindamismeetodite ja ka sellega tegelevate institutsioonide arv ja tegevusulatus kujunenud veelgi laiemaks, kusjuures on võimalik eristada nii riigikeskseid kui ka mitmeid riike hõlmavaid subjektiivset heaolu hindavaid institutsioone. Käesolevas peatükis esitatakse tuntuimate ja huvipakkuvaimate institutsioonide subjektiivse heaolu hindamise põhimõtteid, näitamaks igaühe eripära.

Üheks tuntuimaks subjektiivse heaolu uurijaks maailmas peetakse USA uuringufirmat Gallup, mis on saanud nime oma asutaja George Gallup'i järgi. Gallup World Poll on aastaid kaardistanud maailma rahvaste subjektiivset suhtumist oma ellu, paludes vastajatel ennast asetada kujuteldavale trepile, mille ülemine ots tähistab inimese jaoks parimat võimalikku elu ja alumine ots halvimat (Eesti Inimarengu Aruanne ... 2014: 112-113). Gallupi ülemaailmseid küsitlusi viiakse läbi alates aastast 2005 ning vaatluse alla võetakse lisaks olevikule nii mineviku kui ka tuleviku aspektid. Nimelt esitatakse eelnevaga sarnased küsimused, paludes lisaks vastata, millisele trepiastmele asetaks inimene end 5 aastat tagasi ja ka 5 aasta möödudes praegusest. (World Poll ... 2014: 5) Samas on Gallupile ette heidetud aga liigset ameerikakesksust nii küsimuste püstituses kui nende tõlgendamisel (Eesti Inimarengu ... 2014: 193). See aga raskendab riikidevahelise võrdlemise tulemusena saadud hinnangute adekvaatsust.

Ülemaailmse mastaabiga heaolu hindajaks võib pidada ka Maailma väärtuste uuringut (*World Values Survey – WVS*), kelle nende esimene uuring leidis aset 1981.a. See uuring viidi läbi ajal, mil Maailma väärtuste uuring oli üks osa Euroopa väärtuste uuringust (*European Values Study - EVS*), kuid laienes seejärel kiiresti, kaasates kogu eksisteerimise aja jooksul enda uuringutesse kokku üle 100 riigi ning viimasesse uuringusse kokku 57 riiki. Alates 1981.a kuni käesoleva ajani on Maailma väärtuste uuring läbi viinud kuus uuringut, mida tähistatakse ka mõistega „laine“. Nii Maailma väärtuste uuringu enda esindajad kui ka mitmed autorid peavad antud uuringut suurimaks hoiakute, väärtuste ja uskumuste uuringuks (World Values ... 2014; Inglehart, Baker 2000: 23)

Lisaks küsimustikel põhinevale heaolu hindamisele on heaolu uuringutes teada ka omapärasemast mõõtmismeetodist, mida ei saa aga täiesti subjektiivseks pidada. Inimeste hinnanguid oma healule kasutatakse paljudes teistes kombineeritud näitajates ning üheks selliseks näiteks on õnneliku planeedi indeks (*The Happy Planet Index – HPI*). Seda on välja arvestatud alates aastast 2006 ning meetoodika koostajaks on analüüsikeskus *New Economics Foundation – NEF*. Loodud õnneliku planeedi indeks kombineerib endas lisaks subjektiivset healule ka oodatavat eluiga ja ökoloogilist jalajälge järgmise valemiga (Happy Planet ... 2014):

$$\text{Õnneliku planeedi indeks} = \frac{\text{subjektiivne heaolu} \times \text{eeldatav eluiga}}{\text{ökoloogiline jalajalg}}$$

Subjektiivse heaolu hinnangute kohta saadakse andmeid Gallup’ist, eeldatava eluea kohta ÜRO inimarengu aruandest, ning ökoloogilist jalajärge ressursikasutusena. Eespool toodud valemist selgub, et indeksi väärtust tõstavad kõrge healuga hinnatud eluaastad, kuid vähendab suur ökoloogiline jalajalg. Õnneliku planeedi indeks paneb aluse uuele arusaamale jätkusuutlikkust healust ning tõestab, et kuigi ressursirikastel ja vaestel riikidel on erinevad väljakutsed, seisneb nende ühine eesmärk selles, et tagada inimestele õnnelik ja terve elu praegu ja tulevikus. Riikide indeksite võrdlemisel selgub, et tänapäeval domineeriv läänelik majandusareng ei ole jätkusuutlik. Kokkuvõttes peaks indeksi väärtus näitama, mil määral on riigid saanud hakkama oma elanikele hea ja õnneliku elu kindlustamisega viisil, mis võimaldab sama teha ka tulevaste põlvkondade jaoks (Happy Planet ... 2014).

Õnneliku planeedi indeksi alusel saadud tulemused on näidanud, et paljud kõrge sissetulekuga riigid on oma suure ökoloogilise jalajälje tõttu oodatust madalamal asemel, ning Aafrika riide puhul alandab tulemust lisaks ka väiksem oodatav eluiga ja madalamad hinnangud subjektiivsele heaolule. Kõige kõrgema indeksi väärtusega on osutunud Ladina-Ameerika riigid, kelle indeks on mõjutatud eelkõige väikesest ökoloogilisest jalajäljest. (Happy Planet ... 2014). Siit võib järeldada, et mida mitmekülgsemad on subjektiivse heaolu mõõdikud, seda täielikum pilt saadakse subjektiivsest heaolust.

Väiksema mastaabiga, kuid sellegipoolest tunduks subjektiivse heaolu hindajaks on ka Euroopa Sotsiaaluuring (*European Social Survey – ESS*), mille andmetel põhineb ka käesoleva töö subjektiivse heaolu analüüs. Euroopa Sotsiaaluuringu käigus kogutakse andmeid igal paaris aastal enam kui 30 Euroopa riigis ning seda alates 2002.a. Euroopa Sotsiaaluuringu eesmärgiks on ühiskondade arengu seaduspärasuste uurimise võimaldamine ning riikide andmete võrreldavuse tagamiseks nõutakse rangete protseduurireeglite järgimist. Kogutud andmed võimaldavad analüüsida hoiakute, institutsioonide arengu ja inimeste käitumismustrite vahelist seost ning mitmeid muid protsesse ühiskondades. (Subjective Well-Being ... 2014; Euroopa Sotsiaaluuring 2014)

Veel üheks subjektiivse heaolu hindajaks on ka 1973.a loodud Eurobaromeetri uuringud, mille fookuses on Euroopa Liidu liikmesriikide ning kandidaatriikide elanike eluga rahulolu ja selle muutused. Eurobaromeetri uuringute koostajaks on Euroopa Komisjon. (Eesti Inimarengu ... 2014; Standard Eurobarometer 2014) Subjektiivset heaolu uurib iga nelja aasta tagant ka 1975.a asutatud ning iga Euroopa Elu- ja Töötingimuste Parandamise Fond (*European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions - Eurofound*), mis peab enda uuringute eesmärgiks paremate elu- ja töötingimuste loomist ja kujundamist Euroopas. (About Eurofound 2014) Eurofound leiab, et heaolu uurimisel on oluline eristada õnnelikkust ja eluga rahulolu, kuna leitakse, et ka oma eluga rahulolev inimene võib mingil ajahetkel olla õnnetu ja sama kehtib ka vastupidi, kuna ennast õnnelikuna tundev inimene ei pruugi olla rahul enda eluga. (Third European ... 2012a: 16) Sel põhjusel hindab Eurofound mõlemat eelnimetatud heaolu aspekti. Õnnelikkuse ja eluga rahulolu eristamine võimaldab hinnata eri näitajate sobivust subjektiivse heaolu kirjeldamiseks. Õigupoolest

pole Eurofound ainus, kes subjektiivset heaolu selliselt käsitleb. Põhjalikum ülevaade kõigist viiest eelpool käsitletud institutsioonidest ja nende hindamismetoodikatest on välja toodud tabelis 3.

Tabel 3. Tuntuimad subjektiivset heaolu hindavad institutsioonid ja nende hindamismetoodikad

	Subjektiivset heaolu hindav põhiküsimus või muu näitaja	Hindamiskaala
Gallup World Poll	„Palun kujuta ette treppi, mille alumine aste on tähistatud 0-ja ja ülemine 10-ga. Trepi ülemine aste tähistab sinu jaoks parimat võimalikku elu, alumine aste aga kõige halvemat elu. Millisel trepiastmel tunned sa end olevat, eeldades, et mida kõrgem aste, seda parem on elu ning mida madalam aste, seda halvem on elu? Milline on sinu praegust elu iseloomustav trepiaste“	0-10 , kus 0 – halvim elu; 10 – parim elu.
WVS	Õnnelikkus: „Kõiki asjaolusid kokku võttes, kas ütleksid, et oled väga õnnelik, pigem õnnelik, mitte eriti õnnelik või üldse mitte õnnelik?“	1 – 4 , kus 1 – väga õnnelik; 4 – üldse mitte õnnelik.
	Eluga rahulolu: „Kõiki asjaolusid kokku võttes, kui rahul sa praegu oma eluga tervikuna oled?“	1 – 10 , kus 1 – väga rahulolematu; 10 – väga rahul.
NEF	$HPI = (\text{subjektiivne heaolu}^2 * \text{eeldatav eluiga}) / \text{ökoloogiline jalajälg}$	0-100 , kus 0 – õnnetu riik; 100 – õnnelik riik.
Euroopa Sotsiaaluuring	Õnnelikkus: „Kõiki asjaolusid arvestades, kui õnnelikuks te end peate?“	0-10 , kus 0 – väga õnnetu; 10 – väga õnnelik.
	Eluga rahulolu: „Kõiki asjaolusid arvestades, kui rahul Te oma eluga praegu olete?“	0-10 , kus 0 – väga rahulolematu; 10 – väga rahul.
Eurofound	Õnnelikkus: „Vaadates oma elule tervikuna, kui õnnelikuks sa ennast pead?“	1 – 10 , kus 1 – väga õnnetu; 10 – väga õnnelik.
	Eluga rahulolu: „Vaadates oma elule tervikuna, kui rahul sa praegu oma eluga oled?“	1 – 10 , kus 1 – väga rahulolematu; 10 – väga rahul.
Eurobaromeeter	„Vaadates elu tervikuna, kas oled enda eluga väga rahul, üsna rahul, mitte eriti rahul või üldse mitte rahul?“	1 – 4 , kus 1 – väga rahul; 4 – üldse mitte rahul.

Allikas: (Eesti Inimarengu ... 2014: 112-114; Happy Planet 2014; WVS 2010-2012 ... 2014: 2-3; Subjective Well-Being ... 2014; Eurobarometer 79.3 ... 2014: 3; autori koostatud)

²Andmed subjektiivse heaolu kohta pärinevad Gallup World Poll'ist

Tabelist 3 selgub, et kuuest töö autori poolt vaatluse alla võetud institutsioonist ja metoodikast subjektiivse heaolu hindamiseks on kolm globaalse mastaabiga ning kolm vaid Euroopa riikidele keskendunud. Vaadeldud uuringud sarnanevad suures osas oma hindamismetoodika poolest, kuna subjektiivse heaolu hinnangud saadakse inimeste enamasti inimeste küsitlemisega. Küsimuste püstituse poolest eristub aga Gallup, kus ei paluta otseselt anda hinnang enda eluga rahulolule või õnnelikkusele. Sellest võib omakorda tuleneda Gallupi hinnangute erinevus teiste subjektiivse heaolu hinnangutega, mille kinnitamine vajab aga põhjalikumalt empiirilist analüüsi.

Sellegipoolest eksisteerib ka omapärasem lähenemine õnneliku planeedi indeksi näol, mis heaolu hindamisel lähtub ka riigi jätkusuutlikkuse aspektist. Mitme institutsiooni ühisjooneks on subjektiivse heaolu hindamisel ka eluga rahulolu ja õnnelikkuse eraldamine. See on aga kooskõlas teoreetilise käsitlusega subjektiivsest heaolust, mis jagab selle kaheks põhikomponendiks: eluga rahuloluks ja õnnelikkuseks. Subjektiivset heaolu iseloomustavate näitajate mitmekesisus võimaldab töö autori arvates saada sellest laiemat pilti, sealhulgas leida või luua näitaja, mis parimal viisil iseloomustaks subjektiivset heaolu.

Võttes arvesse subjektiivset heaolu hindavate institutsioonide mitmekesisust, võib järeldada, et tegemist on jätkuvalt aktuaalse teemaga. Subjektiivse heaolu eelisenähtena on välja toodud, et vaid inimene ise teab enda heaolu (Drabsch 2012: 17). Seetõttu võib subjektiivset heaolu pidada üheks kõige tõepärasemaks heaolu iseloomustavaks näitajaks. Lisaks on leitud, et subjektiivne heaolu on tugevalt korreleerunud paljude objektiivsete ja subjektiivsete teguritega ning sellest järeldub, et subjektiivne heaolu jäädvustab midagi väga olulisust. (van Hoorn 2009: 15) Samuti on subjektiivse heaolu eri meetodite tulemusena saadud hinnangute omavaheline korrelatsioon leitud olevat vahemikus 0,7-0,8, kusjuures kõikide vaatluse all olevate meetodite puhul oli tegemist inimeste küsitlemisega. (Andrews, Crandall 1976: 15). Saadud korrelatsiooni võib pidada küllaltki tugevaks seoseks, mis omakorda annab kindlustunnet, et subjektiivse heaolu puhul on tagatud selle valiidsus, st valitud hindamismetoodika võimaldab mõõta seda, mida selle abil soovitakse mõõta.

Iga hindamismetoodika puhul on esmaoluline selle kvaliteedi tagamine. Ka subjektiivsel heaolul on kitsaskohad, mis seavad kahtluse alla selle usaldusväärsuse

ning üheks selliseks kitsaskohaks on ebapüsivus ajas. Üheks püsivust mõõtmise võimaluseks on subjektiivse heaolu korduv mõõtmine ühe ja sama valimi näitel teatud ajaintervalli järel. Näiteks on leitud, et heaolu hinnangute korrelatsioon ei ole suurem kui 0,60, kui ühte ja sama küsimust esitatakse ühetunnise intervjuu jooksul kahel korral (Andrews, Withey 1976, viidatud van Hoorn 2009: 13 vahendusel). Ka Veenhoven (1996: 6) on jõudnud järeldusele, et kui heaolu kohta küsida inimestelt ühe intervjuu jooksul kahel korral, on hinnangutevaheline korrelatsioon 0,70 ning kui teha seda nädalase intervalliga, väheneb korrelatsioon 0,60-ni. Seega võib väita, et mida pikem on subjektiivse heaolu küsimuste esitamise intervall, seda väiksem on hinnangute vaheline seostatus.

Subjektiivse heaolu hinnangute ebapüsivust on käsitletud ka lühiajalise efektina, mille taandumisel heaolu langeb või tõuseb endisele tasemele (Helliwell 2010: 3). Näiteks on leitud, et õnnetuste ohvrite heaolu peale avariid alanes ning loteriivõitjate heaolu pärast võitu suurenes kontrollrühmaga võrreldes (Brickman *et al.* 1978: 921). Subjektiivse heaolu ja seda selgitavate tegurite seoseid ja nende muutusi ajas on töö autori arvates ratsionaalne uurida vaid väiksemate valimite puhul, kuna suuremate valimite puhul on see liialt aja- ja ressursikulukas.

Teiseks asjaoluks on subjektiivsete hinnangute mittevõrreldavus eri tingimustes olevate inimeste vahel. Näiteks on tõstatud küsimus, kuidas saavad vaesed, eriti probleemsetest ühiskondadest pärit inimesed olla õnnelikud. Kahtluse alla on seatud ka asjaolu, kas ka juhul, kui taoliste ühiskondade elanike hinnangud enda heaolule on kõrged, on see üldsegi usutav, või võivad nad olla tingitud teadmatusest, milline võiks olla nende heaolu teistsugustes tingimustes elades. Lisaks on esile toodud erineva iseloomu ja kultuuritaustaga inimeste subjektiivse heaolu hinnangute vähene usaldusväarsus. (Helliwell 2010: 4) Autor leiab, et kaasaegsetes uurimustes on ümbritseva keskkonna ja elutingimuste mõju teatud määral siiski vähendatud läbi erinevate tegurite kaasamise, mis võimaldavad uurida heaolu kujunemist elimineerides vastavate (materiaalsete, sotsiaalsete) tegurite mõju.

Võttes kokku eelpool esitatud kitsaskohad subjektiivse heaolu kohta, on koostatud alljärgnev tabel 4.

Tabel 4. Subjektiivse heaolu kitsaskohad

Subjektiivse heaolu kitsaskoht	Kirjeldus	Allikad
1. Ebapüsivus ajas	Hinnangute korrelatsiooni vähenemine korduvküsimise tulemusena	Andrews, Withey 1976; Veenhoven 1996
	Mõjutatus lühiajalistest efektidest (avarii, loteriivõit)	Brickman <i>et al.</i> 1978
2. Hinnangute mittevõrreldavus	Ümbritseva keskkonna ja elutingimuste mõju subjektiivse heaolu hinnangutele	Helliwell 2010
	Inimeste erinev iseloom ja kultuuriline taust	Helliwell 2010

Allikas: (autori koostatud)

Saamaks vajalikke andmeid subjektiivse heaolu kohta, on oluline uurida selle hindamisega tegelevaid institutsioone ja nende hindamismeetodeid. Käesolevas peatükis võeti vaatluse alla kuus subjektiivset heaolu hindavat institutsiooni, millest kolm on globaalse mastaabiga ja kolm pigem Euroopa riikidele keskendunud. Kõigi kuue institutsioonide sarnasus seisnes subjektiivse heaolu hindamise metoodikas, kuna andmeid subjektiivse heaolu kohta saadi peamiselt inimeste küsitlemise teel. On hea tõdeda, et subjektiivse heaolu hindamisel ei jäeta tähelepanuta ka selle teoreetilist käsitlust, kuna küsimustes eristatakse enamasti eluga rahulolu ja õnnelikkust.

Vaatamata sellele, et eri hindamismetoodikaid pidevalt täiustatakse, et saada subjektiivsest heaolust võimalikult tõepärane ülevaade, tuleb arvestada ka hindamisega kaasnevate kitsaskohtadega. Üheks asjaoluks subjektiivse heaolu usaldusvääruses kahtlemises on subjektiivse heaolu hinnangute ebapiisav püsivus ajas, mida on ühelt poolt tõendanud subjektiivse heaolu hinnangute erinevus korduvküsimise tulemusena, mille käigus on ühelt poolt täheldatud hinnangutevahelise korrelatsiooni vähenemist. Teiselt poolt on ebapüsivuse eksisteerimist kinnitanud subjektiivse heaolu hinnangute mõjutatut lühiajalistest efektidest. Samuti peetakse subjektiivse heaolu puuduseks mittevõrreldavust, mille põhjuseks on nii inimeste pärinemine eri kultuuridest ja erinevused nende iseloomus kui ka keskkonna ja elutingimuste erinev mõju heaolu hinnangutele. Eelpool kirjeldatud subjektiivse heaolu teoreetilised käsitlused, subjektiivse heaolu ja seda selgitavate seoste uurimine varasemate uuringute näitel ning hindamisega tegelevate institutsioonide ja nende hindamismetoodikate vaatlemine on loonud aluse empiirilisele analüüsile, mille keskendutakse töö teises peatükis.

2. SUBJEKTIIVSET HEAOLU SELGITAVATE TEGURITE ANALÜÜS ERI SISSETULEKU EBAVÕRDSUSEGA RIIKIDE NÄITEL

2.1 Ülevaade kasutatavatest andmetest ja metoodikast

Käesoleva töö empiirilises osas kasutatakse andmeid subjektiivse heaolu ja seda selgitavate tegurite kohta Euroopa Sotsiaaluuringu (ESS – *European Social Survey*) kuuendast voorust, mille andmed pärinevad aastatest 2012 ja 2013. Lisaks on analüüsi kaasatud andmeid ka CIA maailma faktiraamatust ning Maailmapanga andmebaasist. Alates 2002.a on Euroopa Sotsiaaluuring läbi viidud igal paaris aastal ning Eesti osales uuringus esmakordselt 2004.a ning on sellest ajast alates võtnud osa igast läbiviidavast voorust. Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaasi valik on põhjendatud asjaoluga, et tegemist on laiaulatusliku uuringuga, mis sisaldab mitmekesiseid teemasid ja andmeid mitme eri valdkonna kohta.

Kuuenda voo näol on töö autorile teadaolevalt tegemist hiliseimate vabalt kättesaadavate andmetega, mis peegeldab võimalikult tõepäraselt praegust olukorda. Kuna tegemist on väga värskete andmetega, siis antud voo andmetel põhinevaid teadusartikleid ja muid uurimusi töö autor avalikest andmebaasidest veel ei leidnud. Meid ümbritsev keskkond on pidevas muutumises majanduslike ja poliitiliste sündmuste tõttu ning see annab töö autorile võimaluse hinnata seoseid subjektiivse heaolu ja seda selgitavate tegurite vahel uusimate andmete põhjal, kaasamaks analüüsi ka kuuenda voo uurimisvaldkonna eripära.

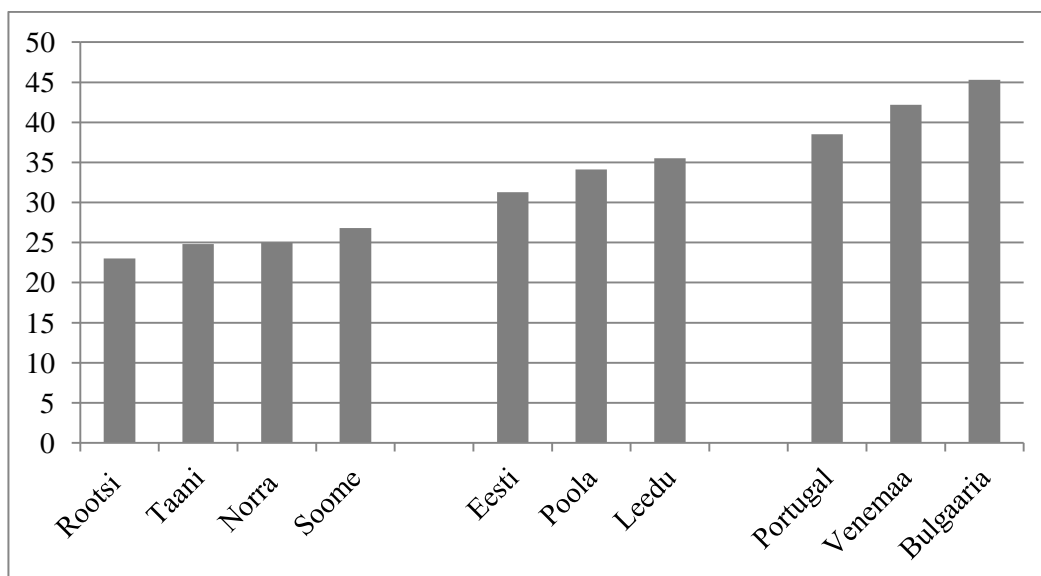
Euroopa Sotsiaaluuringu puhul on tegemist akadeemiliselt juhitud ning mitme riigi andmetel põhinev uuringuga, millel on kolm eesmärki. Esiteks soovitakse jälgida ja tõlgendada inimeste hoiakuid ja väärtusi Euroopas ning uurida, kuidas on need seotud Euroopa institutsioonide muutustega. Teiseks eesmärgiks on edendada ja tugevdada uuringu mõõtmismetoodikaid nii Euroopas kui mujal ning kolmandaks eesmärgiks peetakse Euroopa sotsiaalsete indikaatorite, sh suhtumise näitajate väljatöötamist.

Euroopa Sotsiaaluuringu käigus moodustatakse juhuslikud valimid ning küsitletutega viiakse läbi ühe tunni kestvusega näost-näku struktureeritud vormis intervjuud. Suur osa küsimustest kordub ühest voorust teise, kuid kaks teemat, milleks on arusaamad demokraatiast ja hinnangud sellele ning isiklik ja sotsiaalne heaolu on kuuenda vooru eripäraks, kuigi viimane oli kaasatud juba ka kolmandas voorus. (ESS Data ... 2014)

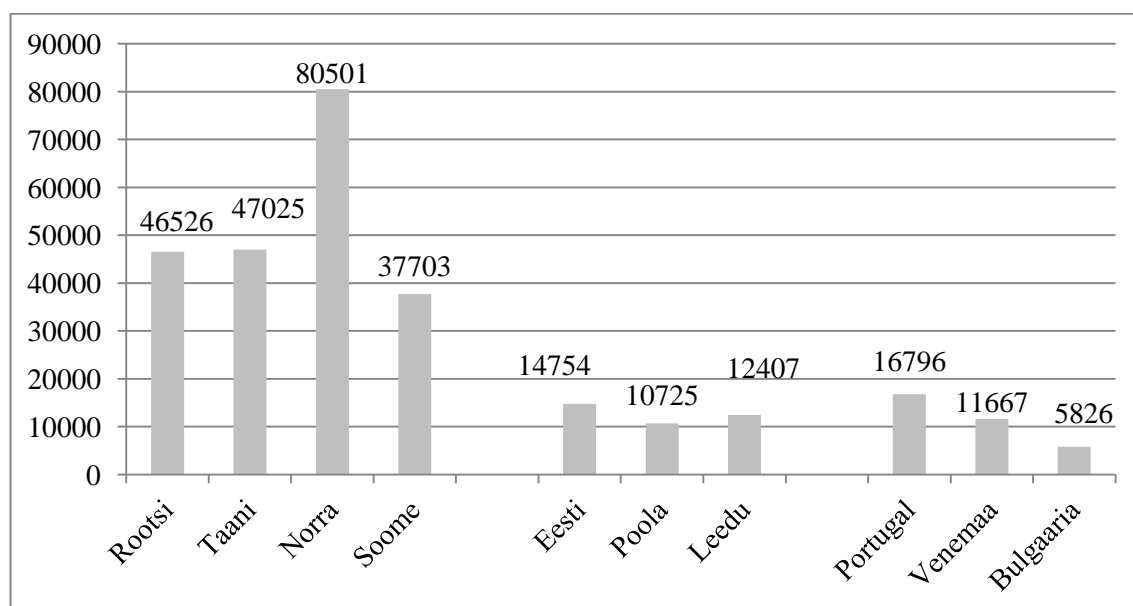
Kuuendast voorust võttis osa 29 riiki ning 54 673 vastajat. Kuuenda vooru jaoks koguti andmeid aastatel 2012 ja 2013 ning andmed on avaldatud järgmiste riikide kohta: Albaania, Belgia, Bulgaaria, Küpros, Tšehhi, Taani, Eesti, Soome, Saksamaa, Island, Iirimaa, Iisrael, Itaalia, Kosovo, Leedu, Holland, Norra, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Venemaa, Slovakkia, Sloveenia, Hispaania, Rootsi, Šveits, Ungari, Ukraina ja Ühendkuningriik. (ESS6-2012 ... : 7;9) Andmed, mille alusel autoripoolne analüüs käesoleva töö empiirilises osas põhineb, on viimati muudetud ja täiendatud maikuus 2014.

Edasisse analüüsi kaasab töö autor eelpool nimetatud riikidest vaid 10, mistõttu kogu valimiks käesoleva töö raames saab olemas 10 riiki koosvaadatuna. Riikide valikul on lähtunud nende Gini indeksist CIA faktiraamatu järgi, kuna selle andmebaasi järgi oli Gini indeks avaldatud iga töö autori poolt vaatluse all oleva riigi kohta ning seejuures oli tegemist viimaste kättesaadavate andmetega. Gini indeksi alusel on moodustatud kolm riikide gruppi, millest esimese moodustavad madala Gini indeksiga riigid (Rootsi, Taani, Norra, Soome), teise gruppi kuuluvad keskmise Gini indeksiga riigid (Eesti, Poola, Leedu) ning kolmandasse kõrge Gini indeksiga riigid (Portugal, Venemaa, Bulgaaria). 10 vaatluse all oleva riigi Gini indeksid kvantitatiivsete väärtustega ära toodud lisas 1 ning illustreeritud järgmisel leheküljel asuval joonisel 2. Töö autor peab seejuures oluliseks mainida, et riikide jaotus madala, keskmise ja kõrge Gini indeksiga riikide gruppi on subjektiivne ning lähtunud on võrdlusest teiste riikidega, kes on osalenud Euroopa Sotsiaaluuringu kuuendas voorus.

Paralleelselt sissetuleku ebavõrdusega annab töö autor ülevaate ka eelnimetatud riikide keskmisest SKP-st *per capita* Maailmapanga andmetel 2013. a kohta. Arvandmed on illustreeritud järgmisel leheküljel asuval joonisel 3.

Joonis 2. Autori poolt valitud riikide jaotus Gini indeksi alusel (Country comparison: distribution ... 2014; autori koostatud)

Joonis 3. Autori poolt valitud riikide jaotus SKP *per capita* alusel (eurodes) (GDP per capita ... 2014; autori koostatud).

Jooniselt 3 võib välja lugeda, et madala Gini indeksiga riikides on antud juhul märkimisväärselt kõrgem SKP tase teiste riikidega võrreldes. Poola on oma SKP poolest eelviimasel kohal, ometigi on tema Gini indeks teiste riikidega võrreldes keskmine. Portugali osas on tegemist kõige kõrgema SKP tasemega riigiga pärast Põhjamaid, kuid töö autori käsitluses on tegemist kõrge Gini indeksiga riigiga. Seega on selgunud, et sissetuleku absoluutne keskmine suurus ei ole kõigi töö autori poolt valitud

riikide näitel täielikult vastav sissetuleku ebavõrdusele selles riigis, seda eelkõige keskmise ja kõrge Gini indeksiga riikide osas.

Töö autor on empiirilise analüüsi teostamiseks valinud Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaasi kuuendast voorust kõige huvipakkuvad muutujad, mis võimaldaksid seletada subjektiivset heaolu valitud riikides võimalikult hästi. Kasutatavad muutujad ja nende kodeering nii Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaasi kohaselt kui ka töö autori poolt läbiviidavas analüüsis on ära toodud lisas 3. Subjektiivse heaolu hindamiseks läbiviidavas analüüsi kaasati esialgu kokku 20 muutujat, millest kaks on subjektiivset heaolu väljendavad sõltuvad muutujad, ning ülejäänud 18 sõltumatud muutujad. Peale puuduvate väärtuste eemaldamist kõikide muutujate puhul kujunes lõplikuks valimiks 16 128 vaatlust.

Teatud muutujate puhul on töö autor jätnud muutmata nende väärtusi ja mõõtmisaskaalat võrreldes muutujate väärtustega Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaasis, ning enamasti tehti seda pidevate või kategooriliste muutujate puhul, millel oli väiksem väärtuste ulatus. Osade muutujate puhul on kasutatud väärtuste ümberkodeerimist väärtuste ulatuse kitsendamise läbi, kuna detailne täpsus ei ole antud töö raames prioriteetne. Näiteks muutuja *mnactic* puhul, mis näitab inimese staatust tööturul, on algmuutuja väärtuste ümberkodeerimisel lähtunud Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (ILO – *International Labour Organisation*) käsitlusest tööturu staatuse määramisel (Resolution concerning ... 1982).

Haridustaseme näitaja *eisced* on Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaasis jagatud seitsmesse kategooriasse lähtuvalt ISCED (*International Standard Classification of Education*) klassifitseerimise süsteemist, kuid töö autor on käesolevad kategooriad omakorda jaganud esimese, teise ja kolmanda astme hariduseks. Täpsemalt on esialgsete muutujate väärtuste ümberkodeerimised ära näidatud lisas 3. Tihtipeale kaasatakse ühe sotsiaal-demograafilise tegurina perekonnaseisu ning ka Euroopa Sotsiaaluuringu kuuendas voorus olid sellekohased andmed. Sellegipoolest ei ole käesolevasse töösse antud muutujat valitud, kuna sellel oli palju puuduvaid väärtusi, mistõttu selle kaasamine oleks olulisel määral vähendanud vaatluste arvu edasise analüüsi jaoks.

Käesolevas töös kasutatakse andmete analüüsimiseks mitmeid analüüsimeetodeid, et parimal võimalikul viisil jõuda püstitatud eesmärgi täitmiseni. Üheks kasutatavaks meetodiks saab olema faktoranalüüs. Selle kasutamise eesmärgiks on koondada sarnaseid ja omavahel tugevalt korreleerunud muutujaid väiksemasse arvu teguritesse ehk faktoritesse. Faktoranalüüsi vajadust ja võimalust hinnatakse omakorda korrelatsioonanalüüsiga. Antud töös annab faktoranalüüsi kasutamine suure eelise, kuna vähendatakse analüüsi kaasatavate ja omavahel enamasti tugevalt korreleerunud tegurite arvu, samal ajal koondades nendes sisalduva info üldisematesse teguritesse.

Subjektiivse heaolu ja seda selgitavate tegurite seoste hindamisel tuleb kasutada teisi analüüsimeetodeid, mis annaksid ülevaate seose olemasolust või puudumisest, aga ka selle suunast ning tugevusest. Järjestatud (probit) mudel on üheks võimalikuks meetodiks, et hinnata subjektiivse heaolu ja seda selgitavate tegurite seoste olemasolu, suunda, ja tugevust põhjalikumalt. Kuna antud meetod eeldab, et sõltuval muutujal on enam kui kaks loogilist järjestust omavat väärtust, on see oma olemuselt sobilik käesolevas töös kasutatavate andmete analüüsiks. Ka varasemates uuringutes, mis käsitlevad subjektiivset heaolu ja seda selgitavaid tegureid, on kasutatud järjestatud logit mudelit (nt Hayo, Seifert 2003; Sarracino 2008).

Teiseks võimaluseks subjektiivse heaolu ja seda selgitavate tegurite seoste hindamiseks on regressioonmudel, mis on taoliste andmete puhul samuti üks enimkasutatavamaid meetodeid analüüsitulemuste tõlgendamiseks. Hinnatud regressioonmudeli parameetrid saadakse enamasti vähimruutude meetodil ehk OLS-il (*ordinary least squares*). Hindamaks seda, kas antud töös kasutatavate andmete analüüsimiseks on sobilikum järjestatud logit (probit) mudel või regressioonmudel, hindab töö autor põgusalt neid mõlemaid. Kõik eelpool nimetatud analüüsimeetodid ja nende tulemused on põhjalikumalt esitletud järgmises peatükis.

2.2 Subjektivset heaolu selgitavate tegurite esmane analüüs

Valmistamaks kasutatavaid andmeid ette põhiliseks analüüsiks, tuleb läbi viia vajalikud toimingud, millest üks on varasemalt tutvustatud faktoranalüüs. Veendumaks, et faktoranalüüsi läbiviimine oleks vajalik ja õigustatud ning selle tulemusena saadud muutujate tõlgendamine adekvaatne, viiakse eelnevalt läbi korrelatsioonanalüüs hindamaks faktoranalüüsi kaasatavate näitajate vaheliste seoste suunda ja tugevust. Faktoranalüüsi käigus agregeeritakse esialgselt 18-st selgitavast muutujast kaheksa muutujat kolme faktorisse. Korrelatsioonanalüüsi tulemused on ära toodud lisa 4 ning korrelatsioonikordajate olulisuse põhjal on kõik kaheksa vaatluse all olevat muutujat üksteisega oluliselt ja enamasti tugevalt seotud. Lisaks on rasvase kirjaga esiletoodud ja lähedalseisvate korrelatsioonikordajate puhul tegemist muutujatega, mis koondusid ühe faktori alla faktoranalüüsi läbiviimise tulemusena. Faktorite moodustamisel on kasutatud peakomponentide meetodit ning faktorite eraldamiseks *varimax*-meetodit, et lihtsustada faktoranalüüsi tulemuste tõlgendamist. Faktoranalüüsi tulemusi kajastab alljärgnev tabel 5, kus on esile toodud iga faktori olulisimad faktorlaadungid.

Tabel 5. Faktoranalüüsi tulemusena saadud pööratud selgitavate tegurite faktormatriks

Algmuutuja	Algmuutuja sisu ³	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
<i>ppltrst</i>	Usaldus	0,2924	0,6930	0,1597
<i>pplfair</i>	Õigus	0,2575	0,6831	0,1393
<i>pplhlp</i>	Abivalmidus	0,2716	0,6338	0,1114
<i>trstprl</i>	Usaldus valitsus suhtes	0,7407	0,2720	0,2987
<i>trstplt</i>	Usaldus poliitikute suhtes	0,8712	0,2195	0,2480
<i>trstprt</i>	Usaldus poliitiliste parteide suhtes	0,8522	0,2090	0,2690
<i>trstep</i>	Usaldus Euroopa Parlamendi suhtes	0,4451	0,1050	0,6883
<i>trstun</i>	Usaldus ÜRO suhtes	0,3992	0,1821	0,6928
KMO-test		0,8502		

Faktoranalüüsi läbiviimisel on kasutatud Euroopa Sotsiaaluuringu disainikaale.

Allikas: (autori arvutused Euroopa Sotsiaaluuringu kuuenda vooru andmetel).

Faktoranalüüsi läbiviimise tulemusena on kaheksa algnäitajat koondunud kolme faktorisse ning nende sisust lähtuvalt on autor andnud neile järgmised nimetused:

- Faktor 1 – usaldus oma riigi institutsioonide suhtes;
- Faktor 2 – usaldus inimeste suhtes;

³ Detailssem algmuutujate sisu ja seda kirjeldav küsimus Euroopa Sotsiaaluuringus on ära toodud lisa 2.

- Faktor 3 – usaldus rahvusvaheliste ühenduste suhtes.

Tabelis 5 saadi ka KMO-testi (Kaiser-Meyer-Olkin) tulemuseks 0,8502. Tegemist on valimi adekvaatsuse näitajaga, mis teoreetiliselt võib olla vahemikus 0-1. KMO-testi väiksem väärtus oleks viidanud sellele, et muutujatel on liiga vähe ühist, et faktoranalüüsi õigustada, kuid väärtust 0,8502 peetakse piisavaks faktoranalüüsi läbiviimise põhjendamiseks (Kaiser 1974, viidatud Factor Postestimation ... 2014 vahendusel). Pärast faktoranalüüsi kasutamist on subjektiivset heaolu iseloomustava mudeli selgitavaid muutujaid 15 esialgse 18 asemel.

Alljärgnevas tabelis 6 on kirjeldav statistika pidevate muutujate kohta, millesse on lisaks religioossusele kaasatud ka kolm usaldust väljendavat faktorit, mille näol on tegemist agregeeritud näitaja taset iseloomustavate faktorkaaludega iga vaatluse i korral.

Tabel 6. Edasises analüüsis kasutatavate pidevate muutujate kirjeldav statistika

Tegur	Statistik	Kogu valim n=16128	Madala Gini indeksiga riigid n=6249	Keskmise Gini indeksiga riigid n=4874	Kõrge Gini indeksiga riigid n=5005
Religioossus	Keskvärtus	4,548	4,076	4,945	4,752
	Mediaan	5	4	5	5
	Standardhälve	2,856	2,864	2,943	2,671
Usaldus riigi institutsioonide suhtes	Keskvärtus	0	0,552	0,266	-0,429
	Mediaan	0,003	0,624	-0,349	-0,577
	Standardhälve	0,912	0,740	0,831	0,832
Usaldus inimeste suhtes	Keskvärtus	0	0,396	-0,086	-0,411
	Mediaan	0,072	0,466	0,054	-0,418
	Standardhälve	0,818	0,611	0,779	0,852
Usaldus rahvusvaheliste ühenduste suhtes	Keskvärtus	0	0,116	0,773	-0,220
	Mediaan	0,074	0,165	0,130	-0,209
	Standardhälve	0,784	0,579	0,806	0,927

Kirjeldava statistika leidmisel on kasutatud Euroopa Sotsiaaluuringu disainikaale.

Allikas: (autori koostatud Euroopa Sotsiaaluuringu kuuenda vooru andmetel)

Tabelist 6 selgub, et madalama Gini indeksiga riikides on keskmine hinnang religioossusele väiksem üldisest keskmisest ning seda kinnitab ka madalam mediaan. Kõrge Gini indeksiga riikides on keskmine hinnang religioossusele kõige lähedasem üldisele keskmisele ning keskmise Gini indeksiga riikides on hinnang religioossusele kõige kõrgem. Faktoranalüüsi tulemusena saadud agregeeritud näitajate taset on

otstarbekas kogu valimi asemel võrrelda vaid riikide gruppe. Siinkohal võib välja tuua, et usaldus oma riigi institutsioonide suhtes on keskmise tasemega võrreldes suurim madala Gini indeksiga riikides ning keskmisest madalaim kõrge Gini indeksiga riikides. Sama on ka usaldusega inimeste suhtes. Veidi erinevad tulemused kajastuvad usalduses rahvusvaheliste ühenduste suhtes, kuna keskmisest suurem usaldus on siinkohal keskmise Gini tasemega riikides, kuid keskmisest madalam kõrge Gini indeksiga riikides. Tegurite hinnangu erinevus riikide gruppides viitab antud gruppide põhjalikuma uurimise vajadusele ka ülejäänud tegurite lõikes. Seega on järgnevas tabelis 7 toodud ka kategooriliste tegurite kirjeldav statistika.

Tabel 7. Edasises analüüsis kasutatavate kategooriliste muutujate kirjeldav statistika

Tegur	Teguri kodeering	Kogu valim (%)	Madala Gini indeksiga riigid (%)	Keskmise Gini indeksiga riigid (%)	Kõrge Gini indeksiga riigid (%)
Gini indeks	madal	38,75	100	0	0
	keskmine	30,22	0	100	0
	kõrge	31,03	0	0	100
Vanus	15-29	20,13	20,69	22,81	16,82
	30-44	23,81	22,93	23,98	24,74
	45-59	26,38	27,67	25,42	25,71
	60-74	21,99	21,91	20,54	23,52
	75-97	7,68	6,80	7,24	9,21
Sugu	mees	47,20	52,09	45,24	43,00
	naine	52,80	47,91	54,76	57,00
Haridus	esimene tase	26,93	21,88	25,54	34,67
	teine tase	47,12	50,02	48,75	41,90
	kolmas tase	25,93	28,10	25,71	23,44
Hinnang sissetulekule	halb või väga halb	30,68	9,51	31,64	56,20
	rahuldav	45,44	41,73	57,41	38,40
	hea	23,88	48,76	10,96	5,39
Staatus tööturul	hõivatud	53,72	57,80	53,06	49,27
	töötu	4,75	3,38	4,16	7,03
	mitteaktiivne	41,53	38,82	42,78	43,70
Laste olemasolu leibkonnas	jah	36,72	34,18	39,97	36,74
	ei	63,28	65,82	60,03	63,26
Hinnang tervisele	halb või väga halb	8,66	3,95	10,09	13,13
	rahuldav	28,96	19,97	34,28	34,99
	hea või väga hea	62,39	76,08	55,62	51,89
Huvi poliitika vastu	puudub	16,36	6,83	18,42	26,23
	väike	36,51	33,54	45,55	31,41
	üsna suur või suur	47,14	59,63	36,03	42,36
Elukoha asustustüüp	maakoht	30,18	33,35	31,51	24,94
	linn	30,54	29,99	33,24	28,61
	suurlinn	39,27	36,67	35,25	46,45

Osakaalude leidmisel on arvestatud Euroopa Sotsiaaluuringu disainikaaludega.

Allikas: (autori arvutused Euroopa Sotsiaaluuringu kuuenda vooru andmetel)

Tabelis 7 toodud kirjeldava statistika põhjal on toodud kategooriliste tegurite väärtuste osakaalud nii kogu valimi kui ka Gini indeksi alusel moodustatud riikide gruppide lõikes. Sellest lähtub, et Gini indeksi alusel moodustatud grupid on pigem ühtlase suurusega, kuna igasse gruppi kuulub ligi kolmandik valimist. Vanuse jaotuse puhul on näha, et vanusegruppides 15-74 on kõige ühtlasem jaotus ning igas grupis on kõige vähem inimesi vanuses 75-97. Soolist jaotust valimis võib pidada suhteliselt ühtlaseks, kuna meeste ja naiste osakaal on enam-vähem võrdne nii gruppide kui ka kogu valimi lõikes. Ühtlased jaotused nii kogu valimis kui ka riikide gruppide lõikes viitavad ennatlikult sellele, et antud teguritel ei pruugi olla oluline roll subjektiivse heaolu hinnangute erinevusel moodustatud gruppide lõikes. Haridustaseme puhul võib täheldada, et igas grupis on kõige rohkem teise taseme haridusega inimesi ning madala ja keskmise Gini indeksiga gruppides on suuruselt teine kolmanda taseme haridusega inimeste osakaal, samas kui kõrge Gini indeksiga riikide puhul on esimese taseme hariduse omandanud ülekaalukalt rohkem kui kolmanda taseme haridusega inimesi.

Suhtelise sissetuleku näitajana on analüüsi kaasatud inimese subjektiivne hinnang enda sissetulekule. Suurem osa inimesi kogu valimist peab enda sissetulekut rahuldavaks, suuruselt teise osa moodustavad inimesed, kes hindavad enda sissetulekut kas halvaks või väga halvaks ning kõige väiksem osa inimesi peab enda sissetulekut heaks. Hinnang sissetulekule on siinkohal esimene tegur, mille puhul on näha hinnangute struktuuri erinevusi Gini indeksi alusel moodustatud riikide gruppides. Kogu valimis ja keskmise Gini indeksiga riikide grupis peab kõige suurem osa inimesi enda sissetulekut rahuldavaks, madala Gini indeksiga grupis peetakse enda sissetulekut enamasti heaks ning kõrge Gini indeksiga riikide gruppi kuuluvatest inimestest üle poole peab seda kas halvaks või väga halvaks. Kui madala Gini indeksiga riikides peaaegu pooled hindavad enda sissetulekut heaks, siis kõrge Gini indeksiga riikides teeb seda vaid 5% inimesi. Valitud riikide gruppide puhul on madala Gini indeksiga ka reeglina rikkamad riigid ning kõrge Gini indeksiga vaesemad riigid.

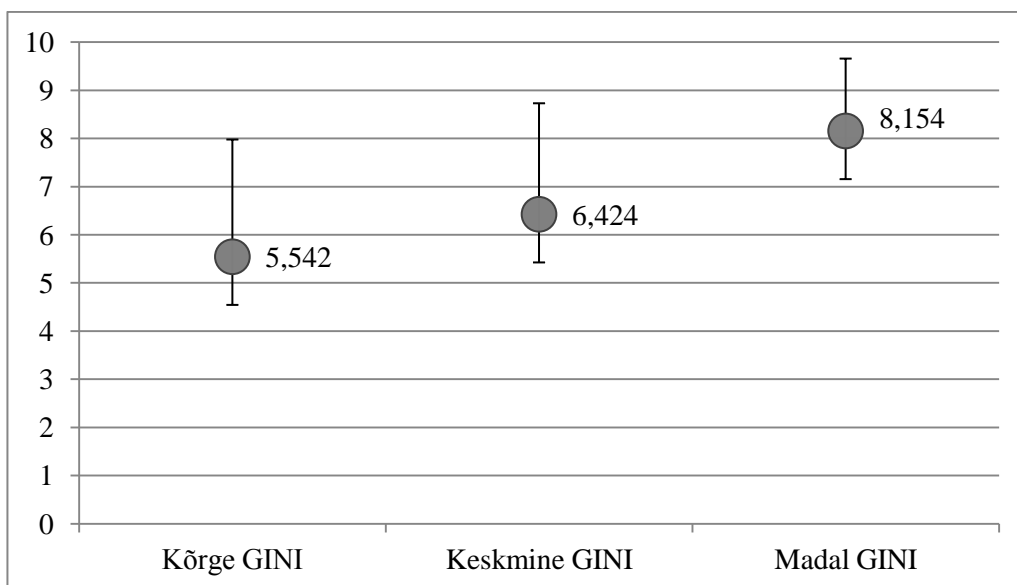
Tööturu staatuse osas on nii terves valimis kui igas riikide grupis sarnane struktuur – kõige rohkem on hõivatud inimesi, veidi vähem on mitteaktiivseid ning veelgi vähem on töötuid. Lapsed leibkonnas on ligi kolmandikul kogu valimisse kuuluvatel inimestel ning ligi sarnane tulemus on ka gruppide puhul. Nimelt üle kolmandiku inimestel igas

grupis on laps(ed) leibkonnas. Hinnangud tervisele omavad samuti sarnaselt struktuuri nii kogu valimis kui gruppides. Täpsemalt võib öelda, et suurim osa inimesi peab oma tervist heaks või väga heaks, väiksem osa inimesi on andnud enda tervisele rahuldava hinnangu ning vähemuses on neid, kelle arvates nende tervis on halb või väga halb.

Huvi poliitika vastu on teine tegur, mille puhul tulevad selgelt esile riikide gruppide vahelised erinevused ning töö autori arvates kõige huvipakkuvad tulemused. Terves valimis on ligi pooltel kas suur või üsna suur huvi poliitika vastu. Sama võib öelda ka madala Gini indeksiga riikide puhul ning veelgi enam, ka kõrge Gini indeksiga riikide puhul. Töö autor leiab, et selline tulemus võib olla tingitud sellest, et madala Gini indeksiga riikides domineerib nõ positiivne huvi riigi poliitika suundade ja tegevuste vastu, samas kui kõrgema Gini indeksiga riikides on huvi suunatud pigem poliitika kitsaskohtadele ja eelkõige nende muutmise vajadusele. Asustustüübi osas ilmneb, et kõige rohkem inimesi elab suurlinnas, selle eeslinnas või äärealal. Kogu valimis kui ka keskmise ning kõrge Gini indeksiga riikides moodustavad suuruselt teise osa need, kes elavad kas linnas või väikelinnas ning kõige vähem maakohas elavaid inimesi.

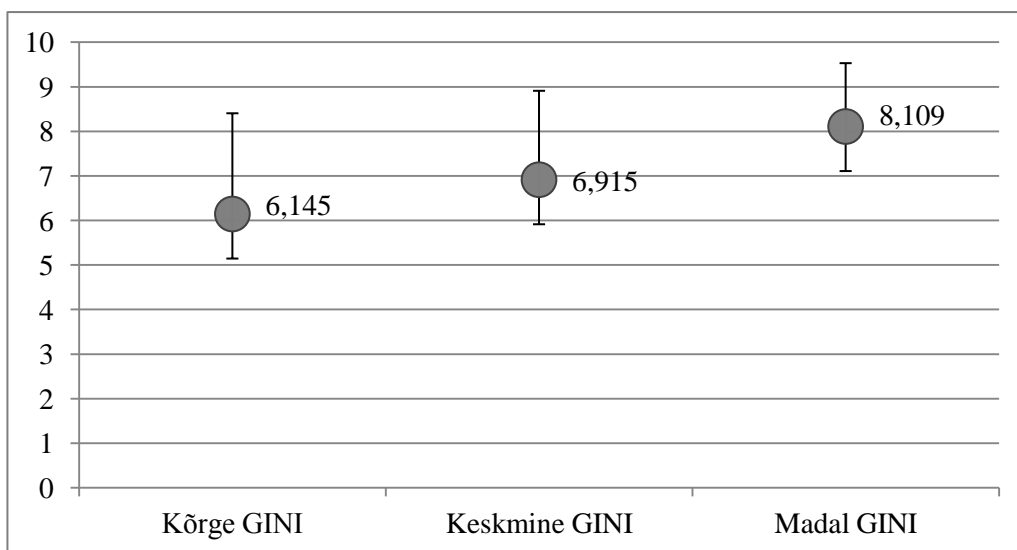
Minnes selgitavatest teguritest töö põhinäitaja - subjektiivse heaolu juurde, tuleb mainida, et empiirilisse analüüsi kaasatakse teatud määral mõlemad – nii eluga rahulolu kui õnnelikkus. Seetõttu on joonistel 4 ja 5 antud ülevaade eluga rahulolu ja õnnelikkuse keskväärtusest ja standardhälbest nii kõrge, keskmise kui madala Gini indeksiga riikide grupis. Joonistel esile toodud arvud iseloomustavad keskväärtusi.

Nii eluga rahulolu kui õnnelikkuse puhul võib täheldada loogilist seost – mida väiksem on sissetuleku ebavõrdsus, seda suurem on eluga rahulolu. Sellist seost on kinnitanud ka varasemad uuringud. Kõige suurem hajuvus on kõrge sissetuleku ebavõrdsusega riikides ning kõige väiksem on see madala sissetuleku ebavõrdsusega riikides. Huvipakkuvaks võib pidada eluga rahulolu ja õnnelikkuse keskmiste hinnangute erinevust. Nimelt kõrge ja keskmise sissetuleku ebavõrdsusega riikides on õnnelikkus hinnangud kõrgemad kui hinnangud eluga rahulolule, samas kui madala Gini indeksiga riikides on inimesed enda eluga rahulolu hinnanud kõrgemaks kui õnnelikkust.

Joonis 4. Eluga rahulolu keskväärtsus ja standardhälve erineva sissetuleku ebavõrdsusega riikide gruppides (autori koostatud Euroopa Sotsiaaluuringu kuuenda vooru andmetel). Kasutatud on Euroopa Sotsiaaluuringu soovituslikke disainikaale.

Antud riikide näitel võib lisaks rõhutada, et keskmiste hinnangute erinevus on suurem kõrge ja keskmise sissetuleku ebavõrdsusega riikide vahel. Selline tulemus on põhjendatav asjaoluga, et tegelikult üldises Euroopa Sotsiaaluuringu riikide hulka väga suure sissetuleku ebavõrdsusega riigid (globaalses mõttes on nendeks enamasti nt Aafrika riigid).

Joonis 5. Õnnelikkuse keskväärtsus ja standardhälve erineva sissetuleku ebavõrdsusega riikide gruppides (autori koostatud Euroopa Sotsiaaluuringu kuuenda vooru andmetel). Kasutatud on Euroopa Sotsiaaluuringu soovituslikke disainikaale.

Käesolev peatükk andis ülevaate kasutatavatest teguritest nii esialgsete tegurite näol Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaasist kui ka autori poolt loodud uute tegurite või esialgsete tegurite väärtuste ümberkodeerimisest. Seetõttu võib antud peatükki lugeda edasise analüüsi läbiviimise sissejuhatavaks osaks. Andmaks ülevaadet kasutatavatest muutujatest on autor endapoolsest käsitlusest lähtuvalt jaganud tegurid pidevateks ja kategoorilisteks ja esitanud mõlema tegurite grupi kohta kirjeldava statistika, kus pidevate tegurite osas keskenduti keskmistele hinnangutele ning kategooriliste tunnuste osas sellele, kui suur osakaal inimesi kuulub igasse muutuja väärtusvahemiku kategooriasse.

Mõningate tegurite osas olid hinnangud sarnased nii kogu valimis kui Gini indeksi alusel moodustatud gruppides, kuid kohati oli täheldatud ka märkimisväärseid erinevusi. Huvipakkuvaks võib pidada tulemust, mille kohaselt võrdsema sissetuleku tasemega riikides on inimesed ka poliitiliselt aktiivsemad parema tervisega ja enam rahul oma sissetulekuga. Ka tööturu olukord on madala ebavõrdsusega riikides parem. Kirjeldava statistika hindamisel selgus, et vaatluse all olevad tegurid on sarnasemad kogu valimi ja keskmise Gini indeksiga riikide grupis ning veidi erinevamad madala ja kõrge Gini indeksiga gruppides.

Käesoleva töö teemapüstitusest lähtuvalt oli oluline võrrelda ka subjektiivse heaolu näitajate – eluga rahulolu ja õnnelikkuse hinnanguid. Selle tulemusena kinnitati ka varasematest uuringutest saadud tulemust, mille kohaselt sissetuleku ebavõrdsuse suurenedes heaolu väheneb. Nagu eelpool oli välja toodud, on järelduste tegemisel oluline võtta arvesse ka gruppide suuruse erinevust ning lisaks tuleb leida, milliseks kujunevad edasise analüüsi tulemused, kui riikide gruppide alusel võtta iga vaatluse all olev riik eraldi lähima uurimise alla. Seetõttu on põhjalikumate järelduste ja seoste hindamiseks subjektiivse heaolu ja seda selgitavate tegurite vahel keskendunud järgmine peatükk.

2.3 Subjektiiivset heaolu iseloomustavad näitajad ja nende seos selgitavate teguritega

Vaadeldes töö autori poolt Euroopa Sotsiaaluuringust valitud selgitavaid tegureid eelmises peatükis, saadi ülevaade nende väärtuste jagunemisest erinevate riikide gruppide vahel, mis on moodustatud lähtuvalt vaatluse all olevate riikide sissetuleku ebavõrdsuse tasemest ehk Gini indeksist. Sellegipoolest ei selgitatud eelnevas peatükis selgitavate tegurite seoste olemasolu ja iseloomu subjektiivse heaoluga. Seetõttu on antud peatükk pühendatud selgitavate tegurite põhjalikumale analüüsile.

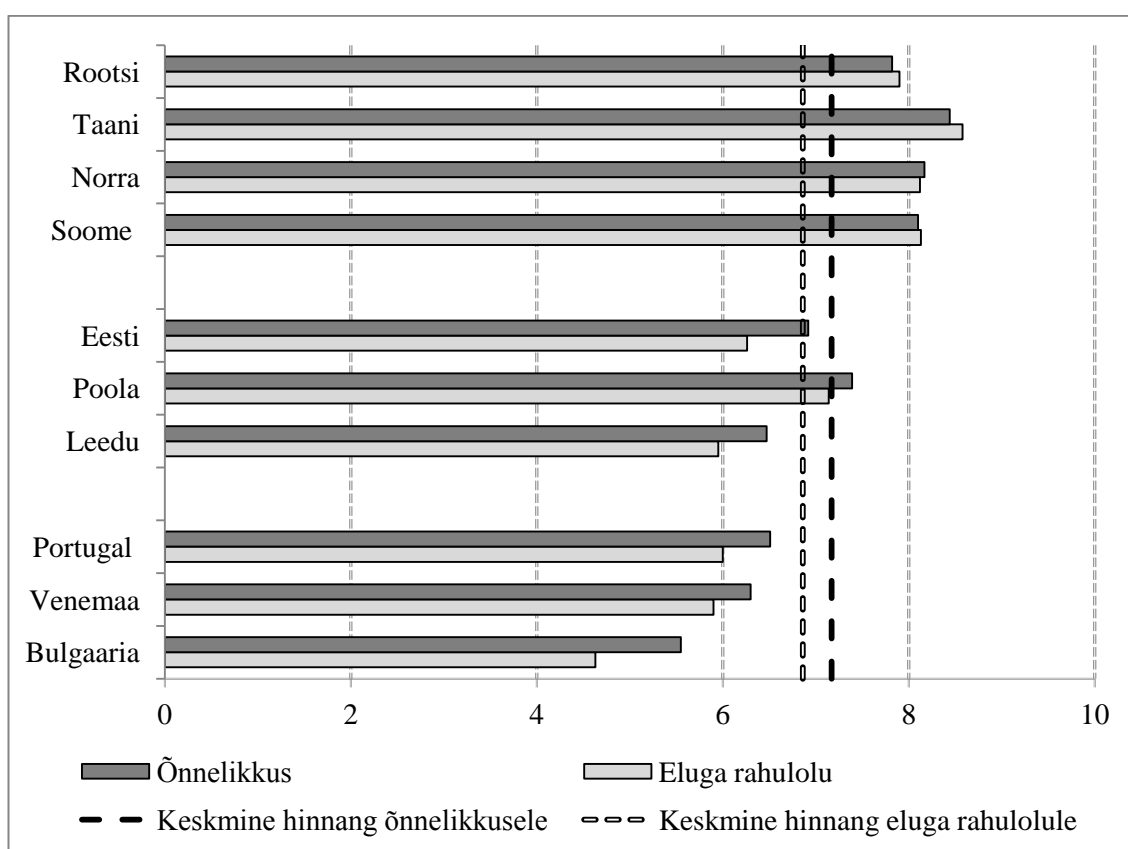
Alustades käesoleva töö põhinäitaja - subjektiivse heaoluga, tuleb mainida, et kirjeldavaid tegureid on Euroopa Sotsiaaluuringus kaks – *happy* ja *stflife* ning neid hindavad küsimused on püstitatud järgmiselt:

- *happy*: „Kõiki asjaolusid arvestades, kui õnnelikuks Te end peate?“, kus vastajal palutakse valida sobivaim hinnang vahemikus 0-10, kus 0 tähistab, et inimene peab ennast väga õnnetuks ja 10, et inimene peab ennast väga õnnelikuks.
- *stflife*: „Kõiki asjaolusid arvestades, kui rahul Te oma eluga praegu olete?“, kus vastajal palutakse valida sobivaim hinnang vahemikus 0-10, kus 0 tähistab, et inimene on väga rahulolematu ja 10, et inimene on väga rahul oma eluga.

Töö autor on koostanud joonise 6 andmaks ülevaadet erinevusest inimeste hinnangutes eluga rahulolule ja õnnelikkusele, mida mõõdetakse 11-pallisel skaalal vahemikus 0-10. Keskmiste hinnangute leidmisel, nagu kõikides teistes andmetega läbiviidavates analüüsides on kasutatud Euroopa Sotsiaaluuringu disainikaale. Disainikaalude kasutamine on tingitud sellest, et paljudes riikides puudus kõigil ühiskonna liikmetel alates 15-st eluaastast võrdne võimalus valimisse sattumiseks. Seetõttu parandab disainikaal valimisse sattumise tõenäosuste erinevusi, muutes valimit üldkogumi suhtes esinduslikumaks (Weighting European ... 2014:1). Seega iseloomustab järgneval leheküljel paiknev joonis 6 antud näitajate aritmeetilisi keskmisi igas kümnes vaatluse all olevas riigis ja ka keskmisi hinnanguid kogu valimi kohta Euroopa Sotsiaaluuringu kuuendas voorus. Täpsemad andmed keskmiste hinnangute kohta on ära toodud lisas 2.

Jooniselt 6 ja arvandmetest lisas 2 võib välja tuua, et kõige kõrgem keskmine õnnelikkus ja eluga rahulolu on Taanis ja kõige väiksema väärtusega on vastavad

hinnangud Bulgaarias. Eesti hinnangute puhul on näha, et need jäävad alla valitud 10 riigi keskmisest tasemest. Kui enamiku riikide puhul on hinnangud õnnelikkusele suuremad eluga rahulolu hinnangutest, siis kolme Põhjamaa riigi – Soome, Rootsi ja Taani puhul on olukord vastupidine. Kõige suurem erinevus õnnelikkuse ja eluga rahulolu keskmistest hinnangutes on Bulgaarias (0,93), kuid kõige väiksem Soomes (0,03). Lisaks võib rõhutada, et lõhe rahulolu ja õnnelikkuse hinnangute vahel on suurem keskmise ja kõrge sissetuleku ebavõrdsusega riikides. Joonisel 6 ja lisa 2 välja toodud tulemused viitavad ka sellele, et õnnelikkus ja eluga rahulolu on riikides enam-vähem sarnasel tasemel, mis omakorda viitab nende omavahelisele seostatusele.

Joonis 6. Valitud riikide keskmised hinnangud õnnelikkusele ja eluga rahulolule võrrelduna kogu valimi keskmistega Euroopa Sotsiaaluuringu kuuenda vooru andmete põhjal (autori koostatud). Keskmiste hinnangute leidmisel arvestatud Euroopa Sotsiaaluuringu disainikaaludega.

Bulgaaria subjektiivse heaolu hinnangu osas on varemgi täheldatud väga madalat taset näiteks maailma õnnelikkuse raportis (World Happiness ... 2014) ja Eurofound'i uuringutes (Second European ... 2014; Third European ... 2012b). Lisaks on Bulgaaria puhul tegemist riigiga, kus heaolu hinnangute erinevus on kõige suurem madala ja

kõrge sissetuleku kvartiilides (Third European ... 2014: 96). Käesoleva Euroopa sotsiaaluuringu põhjal saadud erinevust õnnelikkuse ja eluga rahulolu hinnangutes on täheldatud ka varasemates uuringutes (Second European ... 2014: 10;13). Samas ei ole töö autorile teadaolevalt varasemalt keskendunud eluga rahulolu ja õnnelikkuse hinnangute erinevuse põhjustele.

Edasises analüüsis hindab töö autor subjektiivse heaolu mõõdikutena nii õnnelikkust, eluga rahulolu kui ka kahe eelnimetatud teguri kombineeritud muutuja. Põhjus seisneb selles, et käesoleva töö teoreetilises osas ilmnes, et nende õnnelikkuse ja eluga rahulolu näol on sisuliselt tegemist subjektiivse heaolu põhikomponentidega, kuid teoreetilistes käsitlustes puudub ühtne seisukoht selle osas, kumb nendest võiks subjektiivset heaolu paremini kirjeldada. Vaadates varasemaid uurimusi on selgunud, et nii Euroopa Sotsiaaluuringul kui muudel sarnastel andmebaasidel põhinevates uurimustes on õnnelikkuse ja eluga rahulolu küsimuste põhjal kasutatud subjektiivse heaolu mõõtmisel kas õnnelikkust (Sarracino 2013), eluga rahulolu (Caporale *et al.* 2009; Ferreira *et al.* 2013; Kroll 2011) või õnnelikkuse ja eluga rahulolu kombineeritud muutujat (Hnilica 2011). Varasemate uurimuste eri lähenemised subjektiivse heaolu kirjeldamisele annavad töö autorile võimaluse teha omapoolsetest kaalutlustest lähtuvalt valik subjektiivse heaolu mõõdiku leidmiseks omapoolse edasise analüüsi läbiviimiseks.

Tabel 8. Faktoranalüüsi tulemusena saadud pööratud subjektiivse heaolu faktormatriks

Algmuutuja	Algmuutuja sisu ⁴	Faktor
<i>stflife</i>	Eluga rahulolu	0,8013
<i>happy</i>	Õnnelikkus	0,8013
KMO-test		0,5000

Faktoranalüüsi läbiviimisel on kasutatud Euroopa Sotsiaaluuringu disainikaale.

Allikas: (autori arvutused Euroopa Sotsiaaluuringu kuuenda vooru andmetel).

KMO-testi tulemuseks tabelis 8 saadi 0,500, mis viitab sellele, et faktorisse koondunud muutujatel on liiga lähe ühist. Tulemust peetakse küll kehvaks, kuid siiski aktsepteeritavaks. (Kaiser 1974, viidatud Factor Postestimation ... 2014 vahendusel). Seega antud juhul õnnelikkuse ja eluga rahulolu muutujate koondamisel saadud faktorit saab õigustatult käsitleda sõltuva muutujana edasises analüüsis. Faktoranalüüsi tulemusena saadud subjektiivse heaolu faktori kasutamine oleks kooskõlas ka

⁴ Detailsem algmuutujate sisu ja seda kirjeldav küsimus Euroopa Sotsiaaluuringus on ära toodud lisis 2.

domineeriva käsitlusega subjektiivsest heaolust, mille kohaselt moodustub see eluga rahulolust ja õnnelikkusest.

Seega on töö autori kasutuses kolm potentsiaalset sõltuvat muutujat ning tuleb valida sobilik analüüsimeetod. Võttes arvesse sõltuva muutuja iseloomu on selgitavate ja sõltuva muutuja vahelisi seoseid võimalik uurida kahe mudeliga: regressioonmudel ja järjestatud logit (probit) mudel. Seega seisab autori ees lisaks sõltuva muutuja valikule ees ka parima mudeli valik, mis kokkuvõttes tähendab kuut erinevat viisi analüüsi teostamiseks, millest täpsema ülevaate annab tabel lisas 6.

Töö autor on subjektiivse heaolu mõõdiku osas langetanud otsuse faktoranalüüsi tulemusena saadud subjektiivse heaolu faktori kasuks, mis on ühtlasi kooskõlas teoreetilise käsitlusega subjektiivsest heaolust. Mudeli osas on kõige sobilikum järjestatud logit, kui lähtuda sõltuva muutuja kvantitatiivsest iseloomust, mille väärtustel on loogiline järjestatus. Kõigepealt ongi töö autor hinnanud logit mudelit, millesse on kaasatud kõigi 10 riigi vaatlused olenemata nende kuulumisest teatud sissetuleku ebavõrdsusega riikide gruppi. Logit mudeli parameetrid, standardvead ja olulisustõenäosus on ära toodud alljärgnevas tabelis 9.

Tabelist 9 on näha, et suurem osa selgitavatest teguritest on olulisuse nivool 0,01 oluliseks osutunud. See viitab vaatluse all olevate selgitavate tegurite seosele subjektiivse heaolu hinnangutega. Seose puudumist võib täheldada soo puhul, mis antud juhul langeb kokku autori poolt eelnevalt püstitatud hüpoteesiga, mille kohaselt indiviidi sugu tõenäoliselt ei ole seotud tema subjektiivse heaolu hinnanguga. Mõnevõrra üllatavad tulemused ilmsid teise astme hariduse omandatutel, kelle heaolu on väiksem võrreldes esimese astme hariduse omandanutega. Inimese elukoha asustustüübil ei leitud seost subjektiivse heaoluga linnas või väikelinnas elavate inimeste puhul, samas kui suurlinnas elavate indiviidide heaolu on väiksem võrrelduna maakodus elavatega.

Tabel 9. Subjektiivset heaolu selgitavad tegurid järjestatud logit mudeli tulemusena 10 riigi vaatluste põhjal koosvaadatuna

Tegur	Parameetri hinnang	Standardviga	Olulisuse tõenäosus p
Vanus (võrdlusgrupp: 15-29)			
30-44	- 0,249**	0,048	0,000
45-59	- 0,367**	0,046	0,000
60-74	- 0,264**	0,047	0,000
75-97	- 0,181**	0,065	0,005
Sugu (võrdlusgrupp: mees)	0,042	0,029	0,147
Haridus (võrdlusgrupp: I astme haridus)			
II astme haridus	- 0,146**	0,036	0,000
III astme haridus	- 0,085**	0,043	0,050
Hinnang sissetulekule (võrdlusgrupp: halb või väga halb)			
Keskmine	0,930**	0,036	0,000
Hea	1,433**	0,048	0,000
Religioossus	0,073**	0,005	0,000
Staatus tööturul (võrdlusgrupp: hõivatud)			
Töötu	- 0,328**	0,068	0,000
Mitteaktiivne	0,079**	0,038	0,038
Lapsed leibkonnas	0,160**	0,033	0,000
Tervis (võrdlusgrupp: halb või väga halb)			
Rahuldav	0,814**	0,057	0,000
Hea	1,571**	0,059	0,000
Huvi poliitika vastu (võrdlusgrupp: puudub)			
Keskmine	- 0,175**	0,043	0,001
Suur	- 0,092**	0,044	0,037
Elukoha asustustüüp (võrdlusgrupp: maakodu)			
Linn või väikelinn	- 0,030	0,036	0,404
Suurlinn	- 0,080**	0,034	0,020
Usaldus riigi institutsioonide suhtes	0,270**	0,018	0,000
Usaldus ümbritsevate inimeste suhtes	0,443**	0,020	0,000
Usaldus rahvusvaheliste ühenduste suhtes	0,231**	0,019	0,000
Sissetuleku ebavõrdsus (võrdlusgrupp: madal)			
Keskmine	- 0,732**	0,041	0,000
Kõrge	- 0,994**	0,046	0,000

Analüüsi läbiviimiseks on arvestatud Euroopa Sotsiaaluuringu disainikaaludega.

Vaatluste arv = 16 128; p = 0,0000.

** p<0,01;

* p<0,05.

Allikas: (autori arvutused Euroopa Sotsiaaluuringu kuuenda vooru andmetel)

Vanuse osas tuleb selgelt esile, et iga järgneva vanusegrupi hinnang oma heaolule on väiksem võrreldes kõige noorematega ehk 15-29 aastastega. Kõige suurem erinevus

heaolu hinnangutes võrdlusgrupi suhtes on 45-59 aastastel ning kõige väiksem vanusegrupil, millesse kuuluvad 75-97 aastased. Seost vanuse ja subjektiivse heaolu hinnangute vahel võib tabeli 9 järgi pidada U-kujuliseks, nagu see on selgunud ka varasemalt (Dolan *et al.* 2008: 98). Laste olemasolu leibkonnas on aga antud juhul positiivselt seotud subjektiivse heaolu hinnanguga. Tööturul on mitteaktiivsete inimeste heaolu suurem hõivatutega võrreldes, kuid töötutel väiksem. Seega saab järjekordselt kinnitada töötute väiksemat hinnangut enda heaolule võrreldes nendega, kes on tööturul hõivatud.

Subjektiivse heaolu hinnang on negatiivselt seotud poliitika huviga nii nende indiviidide puhul, kes leiavad end olevat keskmiselt huvitatud poliitikast, kui ka nende puhul kes enda huvitatust hindavad väga suureks. Antud andmete põhjal on leidnud kinnitust ka religiooni seos heaoluga: mida religioossemaks inimene end peab, seda suurem on tema heaolu. Sellist seost on täheldatud ka varasemates uuringutes. Positiivne seos esineb ka heaolul ja usaldusel, kusjuures usalduse all on siinkohal silmas peetud usaldust riigi institutsioonide, inimeste ja ka rahvusvaheliste ühenduste suhtes. Kõige tugevam seos heaoluga on siinkohal usaldusel ümbritsevate inimeste suhtes ning kõige nõrgem usaldusel rahvusvaheliste ühenduste suhtes.

Mis puudutab hinnangut tervisele ning sissetulekule, siis on tulemused siinkohal sarnased. Need, kes hindavad oma tervist rahuldavaks, peavad enda heaolu suuremaks kui halva või väga halva tervisega inimesed ning enda tervist heaks või väga heaks hindavad inimesed on veelgi suurema heaoluga. Inimesed, kes hindavad enda sissetulekut keskmiseks, on ka suurema heaoluga kui need, kes peavad oma sissetulekut halvaks või suisa väga halvaks. Oma sissetulekut heaks pidavad inimesed on ka siinkohal veelgi suurema subjektiivse heaoluga.

Kõige huvipakkuvamaks võib käesoleva töö raames pidada siiski seost inimeste subjektiivse heaolu ja riigi sissetuleku ebavõrdsuse vahel. Siinkohal tuleb sissetuleku ebavõrdsust käsitleda kui vastaja kuulumist kõrge, keskmise või madala Gini indeksiga riiki. Sissetuleku ebavõrdsuse osas on tegemist riikide gruppi iseloomustava fiktiivse muutujaga. On hea tõdeda, et saadud mudel kinnitab nendevahelise seose olemasolu, mistõttu teemapüstitus on aktuaalne ning uurimist vääriv. Keskmise sissetuleku ebavõrdsusega riikides on inimeste heaolu suurem kui riikides, kus sissetuleku

ebavõrdsus on kõrge. Madala sissetuleku ebavõrdsusega riikides on aga inimeste hinnang heaolule veelgi kõrgem.

Eelmises peatükis käsitleti selgitavate tegurite tunnuste erinevat jaotust eri sissetuleku ebavõrdsusega riikide gruppides, milles tulid välja edasist uurimist vajavad seosed põhjalikuma analüüsi abil. Käesolevas peatükis saadi järjestatud logit mudeliga kinnitust heaolu ja seda selgitavate tegurite seose olemasolu, suuna ja tugevuse osas. Lisaks kinnitati veel kord seost subjektiivse heaolu ja riigi sissetuleku ebavõrdsuse vahel. See annab alust eeldada, et ka teiste selgitavate tegurite roll võib kujuneda erinevaks ja huvipakkuvaks eri ebavõrdsusega riikide gruppides. Sellele keskendutakse aga järgmises peatükis.

2.4 Subjektiivset heaolu selgitavate tegurite analüüs erineva ebavõrdsuse tasemega riikide gruppide lõikes

Eelnevalt vaadeldud järjestatud logit mudel iseloomustas subjektiivse heaolu hinnangute ja seda selgitavate tegurite seoseid valitud riikide näitel koosvaadatuna. Käesoleva töö teemapüstitusest lähtuvalt on huvipakkuvamaks erinevused riikide gruppide vahel, mis on moodustatud sissetuleku ebavõrdsuse alusel. Subjektiivse heaolu ja sissetuleku ebavõrdsuse vahelisi seoseid on varasemalt uuritud nii teatud riikide kui ka riikide gruppide lõikes (Wu, Li 2013; Zagorski *et al.* 2014). Siinkohal viiakse läbi sarnane analüüs, keskendudes esialgu sissetuleku ebavõrdsuse alusel moodustatud riikide gruppide erinevusele ning seejärel ka riikide individuaalsetele erinevustele.

Analüüsil, mis keskendub riikide gruppide erinevustele, on väärtust vaid siis kui on teada, et hinnangud subjektiivsele heaolule ja eelkõige seda selgitavad tegurid on gruppide lõikes erinevad. Selle hüpoteesi kinnitamiseks või tagasilükkamiseks on aga vajalik statistiliste meetodite kaasamine ning üheks võimaluseks on tõepärasuhte test (LR - *likelihood-ratio test*). Teostatud LR-testi tulemus, mis on lisatud alljärgnevasse tabelisse 9, annab kinnitust, et subjektiivse heaolu hinnangud ja seda selgitavad tegurid erinevad riikide gruppides, mis on moodustatud sissetuleku ebavõrdsuse alusel. Madala,

keskmise ja kõrge Gini indeksiga riikide gruppide erinevusi subjektiivset heaolu selgitavate tegurite seoste osas kirjeldab alljärgnev tabel 10.

Tabel 10. Subjektiivset heaolu selgitavad tegurid järjestatud logit mudeli järgi erineva sissetuleku ebavõrdsusega riikide gruppides

	Madal Gini		Keskmine Gini		Kõrge Gini	
	n=6249 Prob > chi2 = 0,0000		n=4874 Prob > chi2 = 0,0000		n=5005 Prob > chi2 = 0,0000	
	Parameetri hinnang	Olulisuse tõenäosus	Parameetri hinnang	Olulisuse tõenäosus	Parameetri hinnang	Olulisuse tõenäosus
Vanus (võrdlusgrupp: 15-29)						
30-44	-0,242**	0,003	-0,269**	0,002	-0,246**	0,004
45-59	-0,172*	0,025	-0,517**	0,000	-0,485**	0,000
60-74	0,082	0,267	-0,544**	0,000	-0,458**	0,000
75-97	-0,059	0,584	-0,401**	0,001	-0,278*	0,016
Sugu (võrdlusgrupp: mees)	0,069	0,132	0,107*	0,045	-0,021	0,689
Haridus (võrdlusgrupp: I astme haridus)						
II astme haridus	-0,072	0,250	-0,362**	0,000	-0,068	0,271
III astme haridus	-0,258**	0,001	-0,145	0,074	0,129	0,085
Sissetulek (võrdlusgrupp: halb või väga halb)						
Keskmine	0,849**	0,000	0,960**	0,000	0,817**	0,000
Hea	1,370**	0,000	1,677**	0,000	1,203**	0,000
Religioosus	0,070**	0,000	0,085**	0,000	0,060**	0,000
Staatus tööturul (võrdlusgrupp: hõivatud)						
Töötu	-0,396**	0,002	-0,315*	0,018	-0,330**	0,001
Mitteaktiivne	0,080	0,195	0,196**	0,005	0,050	0,465
Lapsed	0,216**	0,000	0,297**	0,000	0,010	0,855
Tervis (võrdlusgrupp: halb või väga halb)						
Rahuldav	1,135**	0,000	0,879**	0,000	0,633**	0,000
Hea	1,828**	0,000	1,670**	0,000	1,357**	0,000
Huvi poliitika vastu (võrdlusgrupp: puudub)						
Keskmine	-0,149	0,126	-0,039	0,589	-0,324**	0,000
Suur	-0,179	0,065	0,301**	0,000	-0,279**	0,000
Elukoha asustustüüp (võrdlusgrupp: maakodu)						
Linn või väikelinn	-0,094	0,095	-0,059	0,349	0,165*	0,017
Suurlinn	-0,202**	0,000	-0,029	0,650	0,082	0,193
Usaldus riigi institutsioonide suhtes	0,184**	0,000	0,306**	0,000	0,354**	0,000
Usaldus ümbritsevate inimeste suhtes	0,700**	0,000	0,366**	0,000	0,383**	0,000
Usaldus rahvusvaheliste ühenduste suhtes	0,244**	0,000	0,299**	0,000	0,201**	0,000
LR-test	Prob > chi2 = 0,0000					

Analüüsi läbiviimiseks on arvestatud Euroopa Sotsiaaluuringu disainikaaludega.

** p<0,01;

* p<0,05.

Allikas: (autori arvutused Euroopa Sotsiaaluuringu kuuenda vooru andmetel)

Tabelis 10 on halliga esile toodud need seosed, mis erinevad eelmises peatükis läbiviidud analüüsiga, kus kõiki vaatluse all olevaid 10 riiki vaadeldi koosvõetuna. Esile on toodud vaid sellised erinevused, kus tabeli 9 järgi oli seos vähemalt olulisusnivool 0,05, kuid teatud grupis ei olnud, või vastupidi. Esile toodud seoste järgi alljärgnevas tabelis võib eeldada, et taoline gruppide eraldamine oli asjakohane, kuna teatud gruppides on ilmnenud seosed, mida riike koosvaadatuna ei ilmnenud ning kohati ka kadunud seosed, mis varasemalt kehtisid. 13-st selgitavast tegurist tabeli 10 järgi on seitse tegurit sellised, mille puhul on täheldatud seoste erinevust võrreldes tabeliga 9. Ülejäänud kuueks teguriks on kolm usaldust iseloomustavat näitajat, hinnang tervisele, sissetulekule ja ka religioossus.

Kõik kolm mudelit, mille parameetrid on ära näidatud tabelis 10, on statistiliselt olulised. Vanuse osas on selgunud, et madala Gini indeksiga riikide puhul ei osutunud vanus oluliseks teguriks vanusegruppide 60-74 aastat ja 75-97 aastat, samas kui kõikide riikide samaaegsel vaatlemisel olid olulised kõik vanusegrupid. Ka soo puhul esineb erinevus gruppide eraldi vaatlemisel. Nimelt on ilmnenud, et keskmise Gini indeksiga riikides – Eestis, Poolas ja Portugalis on naiste hinnangud heaolule suuremad meestega võrreldes. Samale järeldusel on oma uuringus jõudunud ka Alesina *et al.* (2004).

Kui eelnevalt oli leitud, et haridusel oli seos subjektiivse heaolu hinnangutega nii II kui III astme hariduse omandanute puhul, siis sissetuleku ebavõrdsuse alusel moodustatud riikide gruppides on kohati erinevused. Näiteks madala Gini indeksiga riikide puhul, milleks antud juhul on Soome, Rootsi, Norra ja Taani, ei ole oluliseks osutunud II astme haridus subjektiivse heaolu selgitamisel, samal ajal kui III astme hariduse omandanute hinnangud subjektiivsele heaolule on väiksemad võrreldes I astme haridusega inimestega. Kõrge Gini indeksiga riikide elanike puhul ei mängi ei II ega III astme haridus rolli heaolu hinnangutes.

Tööturu staatuse puhul oli eelnevalt leitud, et töötud hindavad oma heaolu väiksemaks, kuid mitteaktiivsed suuremaks võrreldes tööturu hõivatutega. Töötute hinnangud heaolule on madalamad kui hõivatutel nii madala, keskmise kui kõrge Gini indeksiga riikide grupis. Erinevus seisneb mitteaktiivsete puhul, nimelt madala ja kõrge sissetuleku ebavõrdsusega riikide gruppides ei ole mitteaktiivsete heaoluhinnangud olulisel määral erinevad tööturul hõivatutega. Kuigi laste olemasolu on eelnevalt leitud

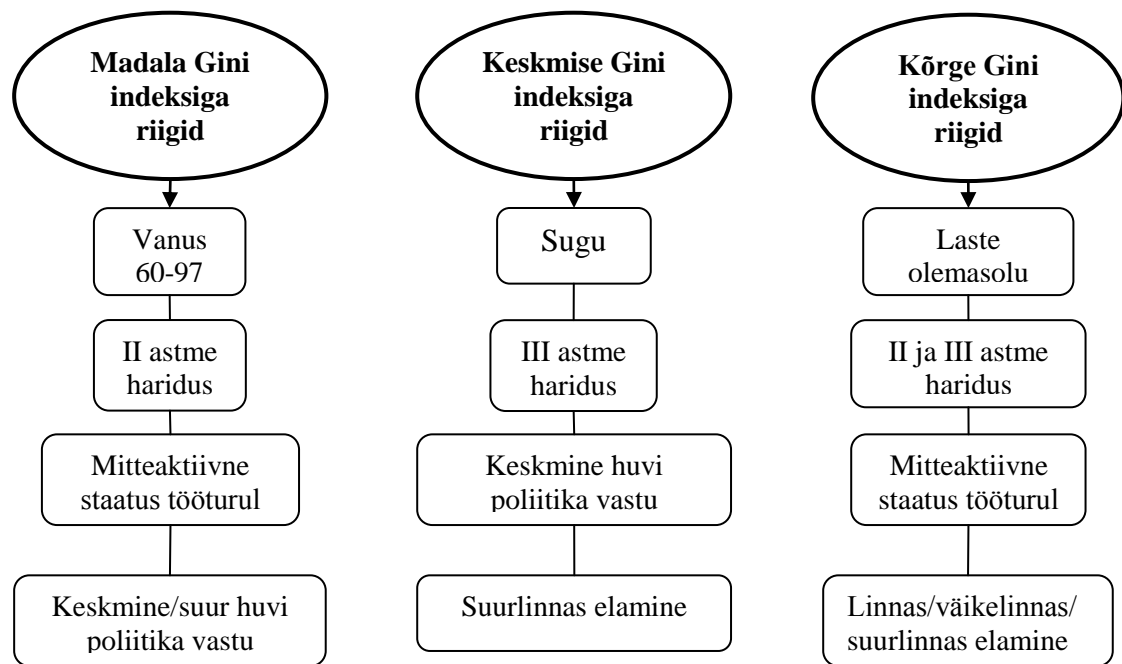
olevat seotud kõrgemate hinnangutega subjektiivsele heaolule, ei ole kõrge Gini indeksiga riikides laste olemasolu seotus subjektiivse heaoluga.

Ka huvi poliitika vastu on andnud erisuguseid seoseid subjektiivse heaolu hinnangutega eri sissetuleku ebavõrdsusega riikide gruppides. Näiteks madala Gini indeksiga riikides ei ole huvi poliitika vastu seotud subjektiivse heaoluga olenemata huvi suurusest. Keskmise Gini indeksiga riikides on huvi poliitika vastu seotud kõrgemate heaolu hinnangutega nende elanike puhul, kes on poliitikast väga huvitatud. Omapäraseks tulemuseks võib siinkohal pidada ka seda, et kõrge Gini indeksiga riikides on poliitikast väga huvitatute hinnangud hoopis madalamad võrrelduna nendega, kellel huvi poliitika vastu puudub.

Elukoha asustustüübi osas oli eelnevalt oluline vaid suurlinnas elavate inimeste negatiivne seos subjektiivse heaolu hinnangutega. Põhjalikuma analüüsi käigus, mida iseloomustas tabel 10, on selgunud, et keskmise ja kõrge Gini indeksiga riikide suurlinnades elavate inimeste hinnangud ei ole nende elukohaga seotud. Samas kõrge Gini indeksiga riikides on linnas või väikelinnas elavate inimeste hinnangud heaolule positiivselt seotud nende elukoha asustustüübiga.

Kõikide riikide järjestatud logit mudeli alusel selgus, et kõige nõrgemalt oli seotud subjektiivse heaoluga usaldus rahvusvaheliste ühenduste – Euroopa Liidu ja ÜRO vastu, kuid kõige tugevamalt usaldus ümbritsevate inimeste vastu. Tabel 10 näitas, et sama kehtib ka siis, kui vaadata keskmise ja kõrge Gini indeksiga riike. Madala Gini indeksiga riikide osas on tulemus huvipakkuvam – kuigi endiselt on subjektiivse heaolu hinnangutega tugevaimalt seotud usaldus inimeste vastu, on kõige nõrgemalt seotud usaldus oma riigi institutsioonide vastu.

Eelnimetatud erinevuste illustreerimiseks on töö autor koostanud ka alljärgneva kokkuvõtliku joonise 6.

Joonis 6. Erinevused subjektiivset heaolu selgitavate tegurite osas eri sissetuleku ebavõrdsusega riikide gruppides kogu valimiga võrreldes (autori koostatud Euroopa Sotsiaaluuringu kuuenda vooru andmete põhjal).

Lisaks riikide gruppide vaheliste erinevuste väljatoomisele on käesoleva töö põhifookuseks eelkõige riikidevaheliste erinevuste esiletoomine ning seetõttu on järjestatud logit mudelid koostatud ka iga vaatluse all oleva 10 riigi kohta. Kõrge Gini indeksiga riikide mudeli parameetrid on ära toodud lisa 7, keskmise Gini indeksiga riikide – Eesti, Poola ja Leedu kohta lisa 8 ning subjektiivset heaolu selgitavaid tegureid madala sissetuleku ebavõrdsusega riikides iseloomustab lisa 9.

Käesoleva töö põhifookuseks on Eesti subjektiivset heaolu selgitavate tegurite erisuste väljatoomine eri sissetuleku ebavõrdsusega riikide kontekstis. Nagu eelnevalt mainitud, on Eesti elanike subjektiivset heaolu selgitavad tegurid välja toodud lisa 9. Sellest selgub, et võrreldes tulemustega keskmise Gini indeksiga riikide grupis, mis on ära toodud tabelis 9, on mitmed tegurid Eesti puhul osutunud mitteoluliseks. Vanuse osas on selgunud, et nii 30-44 aastaste ja 75-97 aastaste elanike puhul ei mängi vanus olulist rolli subjektiivse heaolu hinnangute selgitamisel. Kui keskmise Gini indeksiga riikide osas oli II astme hariduse omandanute heaolu hinnang madalam võrreldes I astme haridusega elanikel, siis Eestis ei ole haridus oluliseks teguriks ühegi haridusastme puhul.

Üllatavaks tulemuseks on ka tööturustaatus seos subjektiivse heaoluga, täpsemalt selle puudumine. Nimelt ei oma Eesti elanike hinnang heaolule statistiliselt olulist seost sellega, kas tegemist on tööturul hõivatuga, töötuga või mitteaktiivsega. Sama kehtib laste olemasoluga, kuna ka sellel ei ole seost subjektiivse heaolu hinnanguga. Huvi poliitika vastu ei oma samuti seost hinnangutega heaolule Eesti elanike puhul, kuigi keskmise Gini indeksiga riikide puhul oli positiivne seos suure huvitatuse ja heaolu hinnangute vahel. Kirjeldatud erinevused selgitavate tegurite osas keskmise Gini indeksiga riikide grupi ja Eesti vahel on välja toodud alljärgnevas tabelis 11.

Tabel 11. Erinevused Eesti elanike subjektiivset heaolu selgitavate tegurite seoste osas keskmise Gini indeksiga riikide grupist

Keskmise Gini indeksiga riigid	Subjektiivset heaolu selgitav tegur	Eesti
-	Vanus: 30-44 eluaastat	Seos puudub
-	Vanus: 75-97 eluaastat	Seos puudub
-	II astme haridus	Seos puudub
-	Tööturustaatus: töötu	Seos puudub
+	Tööturustaatus: mitteaktiivne	Seos puudub
+	Lapsed	Seos puudub
+	Suur huvi poliitika vastu	Seos puudub

Allikas: (autori koostatud Euroopa Sotsiaaluuringu kuuenda vooru andmetel).

Lähtudes lisa 9 esitatud andmetes on näha, et kuigi nii Eesti, Poola kui ka Leedu kuuluvad keskmise sissetuleku ebavõrdsusega riikide hulka, on mitmeid olulisi erinevusi subjektiivset heaolu ja seda selgitavate tegurite seoste osas, mis erinevad nii analüüsist, kus vaadati kõiki 10 riiki koos kui ka tulemustest, mis saadi sissetuleku ebavõrdsusega riikide gruppide lõikes. Eelnimetatust võib järeldada, et käesolevate andmete näitel on õigustatud analüüs subjektiivset heaolu selgitavate tegurite kohta igas riigis individuaalselt.

Käesolevas peatükis näidati, et erineva sissetuleku ebavõrdsusega riikide gruppides on ka subjektiivset heaolu selgitavad tegurid erinevad. See viitab vajadusele üksikasjalikuma analüüsi järele eri Gini indeksiga riikide gruppides. Madala Gini indeksiga riikides olid erinevused vanuse 60-97 eluaasta, II astme hariduse, mitteaktiivse tööturustaatus ja huvi poliitika osas võrreldes üldise analüüsiga, kuna eelnimetatud teguritel ei esinenud subjektiivse heaolu hinnangutega statistiliselt olulist

seost. Keskmise sissetuleku ebavõrdusega riikides ilmnemise statistiliselt olulised seosed, mida üldise analüüsiga võrreldes ei täheldatud. Näiteks nendes riikides olid naised enda heaolu hinnanud kõrgemaks kui mehed. Huvitav tulemus ilmnemise ka poliitika huvi osas, kuna keskmise Gini indeksiga riikides on nende elanike hinnang heaolule kõrgem, kelle huvi poliitika vastu oli suur. Samas keskmine huvitatus poliitika vastu siinkohal olulist rolli ei mänginud, nagu ka II astme hariduse omamine ja suurlinnas elamine. Kõrge sissetuleku ebavõrdusega riikides ei olnud heaolu hinnangutega seost ühegi haridusastme osas, samuti ei mõjutanud seda mitteaktiivne staatus tööturul, laste olemasolu leibkonnas ning suurlinnas elamine. Samas linnas või väikelinnas elavad inimesed siinkohal on oma heaolu hinnanud kõrgemaks kui need, kes elavad maakodus.

Võttes põhifookusesse Eesti elanike subjektiivset heaolu selgitavad tegurid võrreldes teguritega, mis saadi keskmise sissetuleku ebavõrdusega riikides, on esile tulnud mitmed seosed, mis keskmise Gini indeksiga riikide puhul olid olulised, kuid Eestis nende seost heaolu hinnangutega ei saadud kinnitada. Nendeks teguriteks olid osad vanusegrupid, haridus, staatused tööturul, laste olemasolu ning huvitatus poliitikast. Eesti elanike subjektiivset heaolu selgitavad tegurid erinesid olulisel määral teguritest, mis selgitasid Leedu ja Poola elanike heaolu, kuigi kõik eelnimetatud kuuluvad keskmise sissetuleku ebavõrdusega riikide hulka. Seega käesolevate andmete alusel tehtud analüüs on kinnitanud, et kõige põhjalikuma ülevaatliku pildi annab riikide individuaalne hindamine ning võrdlemine.

KOKKUVÕTE

Lähtudes asjaolust, et riikide majanduslikud makronäitajad ei pruugi anda tõepärast pilti inimeste tajutava heaolu kohta, on käesolev töö subjektiivsele heaolule keskendunud. Subjektiivset heaolu võib pidada aktuaalseks ja uurimist väärivaks valdkonnaks ning huvi selle vastu on jäänud püsima alates antiikajast kuni tänaseni. Kui kaugematel aegadel üritati jõuda ühtsele arusaamale heaolu universaalse põhjuse osas, siis praeguseks on selgeks saanud, et subjektiivne heaolu ja seda selgitavad tegurid on olulisel määral subjektiivsed. Eelmise sajandi algul hakkasid kujunema esimesed subjektiivse heaolu empiirilised uuringud ning sellest ajast peale on subjektiivse heaoluga uurimisega tegelenud eri valdkondade esindajad, kellest enimtuntuimaks võib pidada tänapäevani tegutsevat Edward Dienerit.

Subjektiivse heaolu defineerimisel eksisteerib mitmeid lähenemisi, millest domineeriva on komponendipõhine lähenemine, mille puhul üritatakse leida vastus küsimusele, millest koosneb heaolu. Kuigi eri autorite poolt esitatud lähenemised olid teatud määral erinevad, nõustuvad nad selles, et üks osa healust kujuneb inimeste hinnangu ja teine osa kogetud emotsioonide põhjal. Samuti defineeritakse subjektiivset heaolu seda kujundava allika alusel, milleks võib olla eesmärgi saavutamine, selle poole püüdlemine või inimese kaasasündinud omadus olla õnnelik või õnnetu. Kolmandaks diskuteeritavaks võimaluseks subjektiivse heaolu kirjeldamiseks on kausaalsuse küsimuse lahendamine, mille käigus uuritakse, kas subjektiivne heaolu kujuneb inimeste kogemuste tulemusena või mõjutab inimese heaolu seda, kuidas tõlgendatakse oma kogemusi ja emotsioone.

Subjektiivse heaolu olemuse kirjeldamine eri käsitluste põhjal loob põhjalikuma aluse ka seda selgitavate tegurite hindamiseks, mida käesoleva töö raames on vaadeldud varasemate empiiriliste uuringute põhjal. Selgitavate tegurite ringi võib pidada väga mitmekesiseks, mistõttu vaatluse alla on võetud vaid need tegurid, mille seost subjektiivse heaoluga hinnatakse ka töö empiirilises osas. Selgitavad tegurid jaotati

nende olemuse järgi subjektiivseteks hinnanguteks ja sotsiaal-demograafilisteks teguriteks. Seoste põhjalikum uurimine näitas subjektiivset heaolu selgitavate tegurite arvukust ja ühete ning kohati vastuoluliste seoste esinemist. Antud tulemus viitab vajadusele ja võimalusele viia läbi omapoolne analüüs subjektiivse heaolu ja seda selgitavate teguritega vahel, võttes seejuures aluseks uusimad kättesaadavad andmed.

Andmed, mida kasutatakse subjektiivse heaolu ja seda selgitavate tegurite hindamiseks, pärinevad eri institutsioonidest, kus kasutatakse eri meetodikaid asjakohaste andmete kogumiseks, mistõttu anti ülevaade ka neist. Vaadeldud institutsioonid erinevad eelkõige valimisse kuuluvate riikide arvu poolest, kuna pooled olid ülemaailmse mastaabiga ja teise poole moodustasid peamiselt vaid Euroopa riikidele keskendunud institutsioonid. Sellegipoolest esines vaadeldud institutsioonide sarnasus nende hindamismetoodikas, kuna enamasti kogutakse andmeid subjektiivse heaolu kohta läbi inimeste küsitlemise. Seos hindamismetoodikate ja subjektiivse heaolu teoreetilise käsitluse vahel seisnes eluga rahulolu ja õnnelikkuse eraldamisel.

Vaatamata sellele, et subjektiivset heaolu peetakse üheks tõepärasemaks heaolu kirjeldavaks näitajaks, on sellel kitsaskohad, millega tasuks tulemuste tõlgendamisel arvestada. Subjektiivse heaolu puhul on küsitavaks jäänud selle usaldusväärsus. Seda on kinnitanud nii subjektiivse heaolu hinnangute korrelatsiooni vähenemine korduva küsimise tulemusena kui ka mõjutatud teatud lühiajalistest efektidest. Lisaks sellele on esile toodud subjektiivse heaolu hinnangute mittevõrreldavust. Seda võib probleemkohaks pidada laiaulatuslike ja eelkõige rahvusvaheliste valimite puhul, kuna mittevõrreldavuse põhjusteks on ühelt poolt toodud ümbritseva keskkonna ja elutingimuste mõju subjektiivse heaolu hinnangutele. Teiselt poolt on mittevõrreldavus tingitud aga inimeste erinevast iseloomust ja nende kultuurilisest taustast.

Subjektiivse heaolu ja seda selgitavate tegurite empiirilist analüüsi teostati Euroopa Sotsiaaluuringu kuuenda vooru andmete põhjal 10 riigi näitel, milles oli 16 128 vaatlust. Valitud riigid jagati nende sissetuleku ebavõrdsuse järgi kõrge, keskmise ja madala Gini indeksiga riikide gruppi. Kõrge Gini indeksiga riikideks on Portugal, Venemaa ja Bulgaaria, keskmise Gini indeksiga riikide hulka kuuluvad Eesti, Poola, Leedu ning madala Gini indeksiga riikideks loetakse olevat Soome, Rootsi, Taani ja Norra. Subjektiivse heaolu mõõdikuks valiti eluga rahulolu ja õnnelikkuse kombineeritud

muutuja, mis saadi faktoranalüüsi läbiviimise tulemusena ning selgitavate tegurite all vaadeldi nii objektiivseid muutujaid kui subjektiivseid hinnanguid.

Analüüsi tulemusena selgus, et sugu ja linnas või väikelinnas elamine olid ainsad tegurid, millel puudus oluline seos subjektiivse heaolu hinnangutega. Vanuse osas täheldati U-kujulise seose olemasolu, kus kõige madalamaks on enda heaolu hinnanud vanusegrupi 45-59 esindajad. Subjektiivse heaoluga oli positiivselt seotud ka hinnang sissetulekule ja tervisele, laste olemasolu ning religioossus. Eelnimetatud seosed on olnud domineerivaks ka varasemate empiiriliste uuringute tulemusena. Inimesed, kelle usaldus riigi institutsioonide, ümbritsevate inimeste või rahvusvaheliste ühenduste suhtes oli suurem, olid oma heaolu ka kõrgemaks hinnanud. Seejuures kõige tugevam mõju subjektiivse heaolu hinnangutele oli usalduse ümbritsevate inimeste vastu ning kõige nõrgem usaldusel rahvusvaheliste ühenduste – ÜRO ja Euroopa Liidu suhtes.

Huvipakkuvamad tulemused saadi ülejäänud tegurite osas. Näiteks hariduse osas ilmnes, et III astme haridusega inimesed on väiksema heaoluga kui I astme hariduse omandanutega ning II astme haridusel on subjektiivse heaolu hinnangutega veel tugevam negatiivne seos. Töötute hinnangud heaolule osutusid väiksemaks, samal ajal kui mitteaktiivsete inimeste heaolu on suurem võrreldes tööturul hõivatutega. Suurlinnas elavad inimesed on oma heaolu hinnanud väiksemaks kui need, kes elavad maakodus. Ka huvi poliitika vastu, mida varasemas kirjanduses on küllaltki vähe uuritud, leiti vähendavat inimeste heaolu.

Põhjalikuma analüüsi käigus selgus, et subjektiivse heaolu hinnangud ja seda selgitavad tegurid on eri sissetuleku ebavõrdsusega riikide gruppides erinevad, mis on tingitud vajaduse eri mudelite järgi eri riikide gruppide hindamiseks. Igas riikide grupis esines neli tegurit, mille osas esines seoste erinevus võrreldes tulemustega, mis saadi kõikide riikide koosvaatamisel. Näiteks madala Gini indeksiga riikides osas ei täheldatud subjektiivse heaolu hinnangute seost II astme hariduse omamisega, mitteaktiivse tööturustaatusiga, huviga poliitika vastu ning 60-97 aastaste inimeste puhul nende vanusega.

Huvil poliitika vastu ei olnud heaoluga seost ka keskmise Gini indeksiga riikide grupis, kuhu kuulusid lisaks Eestile ka Leedu ja Poola. Lisaks ei olnud heaoluga seost ka III

astme hariduse omamise ning suurlinnas elamisega. Samas just keskmise sissetuleku ebavõrdsusega riikide näitel leiti, et naised on oma heaolu võrreldes meestega kõrgemaks hinnanud. Kõrge Gini indeksiga riikides ei olnud II ja III haridusastme ja heaolu hinnangute vahelisi seoseid täheldatud. Sarnaselt madala Gini indeksiga riikidele ei olnud siingi mitteaktiivsete heaolu seotud nende tööturustaatusiga. Kuigi suurlinnas elamine ei mõjuta kõrge sissetuleku ebavõrdsusega riikide grupis inimeste heaolu, on linnas või väikelinnas elavad inimesed andnud kõrgemaid hinnanguid oma heaolule võrreldes nendega, kes elavad maakodus. Omapäraseks võib pidada tulemust, et kõrge Gini indeksiga riikides ei ole laste olemasolu leibkonnas seotud heaoluga vastupidiselt madala ja keskmise sissetuleku ebavõrdsusega riikide gruppidele.

Vastavalt sellele, et käesoleva töö raames oli esmaoluline Eesti elanike heaolu selgitavate tegurite võrdlemine eri sissetuleku ebavõrdsusega tasemega riikides, oli olulisel kohal analüüs ainuüksi Eesti vaatluste näitel. Töö autor võrdles Eesti elanike subjektiivset heaolu selgitavaid tegureid nendega, mis osutusid oluliseks keskmise sissetuleku ebavõrdsusega riikides. Võrdlusest ilmnnes, et mitu tegurit, mis keskmise Gini indeksiga riikide puhul olid olulised subjektiivse heaolu selgitamisel, osutusid Eesti puhul ebaoluliseks. Subjektiivse heaolu hinnangutega ei täheldatud Eesti näitel seost kahe vanusegrupi, hariduse, tööturustaatuste, laste olemasolu ning huviga poliitika vastu. Vaatamata sellele, et keskmise sissetuleku ebavõrdsusega riikide hulka kuulusid lisaks Eestile ka Leedu ja Poola, olid mitmed heaolu hinnanguid selgitavad tegurid erinevad Eestist. Selline tulemus omakorda viitab sellele, et käesolevate andmete põhjal läbiviidud analüüsi tulemusi on asjakohasem hinnata ja võrrelda riigispetsiifiliselt.

VIIDATUD ALLIKAD

1. About Eurofound. [<http://www.eurofound.europa.eu/about/index.htm>]. 05.04.2014
2. **Alesina, A., Di Tella, R., MacCulloch, R.** Inequality and Happiness: Are Europeans and Americans different? – Journal of Public Economics, 2004, Vol. 88, Issues 9-10, pp. 2009-2042.
3. **Andrews, F. M., Crandall, R.** The validity of measures of self-reported well-being. - Social Indicators Research, 1976, Vol. 3, Issue 1, pp. 1-19.
4. **Andrews, F. M., Withey, S. B.** Social indicators of well-being. New York: Plenum, 1976. Viidatud Realo, A., Dobewall, H. Vanus, töötus ja eluga rahulolu Eestis, Lätis, Soomes ning Rootsis. Eesti Inimarengu Aruanne. Tallinn, 2011, lk 87 – 90 vahendusel.
5. **Arneson, R. J.** Human Flourishing versus Desire Satisfaction. – Social Philosophy and Policy, 1999, Vol. 16, No. 01, pp. 113-142.
6. A Short Introduction to Subjective Well-being: Its Measurement, Correlates and Policy Issues. OECD 2007. [<http://www.oecd.org/site/worldforum06/38331839.pdf>]. 22.04.2014
7. **Bardasi, E., Francesconi, M.** The impact of atypical employment on individual well-being: Evidence from a panel of British workers. –University of Essex. ISER Working Papers, No. 2003-2, 2003, 40 p. [<https://www.iser.essex.ac.uk/publications/working-papers/iser/2003-02.pdf>]. 22.04.2014
8. **Berg, M., Veenhoven, R.** Income inequality and happiness in 119 nations. - Social Policy and Happiness in Europe. Editor: Bent Greve. Cheltenham, 2010, pp. 174-194.
9. **Blanchflower, D. G., Oswald, A. J.** Well-being over time in Britain and the USA. - Journal of Public Economics, 2004, Vol. 88, pp. 1359 – 1386.
10. **Boye, K.** Relatively Different? How do Gender Differences in Well-Being Depend on Paid and Unpaid Work in Europe? - Social Indicators Research, 2009, Vol. 93, Issue 3, pp 509-525.

11. **Bradburn, N. M.** The structure of psychological well-being. Chicago: Aldine, 1969. Viidatud Realo, A., Dobewall, H. Vanus, töötus ja eluga rahulolu Eestis, Lätis, Soomes ning Rootsis. Eesti Inimarengu Aruanne. Tallinn, 2011, lk 87 – 90 vahendusel.
12. **Brickman, P., Coates, D., Janoff-Bulman, R.** Lottery winners and accident victims: is happiness relative? – Journal of Personality and Social Psychology, 1978, Vol. 36, No. 8, pp. 917-927.
13. **Caporale, G. M.; Georgellis, Y.; Tsitsianis, N.; Yin, Y. P.** Income and happiness across Europe: Do reference values matter? – Journal of Economic Psychology, 2009, Vol. 30, No. 1, pp. 42–51.
14. **Ceriani, L., Gagliarano, C.** Subjective and Objective Well-Being: A Bayesian Networks. Approach, 2013, 2 p. [http://www.ecineq.org/ecineq_bari13/FILESxBari13/CR2/p261.pdf]. 27.04.2014
15. **Clark, A., Oswald, A.** Unhappiness and Unemployment. - The Economic Journal, 1994, Vol. 104, No. 424, pp. 648–659.
16. Country comparison: distribution of family income: GINI index. The World Factbook. [<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2172rank.html>]. 15.10.2014
17. **Diener, E., Biswas-Diener, R.** Will money increase subjective well-being? A literature review and guide to needed research. - Social Indicators Research, 2002, Vol. 57, pp. 119-169.
18. **Diener, E., Chan, M. Y.** Happy People Live Longer: Subjective Well-Being Contributes to Health and Longevity. – Applied Psychology: Health and Well-Being, 2011, Vol. 3, Issue 1, pp. 1-43.
19. **Diener, E.** Introduction - The Science of Well-Being: Reviews and Theoretical Articles by Ed Diener. - The Science of Well-Being: The Collected Works of Ed Diener. Edited by Ed Diener. The Netherlands: 2009, pp. 1-10.
20. **Diener, E., Oishi, S., Lucas, R. E.** Subjective Well-Being: The Science of Happiness and Life Satisfaction. - Handbook of Positive Psychology 2. Editors C.R. Snyder, S.J. Lopez. Oxford and New York: Oxford University Press, 2002, pp. 63-73.

21. **Diener, E.** Subjective Well-Being. – Psychological Bulletin, 1984, Vol. 95, No. 3, pp. 542 – 575.
22. **Diener, E.** Subjective Well-Being: The Science of Happiness and a Proposal for a National Index. - American Psychologist, 2000, Vol. 55, pp. 34 – 43.
23. **Diener, E., Suh, M. E.** Subjective Well-Being and Age: An International Analysis. – Annual Review of Gerontology and Geriatrics: Focus on Emotion and Adult Development. Editors K.W. Schaie, M.P. Lawton. New York: Springer Publishing Company, Inc, 1997, Vol.17, pp. 304-324.
24. **Dolan, P., Peasgood, T., White, M.** Do we really know what makes us happy? A review of the economic literature on the factors associated with subjective well-being. – Journal of Economic Psychology, 2008, Vol. 29, Issue 1, pp. 94-122.
25. **Drabsch, T.** Measuring wellbeing. Briefing Paper No 4/2012. NSW Parliamentary Research Service, 2012, 45 p. [[http://www.parliament.nsw.gov.au/prod/parlment/publications.nsf/0/73BB54BD3EBD62F8CA257A400019C28B/\\$File/Wellbeing.pdf](http://www.parliament.nsw.gov.au/prod/parlment/publications.nsf/0/73BB54BD3EBD62F8CA257A400019C28B/$File/Wellbeing.pdf)]. 14.04.2014
26. **Easterlin, R. A.** Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence. - Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramovitz. Editors P. A. David and M. W. Reder. New York: Academic Press, 1974, pp. 89-125.
27. **Easterlin, R. A.** Income and Happiness: Towards a Unified Theory. – The Economic Journal, 2001, Vol. 111, Issue 473, pp. 465-484.
28. **Easterlin, R. A.** Will raising the incomes of all increase the happiness of all? – Journal of Economic Behavior and Organization, 1995, Vol. 27, pp. 35-47.
29. Eesti Inimarengu Aruanne 2012/2013. Eesti maailmas. Peatoimetaja M. Heidmets. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, 2013, 199 lk. [<http://www.kogu.ee/wp-content/uploads/2013/05/EIA20122013.pdf>]. 27.02.2014
30. Egyptians', Tunisians' Wellbeing Plummet Despite GDP Gains. Gallup. [<http://www.gallup.com/poll/145883/egyptians-tunisians-wellbeing-plummet-despite-gdp-gains.aspx>]. 23.04.2014
31. ESS6-2012. Documentation Report. The ESS Data Archive. Edition 2.0. 220 p. [http://www.europeansocialsurvey.org/docs/round6/survey/ESS6_data_documentation_report_e02_0.pdf]. 17.10.2014

32. ESS Data. Round 6 – 2012. [<http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/>]. 27.04.2014
33. Eurobarometer 79.3. Country Questionnaire. Great Britain. GESIS, 2013, 41 p. [<https://dbk.gesis.org/dbksearch/sdesc2.asp?no=5689>]. 08.12.2014
34. Euroopa Sotsiaaluuring. Tartu Ülikool. [<http://www.yti.ut.ee/et/euroopa-sotsiaaluuring>]. 2.04.2014
35. **Ferreira, S., Akay, A., Brereton, F., Cuñado, J., Martinsson, P., Moro, M., Ningal, T. F.** Life satisfaction and air quality in Europe. – *Ecological Economics*, 2013, Vol. 88, pp. 1-10.
36. **Ferrer-i-Carbonella, A., Gowdy, J. M.** Environmental degradation and happiness. – *Ecological Economics*, 2007, Vol. 60, Issue 3, pp. 509-516.
37. GDP per capita (current US\$). The World Bank. [<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>]. 03.11.2014
38. GINI index. The World Bank. [<http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>]. 20.10.2014
39. **Haller, M., Hadler, M.** How Social Relations And Structures Can Produce Happiness And Unhappiness: An International Comparative Analysis. - *Social Indicators Research*, 2002, Vol. 75, Issue 2, pp. 169-216.
40. Happy Planet Index. New Economics Foundation. [<http://www.happyplanetindex.org/data/>]. 2.04.2014
41. **Hayo, B., Seifert, W.** Subjective economic well-being in Eastern Europe. – *Journal of Economic Psychology*, 2003, Volume 24, Issue 3, pp. 329-348.
42. **Helliwell, J. F.** How's life? Combining individual and national variables to explain subjective well-being. - National Bureau Of Economic Research, NBER Working Paper No. 9065, 2002, 44 p. [<http://www.nber.org/papers/w9065.pdf>]. 02.05.2014
43. **Helliwell, J. F.** Measuring and understanding subjective well-being. - National Bureau Of Economic Research, NBER Working Paper No. 15 887, 2010, 28 p. [<http://www.nber.org/papers/w15887.pdf>]. 24.09.2014
44. **Helliwell, J. F., Putnam, R. D.** The social context of well-being. – *Philosophical Transactions of the Royal Society*, 2004, Vol. 359, No. 1449, pp. 1435 – 1446.
45. **Hird, S.** Individual wellbeing. A report for the Scottish Executive and Scottish Neighbourhood Statistics. NHS Stocland Health, 2003, 48 p. [www.scotpho.org.uk/downloads/IndividualWellbeingAug03.doc]. 27.04.2013

46. **Hnilica, K.** Discrimination And Subjective Well-Being: Protective Influences Of Membership In A Discriminated Category. - Central European Journal of Public Health, 2011, Vol. 19, No. 1, pp. 3-6.
47. **Hoverd, W.J., Sibley, C. G.** Religion, deprivation and subjective wellbeing: Testing a religious buffering hypothesis. – International Journal of Wellbeing, 2013, Vol. 3, No. 2, pp. 182-196.
48. **Hudson, J.** Institutional Trust and Subjective Well-Being across the EU. – Kyklos, 2006, Vol. 59, Issue 1, pp. 43-62.
49. **Huppert, F.A., Marks, N., Clark, A., Siegrist, J., Stutzer, A., Vittersø, J., Wahrendorf, M.** Measuring Well-being Across Europe: Description of the ESS Well-being Module and Preliminary Findings. – Social Indicators Research, 2009, Vol. 91, Issue 3, pp. 301-315.
50. **Inglehart, R., Baker, W. E.** Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. - American Sociological Review, 2000, Vol. 65, No. 1, pp. 19 - 51.
51. **Kahneman, D., Riis, J.** Living, and thinking about it: Two perspectives on life. - The science of well-being. Editors F.A. Huppert, N. Baylis, B. Keverne. Oxford: Oxford University Press, 2005, pp. 285-304.
52. **Kaiser, H. F.** The varimax criterion for analytic rotation in factor analysis. – Psychometrika, 1958, Vol. 23, Issue 3, pp. 187–200. Viidatud Factor postestimation - Postestimation tools for factor and factormat. STATA Manuals. [<http://www.stata.com/manuals13/mvfactorpostestimation.pdf>] vahendusel. 02.05.2014
53. **Keyes, C. L. M., Shmotkin, D., Ryff, C. D.** Optimizing well-being: the empirical encounter of two traditions. – Journal of Personality and Social Psychology, 2002, Vol. 82, No. 6, pp. 1007 – 1022.
54. **Kroll, C.** Different Things Make Different People Happy: Examining Social Capital and Subjective Well-Being by Gender and Parental Status. – Social Indicators Research, 2011, Vol. 104, Issue 1, pp. 157-177.
55. **Layard, R.** Rethinking Public Economics: The Implications of Rivalry and Habit. – Economics and Happiness: Framing the Analysis. Editors L. Bruni, P. L. Porta. New York: Oxford University Press, 2005, pp. 147–170.

56. **Lelkes, O.** Knowing what is good for you: Empirical analysis of personal preferences and the “objective good”. - *The Journal of Socio-Economics*, 2006, Vol. 35, Issue 2, pp. 285-307.
57. **Mäe, A.** Subjektiivne heaolu ja seda kujundavad tegurid rahvusgruppide lõikes Euroopa Sotsiaaluuringu andmete põhjal. TÜ rahvamajanduse instituut, 2013, 79 lk. (magistritöö)
58. **Okulicz-Kozaryn, A., Holmes IV, O., Avery, D.R.** The subjective well-being political paradox: Happy welfare states and unhappy liberals. - *Journal of Applied Psychology*, 2014, Vol. 99, No. 6, pp. 1300-1308.
59. **Rehdanz, K., Maddison, D.** Climate and happiness. - *Ecological Economics*, 2005, Volume 52, Issue 1, 111–125.
60. Resolution concerning statistics of the economically active population, employment, unemployment and underemployment, adopted by the Thirteenth International Conference of Labour Statisticians. The Thirteenth International Conference of Labour Statisticians, 1982. [<http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/download/res/ecacpop.pdf>]. 03.05.2014
61. **Rözer, J. J., Kraaykamp, G.** Income inequality and subjective well-being: A cross-national study on the conditional effects of individual and national characteristics. - *Social Indicators Research*, 2013, Volume 113, Issue 3, pp. 1009-1023.
62. **Sarracino, F.** Determinants of subjective well-being in high and low income countries: Do happiness equations differ across countries? – *The Journal of Socio-Economics*, 2013, Volume 42, pp. 51-66.
63. **Sarracino, F.** Subjective Well-Being in Low Income Countries: positional, relational and social capital components. – *Studi e Note di Economia*, 2008, n. 3, pp 449-477.
64. **Schoon, I., Hansson, L., Salmela-Aro, K.** Combining work and family life: Life satisfaction among married and divorced men and women in Estonia, Finland and the UK - *European Psychologist*, 2005, Vol. 10, No. 4, pp. 309–319.
65. Second European Quality of Life Survey. Subjective well-being in Europe. European Foundation for Improvement of Living and Working Conditions, 2010,

- 86 p. [http://eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_files/pubdocs/2009/108/en/1/EF09108EN.pdf]. 24.11.2014
66. **Smith, K.** Individual welfare in the Soviet Union. – Social Indicators Research, 2003, Volume 64, Issue 1, pp. 75-105.
 67. Standard Eurobarometer. [http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_arch_en.htm]. 05.04.2014
 68. **Stutzer, A.** The Role of Income Aspirations in Individual Happiness. - Journal of Economic Behavior and Organization, 2004, Vol. 54, No. 1, pp. 89-109.
 69. Subjective Well-Being, Social Exclusion, Religion, National and Ethnic Identity (Core – all rounds). European Social Survey. [<http://www.europeansocialsurvey.org/data/themes.html?t=wellbeing>]. 02.04.2014
 70. **Sumner, L. W.** Welfare, Happiness & Ethics. Oxford: Clarendon Press, 1996, 239 p.
 71. Third European Quality of Life Survey. Eurofound, 2012a, 163 p. [www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2013/59/en/1/EF1359EN.pdf]. 5.04.2014
 72. Third European Quality of Life Survey: Questionnaire. Eurofound, 2012b, 32 p. [<http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2012/642/en/1/EF12642EN.pdf>]. 05.04.2013
 73. **van Hoorn, A.** Measurement and Public Policy Uses of Subjective Well-being. – NiCE Working Paper 09-110, 2009, 41 p. [www.ru.nl/publish/pages/516298/nice_09110.pdf]. 13.12.2014
 74. **Veenhoven, R.** Developments in Satisfaction Research. – Social Indicators Research, 1996, Vol. 37, Issue 1, pp. 1-46.
 75. **Verme, P.** Life satisfaction and Income Inequality. – The World Bank. Policy Research Working Paper, No. 5574, 2011, 27 p. [<http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-5574>]. 15.11.2014
 76. Weighting European Social Survey Data. European Social Survey, 5 p. [http://www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/ESS_weighting_data.pdf]. 03.05.2014
 77. **Weinzierl, M.** Estimating a relative utility function. Harvard University, 2005. Viidatud Dolan, P., Peasgood, T., White, M. Do we really know what makes us happy? A review of the economic literature on the factors associated with

- subjective well-being. – Journal of Economic Psychology, 2008, Vol. 29, Issue 1, p. 102 vahendusel.
78. **Weitz-Shapiro, R., Winters, M. S.** The Link Between Voting and Life Satisfaction in Latin America. – Latin American Politics and Society, 2011, Volume 53, Issue 4, pp. 101-126.
 79. World Happiness Report 2013. Editors J. Helliwell, R. Layard, J. Sachs. New York: UN Sustainable Development Solutions Network, 2013, 153 p. [http://unsdsn.org/wpcontent/uploads/2014/02/WorldHappinessReport2013_online.pdf]. 24.11.2014
 80. World Poll Questions. [http://media.gallup.com/dataviz/www/WP_Questions_WHITE.pdf]. 02.04.2014
 81. World Values Survey. [<http://www.worldvaluessurvey.org/>]. 05.04.2014
 82. **Wu, X., Li, J.** Economic growth, Income Inequality and Subjective Well-being: Evidence from China. – Population Studies Center, Research Report, No. 13-796, 2013, 26 p. [<http://www.psc.isr.umich.edu/pubs/pdf/rr13-796.pdf>]. 27.11.2014
 83. WVS 2010-2012 Wave, revised master, June 2012. World Values Survey, 2012, 21 p. [<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV6.jsp>]. 07.12.2014
 84. **Zagorski, K., Evans, M. D. R., Kelley, J., Piotrowska, K.** Does National Income Inequality Affect Individuals' Quality of Life in Europe? Inequality, Happiness, Finances, and Health. – Social Indicators Research, 2014, Vol. 117, Issue 3, pp.1089 – 1110.

LISAD

Lisa 1. Gini indeksid CIA maailma faktiraamatu viimaste andmete alusel

Riik	Gini indeks	Aasta
Rootsi	23	2005
Taani	24,8	2011
Norra	25	2008
Soome	26,8	2008
Eesti	31,3	2010
Poola	34,1	2009
Leedu	35,5	2009
Portugal	38,5	2007
Venemaa	42,2	2012
Bulgaaria	45,3	2007

Allikas: (Country comparison: distribution ... 2014)

Lisa 2. Hinnangud õnnelikkusele ja eluga rahulolule

Riik	Valim	Õnnelikkus		Eluga rahulolu	
		Keskväärtus	Standardhälve	Keskväärtus	Standardhälve
Rootsi	1619	7,82	1,536	7,90	1,667
Taani	1193	8,44	1,338	8,58	1,381
Norra	1363	8,17	1,451	8,12	1,540
Soome	2074	8,10	1,307	8,13	1,352
Eesti	1910	6,92	1,924	6,26	2,299
Poola	1438	7,39	2,002	7,14	2,269
Leedu	1526	6,47	1,973	5,95	2,184
Portugal	1810	6,51	1,910	6,00	2,131
Venemaa	1640	6,30	2,163	5,90	2,307
Bulgaaria	1555	5,55	2,597	4,63	2,640
Kogu valim	16 128	7,14	2,063	6,82	2,359

Keskmete leidmisel on arvestatud Euroopa Sotsiaaluuringu disainikaaludega.

Allikas: (autori arvutused Euroopa Sotsiaaluuringu kuuenda vooru andmete põhjal).

Lisa 3. Analüüsi kaasatud tegurid ja nende kodeering

Muutuja Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaasis	Muutuja käesolevas töös	Muutuja (küsimuse) sisu	Muutuja väärtused Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaasis	Muutuja kodeering käesolevas töös
<i>agea</i>	Vanus	Vastaja vanus aastates	15-97 eluaastat	1 – 15-29 eluaastat 1 – 30-44 eluaastat 2 – 45-59 eluaastat 3 – 60-74 eluaastat 5 – 75-97 eluaastat
<i>gndr</i>	Sugu	Vastaja sugu	1 – mees 2 – naine	Vastab ESSi andmebaasi väärtustele
<i>eisced</i>	Haridustase	„Milline on kõrgeim haridustase, mille olete edukalt lõpetanud?“	0–pole võimalik kooskõlastada ISCED tasemetega 1–ISCED I 2–ISCED II 3–ISCED IIIb 4–ISCED IIIa 5–ISCED IV 6–ISCED V1 7–ISCED V2 55– muu	1– esimese taseme haridus (ESS 1- 2) 2 – teise taseme haridus (ESS 3-5) 3 – kolmanda taseme haridus (ESS 6-7)
<i>hincfel</i>	Hinnang sissetulekule	„Milline kirjeldus on kõige lähemal sellele, mida Te arvate enda leibkonna sissetulekust?“	1– elame mugavalt praeguse sissetuleku juures 2 – saame hakkama praeguse sissetuleku juures 3 – raske praeguse sissetuleku juures 4 – väga raske praeguse sissetuleku juures	1 – halb või väga (ESS 3-4) 2 – rahuldav (ESS 2) 3 – hea või väga hea (ESS 1)
<i>rlgdgr</i>	Religioossus	„Sõltumata sellest, kas olete teatud usu esindaja, kuivõrd usklikuks Te end peate?“	0 – üldse mitte usklik ... 10 – väga usklik	Vastab ESSi andmebaasi väärtustele

Lisa 3 järg

Muutuja Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaasis	Muutuja käesolevas töös	Muutuja (küsimuse) sisu	Muutuja väärtused Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaasis	Muutuja kodeering käesolevas töös
<i>mnactic</i>	Staatus tööturul	„Milline järgnevatest kirjeldustest vastab sellele, mida olete teinud kõige paremini viimase seitsme päeva jooksul?“	1 – töötamine tasustataval tööil või ajutine eemal viibimine tööst 2 – õppimine või ajutiselt puhkamine õpingutest 3 – töötu, kes otsib aktiivselt tööd 4 – töötu, kes ei otsi aktiivselt tööd 5 – püsivalt töövõimetu või puudega 6 – pensionil 7 – kohustuslikus korras ühiskondlikult kasulikul tööil või sõjaväeteenistuses olemine 8 – kodune, laste või teiste isikute eest hoolitsemine 9 – muu	1 – hõivatud (ESS 1) 2 – töötu (ESS 3) 3 – mitteaktiivne (ESS 2, 4-8)
<i>chldhm</i>	Laste olemasolu leibkonnas	Elamine lastega leibkonnas	1 – vastaja elab lastega leibkonnas 2 – ei	1 – ei 2 – jah
<i>health</i>	Hinnang tervisele	„Kuidas hindate enda tervist üldiselt?“	1 – väga hea 2 – hea 3 – rahuldav 4 – halb 5 – väga halb	1 – halb või väga halb (ESS 4-5) 2 – rahuldav (ESS 3) 3 – hea või väga hea (ESS 1-2)
<i>polintr</i>	Huvi poliitika vastu	„Kuivõrd huvitatud Te olete poliitikast?“	1 – väga huvitatud 2 – üsna huvitatud 3 – vähe huvitatud 4 – üldse mitte huvitatud	1 – puudub (ESS 4) 2 – keskmine (ESS 3) 3 – suur (ESS 1-2)

Lisa 2 järg

Muutuja Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaasis	Muutuja käesolevas töös	Muutuja (küsimuse) sisu	Muutuja väärtused Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaasis	Muutuja kodeering käesolevas töös
<i>domicil</i>	Elukoha asustustüüp	„Milline väljend kirjeldab kõige paremini piirkonda, kus Te elate?”	1 – suurlinn 2 – äärelinn või suurlinna ääreala 3 – linn või väikelinn 4 – küla 5 – talu või kodu maakohas	1 – talu või kodu maakohas, küla (ESS 4-5) 2 – linn või väikelinn (ESS 3) 3 – suurlinn, selle eeslinn või ääreala (ESS 1-2)
<i>trstprl</i>	Usaldus oma riigi institutsioonide suhtes	„Mil määral usaldate Te riigi parlamenti?”	0 – ei usalda üldse ... 10 – usaldan täiesti	Faktoranalüüsi läbiviimise tulemusena saadud faktorkaalud jäävad vahemikku – 2,332 kuni 3,196
<i>trstplt</i>		„Mil määral usaldate Te poliitikuid?”		
<i>trstprt</i>		„Mil määral usaldate Te poliitilisi erakondi?”		
<i>ppltrst</i>	Usaldus inimeste suhtes	„Kas Te väidaksite, et enamikku inimesi saab usaldada või ei ole võimalik olla ülemäära ettevaatlik inimestega suheldes?”	0 – ei ole võimalik olla liiga ettevaatlik ... 10 – enamikku inimesi saab usaldada	Faktoranalüüsi läbiviimise tulemusena saadud faktorkaalud jäävad vahemikku – 3,076 kuni 2,571
<i>pplfair</i>		„Kas Te arvate, et enamik inimesi üritaks Teid võimaluse korral ära kasutada või üritaksid nad õiglaseks jääda?”	0 – enamik inimesi üritab mind ära kasutada ... 10 – enamik inimesi üritab õiglaseks jääda	
<i>pplhlp</i>		„Kas Te väidaksite, et enamasti üritavad inimesed olla abivalmid või tegutsevad nad eelkõige omakasust?”	0 – inimesed tegutsevad eelkõige omakasust ... 10 – inimesed üritavad enamasti olla abivalmid	

Lisa 3 järg

Muutuja Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaasis	Muutuja käesolevas töös	Muutuja (küsimuse) sisu	Muutuja väärtused Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaasis	Muutuja kodeering käesolevas töös
<i>trstep</i>	Usaldus rahvusvaheliste ühenduste suhtes	„Mil määral usaldate Te Euroopa Parlamenti?“	0 – ei usalda üldse	Faktoranalüüsi läbiviimise tulemusena saadud faktorkaalud jäävad vahemikku – 2,716 kuni 2,663
<i>trstun</i>		„Mil määral usaldate Te Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO)?“	... 10 – usaldan täiesti	
<i>happy</i>	Subjektiivne heaolu	„Kõiki asjaolusid arvestades, kui õnnelikuks Te end peate?“	0 – väga õnnetu ... 10 – väga õnnelik	Faktoranalüüsi läbiviimise tulemusena saadud faktorkaalud jäävad vahemikku – 2,927 kuni 1,260
<i>stflife</i>		„Kõiki asjaolusid arvestades, kui rahul Te oma eluga praegu olete?“	0 – väga rahulolematu ... 10 – väga rahul	

Allikas: autori koostatud Euroopa Sotsiaaluuringu kuuenda vooru küsimustiku (Source Questionnaire ... 2012) põhjal.

Lisa 4. Korrelatsioonanalüüs usaldust iseloomustavate muutujate kohta

	<i>ppltrst</i>	<i>pplfair</i>	<i>pplhlp</i>	<i>trstprl</i>	<i>trstplt</i>	<i>trstprrt</i>	<i>trstep</i>	<i>trstun</i>
<i>ppltrst</i>	1,0000							
<i>pplfair</i>	0,6272*	1,0000						
<i>pplhlp</i>	0,5746*	0,5542*	1,0000					
<i>trstprl</i>	0,4622*	0,4165*	0,4017*	1,0000				
<i>trstplt</i>	0,4435*	0,4077*	0,4072*	0,7985*	1,0000			
<i>trstprrt</i>	0,4340*	0,3990*	0,3978*	0,7725*	0,8874*	1,0000		
<i>trstep</i>	0,3085*	0,2759*	0,2661*	0,5570*	0,5884*	0,5927*	1,0000	
<i>trstun</i>	0,3604*	0,3313*	0,2958*	0,5628*	0,5490*	0,5600*	0,7473*	1,0000

*- korrelatsioon on oluline olulisuse nivool 0,05

Allikas: (ESS Data ... 2014; autori arvutused)

Lisa 5. Korrelatsioonanalüüs subjektiivset heaolu iseloomustavate muutujate kohta

	<i>happy</i>	<i>stflife</i>
<i>happy</i>	1.000	
<i>stflife</i>	0,7386*	1.000

*- korrelatsioon on oluline olulisuse nivool 0,05

Allikas: (ESS Data ... 2014; autori arvutused)

Lisa 6. Subjektiiivse heaolu eri mudelite parameetrite hinnangud 10 riigi andmete põhjal

Mudeli tüüp	Regressioonmudel			Järjestatud logit mudel		
	Sõltuv muutuja	Eluga rahulolu	Õnnelikkus	Eluga rahulolu ja õnnelikkuse faktor	Eluga rahulolu	Õnnelikkus
Vanus						
30-44	-0,211**	-0,237**	-0,094**	-0,211**	-0,257**	-0,249**
45-59	-0,348**	-0,345**	-0,145**	-0,306**	-0,371**	-0,367**
60-74	-0,226**	-0,278**	-0,106**	-0,162**	-0,297**	-0,264**
75-97	-0,054	-0,223**	-0,060*	-0,041	-0,247**	0,181**
Sugu	0,011	0,028	0,008	0,024	0,044	0,042
Haridus						
II astme haridus	-0,173**	-0,078*	-0,051**	-0,188**	-0,104**	-0,146**
III astme haridus	-0,107*	-0,003	-0,021	-0,155**	-0,035	0,085**
Sissetulek						
Keskmine	1,087**	0,786**	0,388**	0,955**	0,768**	0,930**
Hea	1,443**	1,062**	0,519**	1,475**	1,189**	1,433**
Religioosus	0,062**	0,061**	0,026**	0,063**	0,071**	0,073**
Staatus tööturul						
Töötu	-0,460**	-0,174*	-0,129**	-0,422**	-0,196**	-0,328**
Mitteaktiivne	0,035	0,045	0,017	0,071	0,073	0,079**
Lapsed	0,032	0,216**	0,055**	0,048	0,231**	0,160**
Tervis						
Rahuldav	0,849**	0,869**	0,360**	0,729**	0,775**	0,814**
Hea	1,529**	1,525**	0,639**	1,410**	1,486**	1,571**

Lisa 6 järg

Mudeli tüüp	Regressioonimudel			Järjestatud logit mudel		
	Eluga rahulolu	Õnnelikkus	Eluga rahulolu ja õnnelikkuse faktor	Eluga rahulolu	Õnnelikkus	Eluga rahulolu ja õnnelikkuse faktor
Huvi poliitika vastu						
Keskmine	-0,124*	-0,148**	-0,057**	-0,175**	-0,183**	-0,175**
Suur	-0,097	-0,042	-0,028	-0,138**	-0,067	-0,092**
Elukoha asustustüüp						
Linn või väikelinn	-0,036	0,002	-0,006	-0,034	-0,004	-0,030
Suurlinn	-0,080*	-0,023	-0,021	-0,080**	-0,058	-0,080**
Usaldus riigi institutsioonide suhtes	0,335**	0,204**	0,111**	0,305**	0,195**	0,270**
Usaldus inimeste suhtes	0,417**	0,351**	0,160**	0,421**	0,385**	0,443**
Usaldus rahvusvaheliste ühenduste suhtes	0,235**	0,202**	0,091**	0,221**	0,198**	0,231**
Sissetuleku ebavõrdsus						
Keskmine	-0,754**	-0,453**	-0,249**	-0,834**	-0,539**	-0,732**
Madal	-1,020**	0,740**	-0,365**	-1,056**	-0,793**	-0,994**
Vabaliige	5,442	5,439**	-0,649**	-	-	-
R ²	0,3982	0,3264	0,4130	-	-	-

Analüüsi läbiviimiseks on arvestatud Euroopa Sotsiaaluuringu disainikaaludega.

Vaatluste arv = 16 128; p = 0,0000.

** p<0,01;

* p<0,05.

Allikas: (autori arvutused Euroopa Sotsiaaluuringu kuuenda vooru andmetel).

Lisa 7. Subjektiivset heaolu selgitavad tegurid kõrge Gini indeksiga riikides järjestatud logit mudeli põhjal

	Bulgaaria		Venemaa		Portugal	
	n=1555 Prob > chi2 = 0,0000		n=1640 Prob > chi2 = 0,0000		n=1810 Prob > chi2 = 0,0000	
	Parameetri hinnang	Olulisuse tõenäosus	Parameetri hinnang	Olulisuse tõenäosus	Parameetri hinnang	Olulisuse tõenäosus
Vanus (võrdlusgrupp: 15-29)						
30-44	- 0,406*	0,046	- 0,252	0,053	- 0,330*	0,032
45-59	- 0,908**	0,000	- 0,263*	0,047	- 0,494**	0,002
60-74	- 0,876**	0,000	- 0,202	0,231	- 0,353*	0,026
75-97	- 0,737**	0,003	0,035	0,881	- 0,142	0,455
Sugu (võrdlusgrupp: mees)	0,043	0,653	0,018	0,844	- 0,117	0,182
Haridus (võrdlusgrupp: I astme haridus)						
II astme haridus	0,528**	0,000	0,144	0,370	0,227	0,059
III astme haridus	0,914**	0,000	0,371*	0,031	0,025	0,868
Sissetulek (võrdlusgrupp: halb või väga halb)						
Keskmine	1,000**	0,000	0,583**	0,000	0,579**	0,000
Hea	2,193**	0,000	0,672**	0,000	1,248**	0,000
Religioosus	0,129	0,535	0,047**	0,009	0,096**	0,000
Staatus tööturul (võrdlusgrupp: hõivatud)						
Töötu	- 0,374**	0,043	- 0,146	0,609	- 0,506**	0,001
Mitteaktiivne	0,003	0,980	0,323**	0,007	- 0,071	0,563
Lapsed	- 0,121	0,245	0,257**	0,008	- 0,074	0,459
Tervis (võrdlusgrupp: halb või väga halb)						
Rahuldav	0,722**	0,000	0,754**	0,000	0,531**	0,000
Hea	1,227**	0,000	1,616**	0,000	1,460**	0,000
Huvi poliitika vastu (võrdlusgrupp: puudub)						
Keskmine	0,110	0,472	- 0,280*	0,022	- 0,274*	0,012
Suur	- 0,300*	0,037	- 0,231	0,055	- 0,108	0,357
Elukoha asustustüüp (võrdlusgrupp: maakodu)						
Linn või väikelinn	0,109	0,417	- 0,031	0,805	0,042	0,705
Suurlinn	- 0,053	0,657	0,144	0,236	- 0,091	0,389
Usaldus riigi institutsioonide suhtes	0,467**	0,000	0,401**	0,000	0,012	0,863
Usaldus ümbritsevate inimeste suhtes	0,356**	0,000	0,437**	0,000	0,140*	0,029
Usaldus rahvusvaheliste ühenduste suhtes	0,324**	0,000	0,146**	0,003	0,234**	0,000

Analüüsi läbiviimiseks on arvestatud Euroopa Sotsiaaluuringu disainikaaludega.

** p<0,01;

* p<0,05.

Allikas: (autori arvutused Euroopa Sotsiaaluuringu kuuenda vooru andmetel).

Lisa 8. Subjektivset heaolu selgitavad tegurid keskmise Gini indeksiga riikides järjestatud logit mudeli põhjal

	Eesti		Poola		Leedu	
	n=1910		n=1438		n=1526	
	Prob > chi2 = 0,0000		Prob > chi2 = 0,0000		Prob > chi2 = 0,0000	
	Parameetri hinnang	Olulisuse tõenäosus	Parameetri hinnang	Olulisuse tõenäosus	Parameetri hinnang	Olulisuse tõenäosus
Vanus (võrdlusgrupp: 15-29)						
30-44	- 0,163	0,245	- 0,061	0,685	- 0,475**	0,006
45-59	- 0,458**	0,001	- 0,240	0,116	- 0,727**	0,000
60-74	- 0,474**	0,001	- 0,156	0,364	- 0,827**	0,000
75-97	- 0,077	0,695	0,144	0,569	- 1,089**	0,000
Sugu (võrdlusgrupp: mees)	0,319**	0,000	- 0,042	0,675	0,006	0,957
Haridus (võrdlusgrupp: I astme haridus)						
II astme haridus	- 0,202	0,116	- 0,224	0,056	- 0,080	0,535
III astme haridus	0,009	0,951	- 0,041	0,787	0,223	0,166
Sissetulek (võrdlusgrupp: halb või väga halb)						
Keskmine	1,009**	0,000	0,915**	0,000	0,883**	0,000
Hea	1,942**	0,000	1,736**	0,000	1,728**	0,000
Religioosus	0,067**	0,000	0,130**	0,000	0,080**	0,001
Staatus tööturul (võrdlusgrupp: hõivatud)						
Töötu	- 0,392	0,114	- 0,265	0,265	- 0,401	0,113
Mitteaktiivne	0,088	0,427	0,350**	0,007	0,118	0,411
Lapsed	0,141	0,139	0,182	0,105	0,235*	0,035
Tervis (võrdlusgrupp: halb või väga halb)						
Rahuldav	0,790**	0,000	0,920**	0,000	1,001**	0,000
Hea	1,581**	0,000	1,593**	0,000	1,748**	0,000
Huvi poliitika vastu (võrdlusgrupp: puudub)						
Keskmine	- 0,064	0,613	- 0,096	0,503	- 0,254*	0,037
Suur	- 0,021	0,878	0,138	0,372	- 0,057	0,712
Elukoha asustustüüp (võrdlusgrupp: maakodu)						
Linn või väikelinn	- 0,116	0,263	0,078	0,521	0,171	0,138
Suurlinn	- 0,104	0,318	- 0,274*	0,017	0,528**	0,000
Usaldus riigi institutsioonide suhtes	0,461**	0,000	0,147*	0,016	0,589**	0,000
Usaldus ümbritsevate inimeste suhtes	0,694**	0,000	0,320**	0,000	0,449**	0,000
Usaldus rahvusvaheliste ühenduste suhtes	0,432**	0,000	0,173**	0,006	0,331**	0,000

Analüüsi läbiviimiseks on arvestatud Euroopa Sotsiaaluuringu disainikaaludega.

** p<0,01;

* p<0,05.

Allikas: (autori arvutused Euroopa Sotsiaaluuringu kuuenda vooru andmetel).

Lisa 9. Subjektiiivset heaolu selgitavad tegurid madala Gini indeksiga riikides järjestatud logit mudeli põhjal

	Soome		Rootsi		Norra		Taani	
	n=2074		n=1619		n=1363		n=1193	
	Prob > chi2 = 0,0000		Prob > chi2 = 0,0000		Prob > chi2 = 0,0000		Prob > chi2 = 0,0000	
	Parameetri hinnang	Olulisuse tõenäosus	Parameetri hinnang	Olulisuse tõenäosus	Parameetri hinnang	Olulisuse tõenäosus	Parameetri hinnang	Olulisuse tõenäosus
Vanus (võrdlusgrupp: 15-29)								
30-44	- 0,302*	0,037	- 0,183	0,277	- 0,414*	0,015	- 0,018	0,929
45-59	- 0,220	0,109	- 0,054	0,727	- 0,268	0,101	- 0,132	0,492
60-74	- 0,046	0,739	0,474**	0,001	- 0,103	0,550	0,290	0,156
75-97	- 0,302	0,125	0,482*	0,020	0,120	0,656	0,027	0,944
Sugu (võrdlusgrupp: mees)	0,243**	0,003	- 0,017	0,850	- 0,052	0,614	0,076	0,514
Haridus (võrdlusgrupp: I astme haridus)								
II astme haridus	- 0,003	0,982	- 0,299*	0,029	0,276	0,071	- 0,037	0,820
III astme haridus	- 0,136	0,306	- 0,459**	0,004	- 0,143	0,387	0,221	0,217
Sissetulek (võrdlusgrupp: halb või väga halb)								
Keskmine	1,057**	0,000	0,655**	0,000	0,596*	0,018	0,745*	0,020
Hea	1,599**	0,000	1,388**	0,000	0,870**	0,000	1,425**	0,000
Religioosus	0,072**	0,000	0,036*	0,028	0,086**	0,000	0,041	0,067
Staatus tööturul (võrdlusgrupp: hõivatud)								
Töötu	- 0,334	0,094	- 0,848**	0,001	- 0,894*	0,048	0,077	0,810
Mitteaktiivne	0,142	0,190	0,142	0,269	0,156	0,256	0,137	0,364
Lapsed	0,386**	0,000	0,167	0,172	0,287*	0,027	- 0,021	0,873
Tervis (võrdlusgrupp: halb või väga halb)								
Rahuldav	0,992**	0,001	1,509**	0,000	1,244**	0,000	0,627	0,196
Hea	1,709**	0,000	2,524**	0,000	1,821**	0,000	1,143*	0,016

Lisa 9 järg

	Soome		Rootsi		Norra		Taani	
	n=2074 Prob > chi2 = 0,0000		n=1619 Prob > chi2 = 0,0000		n=1363 Prob > chi2 = 0,0000		n=1193 Prob > chi2 = 0,0000	
	Parameetri hinnang	Olulisuse tõenäosus	Parameetri hinnang	Olulisuse tõenäosus	Parameetri hinnang	Olulisuse tõenäosus	Parameetri hinnang	Olulisuse tõenäosus
Huvi poliitika vastu (võrdlusgrupp: puudub)								
Keskmine	- 0,183	0,279	- 0,354*	0,050	- 0,238	0,372	0,591	0,321
Suur	- 0,102	0,549	- 0,584**	0,001	- 0,238	0,375	0,447	0,451
Elukoha asustustüüp (võrdlusgrupp: maakodu)								
Linn või väikelinn	- 0,090	0,349	- 0,140	0,248	- 0,103	0,418	- 0,102	0,464
Suurlinn	- 0,153	0,122	- 0,354**	0,003	- 0,282*	0,018	- 0,008	0,952
Usaldus riigi institutsioonide suhtes	0,056	0,397	0,361**	0,000	0,199**	0,009	0,218**	0,010
Usaldus ümbritsevate inimeste suhtes	0,813**	0,000	0,577**	0,000	0,561**	0,000	0,634**	0,000
Usaldus rahvusvaheliste ühenduste suhtes	0,301**	0,000	0,119	0,189	0,357**	0,000	0,130	0,254

Analüüsi läbiviimiseks on arvestatud Euroopa Sotsiaaluuringu disainikaaludega.

** p<0,01;

* p<0,05.

Allikas: (autori arvutused Euroopa Sotsiaaluuringu kuuenda vooru andmetel).

SUMMARY

FACTORS EXPLAINING SUBJECTIVE WELL-BEING: ESTONIA IN COMPARISON WITH OTHER COUNTRIES

Veronika Kuranova

By 21st century assessing and comparing countries by their economic well-being, welfare and development level on the basis of different macro indicators has become usual. For an assessment of well-being it is needed to involve reliable subjective metrics and for that reason more and more attention has been paid to data that describes how satisfied people are with their lives as truthfully as possible.

For comparison of countries' economic situation GDP has turned out to be mostly used indicator. Often based on information about GDP and other economic indicators there are done conclusions about people's well-being as well. Earlier studies have found that in some countries increase in income has not led to increase in people's well-being or has even reduced it (Layard 2005: 2; Egyptians', Tunisians' ... 2014). This refers to the fact that review that is based only on economical macro indicators might not always give adequate results about people's well-being. It has led to the need to include non-economic as well. Thus, it can be stated that quantitative size of economic indicators have a value only if it is known that people's perceived well-being is also high.

Although subjective well-being has emerged as separate topic only in the middle of 20th century, ancient philosophers already tried to reach a common understanding about happiness and good life. One answer is that person himself considers his life desirable no matter how others see it (Diener 2009: 1). Subjective well-being has been considered to be one of three most important indicators for assessing quality of life (Diener, Suh 1997: 304). It has been pointed out that well-being defined by people themselves should be the most important indicator of social sciences (Helliwell, Putnam 2004: 1435).

In this context the relationship between subjective well-being and income can be considered the most commonly studied. It can be expected that in a country where majority of the population considers their income to be lower in comparison with others the income inequality is also bigger, and vice versa. In current work Gini index is also included for describing income inequality of selected countries. In earlier researches relationship between income inequality and subjective well-being has been discussed on the example of some individual countries (Wu, Li 2013) as well as in certain group of countries (Zagorski *et al.* 2014). Uniqueness of current Master thesis lies in the approach according to which the main analysis will start on the example of groups of countries and ends with countries' individual analysis concerning subjective well-being and factors explaining it.

On the basis of previously presented background information an aim of current master thesis is stated as follows: to assess and compare factors explaining subjective well-being of Estonian residents in the context of countries with different income inequality level.

To reach the aim the following research tasks are set:

- explain the concept of subjective well-being and outline its different approaches;
- bring out factors explaining subjective well-being on the basis of previous empirical studies;
- present opportunities for assessment of subjective well-being and possible weaknesses;
- give an overview of the data and methodologies for further analysis;
- carry out an initial analysis of factors explaining subjective well-being;
- provide an overview of subjective well-being indicators and their relationship with explanatory factors;
- carry out an analysis of factors explaining subjective well-being between countries of different income inequality level, by focusing on the comparison with Estonia.

Subjective well-being can be considered actual topic that is worth investigating because interest in it has stayed from ancient times until today. If earlier there have been

attempts to reach common understanding in what in the universal reason of well-being then nowadays it has become clear that subjective well-being and factors explaining it are significantly subjective. In the beginning of last century first empirical researches began to take shape. Since then representatives of different areas have been engaged in the research of subjective well-being and Edward Diener, who works on it until today can be considered the most well known.

Several approaches exist in defining subjective well-being and the most dominant one is component-based approach, which attempts to answer the question what does well-being consist of. Although approaches presented by different authors differ in some matter, they agree that one part of well-being consists of evaluation and other part of experienced emotions. Subjective well-being is also defined on the basis of its formative source that can be achieving a target, striving forward it or person's inborn feature to be happy or unhappy. Third option to describe subjective well-being is resolving causality question in which it is being investigated whether subjective well-being shapes as a result of people's experiences or people's well-being affects the way they interpret their experiences and emotions.

Describing the nature of subjective well-being based on different approaches creates more comprehensive base for assessment of factors describing it. In the context of current thesis this has been observed on the basis of earlier empirical studies. The number of factors explaining subjective well-being can be considered very diverse. For that reason only those factors that will be assessed in the empirical part of current thesis were taken under observation. Factors explaining subjective well-being were divided by their nature into subjective assessments and social-demographic factors. Closer examination of mentioned relationships confirmed a large number of factors explaining subjective well-being as well as existence of controversial relationships. Current finding refers to the need and opportunity to conduct author's own analysis of subjective well-being and factors explaining it, based on the latest available data.

Data used for assessment of subjective well-being and factors explaining it originates from different institutions where different methodologies are used. This is why an overview was given about institutions and methodologies as well. Observed institutions differ in number of countries since half of institutions have a global scale and other half

of institutions are mainly focused on European countries. Nevertheless, observed institutions have a similarity in their assessment methodologies because data is collected mainly by interviewing people. Relationship between assessment methodologies and theoretical approach lied in the separation of life satisfaction and happiness.

Despite the fact that subjective well-being is considered one of the most realistic indicators for describing well-being it has weaknesses as well that must be taken into account while interpreting results. Reliability has stayed questionable in case of subjective well-being. Decreasing correlation between subjective well-being assessments as a result of repeated interviewing and implication of short-term effects have confirmed it. Furthermore, incommensurability of subjective well-being assessments has been highlighted. This can be considered problematic in case of large samples and in particular international samples because one reason of incommensurability is may be surrounding environment and living conditions that have an impact on subjective well-being assessments. On the other hand, incommensurability can be caused by people's different character and cultural background.

Empirical analysis of subjective well-being and factors explaining it was conducted on the basis of European Social Survey's sixth round data and on the example of 10 countries that had 16 128 observations. Selected countries were divided according to their income inequality into group of countries with high, medium and low Gini index. Countries with high Gini index are Portugal, Russia and Bulgaria, medium Gini index countries include Estonia, Poland and Lithuania, and countries with low Gini index are hereby considered to be in Finland, Sweden, Denmark and Norway. Subjective well-being was measured by combined variable composed of life satisfaction and happiness that was obtained during factor analysis. Both objective variables and subjective assessments were observed as factors explaining subjective well-being.

The analysis revealed that sex and living in town or small town were the only factors that did not have significant relationship with assessments of subjective well-being. In case of age U-curved relationship was noted and people aged 45-59 assessed their well-being the lowest. Subjective well-being had positive relationships with people's assessment to income and health, as well as with having kinds and being religious. Aforementioned links have been dominant in previous empirical researches as well.

People who's trust in country's institutions, surrounding people and international associations was bigger has evaluated their well-being higher also. More attracting results were obtained in case of other factors. For example it appeared that III level education had negative relationship with subjective well-being and having II level education had even stronger negative relationship with subjective well-being assessments. Subjective well-being assessments of unemployed people turned out to be smaller while in case of inactive people they were bigger compared to employed ones. People living in big cities have evaluated their well-being smaller compared to those who live in country house. Interest in politics that has been researched quite slightly in earlier literature have found to decrease people's well-being.

In more specific analysis it occurred that subjective well-being assessments and factors explaining it are different in groups of countries formed on the basis of income inequality. In every group of countries where were four factors in case of what there were differences in links compared with the results where all counties were handled as a whole. For example, in countries with low Gini index there were no relationships between subjective well-being assessments and third level education, non-active labor market status, interest in politics, and in case of people aged 60-97 with their age.

Interest in politics did not have relationship with well-being assessments in the countries with medium Gini index, where Poland and Lithuania belongs besides Estonia. In addition, there was no relationship between well-being and having third level of education as well as with living in big cities. However, on the example of countries with medium income inequality it was found that women have evaluated their well-being higher compared to men. In countries with high Gini index there were no relationships between second and third level education and well-being assessments. Similarly with low Gini index countries non-active labor market status did not have relationship with well-being. Although living in big city did not have relationship with well-being assessments in high income inequality countries, people living in towns or small towns have evaluated their well-being higher compared to those who live in countryside. Unusual result appeared in having children because in countries with high Gini index it is not related to well-being while in countries with low and medium income inequality it is.

According to the fact that in current thesis it was important to compare factors explaining Estonian residents' well-being in the context of countries with different income inequality, analysis based on Estonian observation was also important. The author of current thesis compared factors explaining well-being of Estonian residents with the ones that occurred to be important in the group of countries with medium income inequality. The comparison showed that many factors that in case of group of countries with medium income inequality were important, on the example of Estonia appeared to be irrelevant. Subjective well-being estimates did not have relationship with two age groups, education, labor market status, having children and interest in politics on the example of Estonia. Despite the fact that Lithuania and Poland also belonged to group of countries with medium income inequality, a number of factors explaining well-being were different. This kind of result in turn suggests that on the basis of current data analysis it is more appropriate to evaluate and compare the results in countries individually.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Veronika Kuranova (sünnikuupäev: 31. mai 1990)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Subjektiiivset heaolu selgitavad tegurid: Eesti teiste riikide võrdluses“, mille juhendaja on professor Tiiu Paas.

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **13.01.2015.**